

colloquium-journal

ISSN 2520-6990

Międzynarodowe czasopismo naukowe

**Jurisprudence
Economic sciences**

№8(95) 2021

← Część 3

colloquium-journal

ISSN 2520-6990

ISSN 2520-2480

Colloquium-journal №8 (95), 2021

Część 3

(Warszawa, Polska)

Redaktor naczelny - **Paweł Nowak**
Ewa Kowalczyk

Rada naukowa

- **Dorota Dobija** - profesor i rachunkowości i zarządzania na uniwersytecie Koźmińskiego
- **Jemielniak Dariusz** - profesor dyrektor centrum naukowo-badawczego w zakresie organizacji i miejsc pracy, kierownik katedry zarządzania Międzynarodowego w Ku.
- **Mateusz Jabłoński** - politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki.
- **Henryka Danuta Stryczewska** – profesor, dziekan wydziału elektrotechniki i informatyki Politechniki Lubelskiej.
- **Bulakh Iryna Valerievna** - profesor nadzwyczajny w katedrze projektowania środowiska architektonicznego, Kijowski narodowy Uniwersytet budownictwa i architektury.
- **Leontiev Rudolf Georgievich** - doktor nauk ekonomicznych, profesor wyższej komisji atestacyjnej, główny naukowiec federalnego centrum badawczego chabarowska, dalekowschodni oddział rosyjskiej akademii nauk
- **Serebrennikova Anna Valerievna** - doktor prawa, profesor wydziału prawa karnego i kryminologii uniwersytetu Moskiewskiego M.V. Lomonosova, Rosja
- **Skopa Vitaliy Aleksandrovich** - doktor nauk historycznych, kierownik katedry filozofii i kulturoznawstwa
- **Pogrebnaya Yana Vsevolodovna** - doktor filologii, profesor nadzwyczajny, stawropolski państwowy Instytut pedagogiczny
- **Fanil Timeryanowicz Kuzbekov** - kandydat nauk historycznych, doktor nauk filologicznych. profesor, wydział Dziennikarstwa, Bashgosuniversitet
- **Aliyev Zakir Hussein oglu** - doctor of agricultural sciences, associate professor, professor of RAE academician RAPVHN and MAEP
- **Kanivets Alexander Vasilievich** - kandydat nauk technicznych, docent wydziału dyscypliny inżynierii ogólnej wydziału inżynierii i technologii państwowej akademii rolniczej w Połtawie
- **Yavorska-Vitkovska Monika** - doktor edukacji , szkoła Kuyavsky-Pomorsk w bidgoszczu, dziekan nauk o filozofii i biologii; doktor edukacji, profesor
- **Chernyak Lev Pavlovich** - doktor nauk technicznych, profesor, katedra technologii chemicznej materiałów kompozytowych narodowy uniwersytet techniczny ukraiны „Politechnika w Kijowie”
- **Vorona-Slivinskaya Lyubov Grigoryevna** - doktor nauk ekonomicznych, profesor, St. Petersburg University of Management Technologia i ekonomia
- **Voskresenskaya Elena Vladimirovna** doktor prawa, kierownik Katedry Prawa Cywilnego i Ochrony Własności Intelektualnej w dziedzinie techniki, Politechnika im. Piotra Wielkiego w Sankt Petersburgu
- **Tengiz Magradze** - doktor filozofii w dziedzinie energetyki i elektrotechniki, Georgian Technical University, Tbilisi, Gruzja
- **Usta-Azizova Dilnoza Ahrarovna** - kandydat nauk pedagogicznych, profesor nadzwyczajny, Tashkent Pediatric Medical Institute, Uzbekistan

    SlideShare

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

«Colloquium-journal»

Wydrukowano w Annapol 4, 03-236 Warszawa Poland, «Interdruk»

E-mail: info@colloquium-journal.org

<http://www.colloquium-journal.org/>

CONTENTS

ECONOMIC SCIENCES

Kolomiets T. INTELLECTUAL CAPITAL MANAGEMENT AND ECONOMIC DEVELOPMENT	4
Uralov Sh., Shodmonov S., Qahhorov Ja., LOCATION AND CHARACTERISTICS OF RURAL TOURISM TERRITORIES OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN	8
Амонс С.Е., ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ ОВОЧІВНИЦТВА В УКРАЇНІ	10
Amons S.E. ECOLOGICAL AND ECONOMIC ASPECTS OF VEGETABLE PRODUCTION IN UKRAINE	10
Бенько Н.М. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДТВОРЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ	17
Benko N.M. STATE REGULATION OF HUMAN CAPITAL REPRODUCTION	17
Гарлицька Н.І. ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ У НАУЦІ В КРАЇНАХ СВІТУ	21
Garlitska N.I. FEATURES IMPLEMENTATION OF INNOVATIONS IN SCIENCE IN THE COUNTRIES OF WORLD	21
Kolesnik T.V., Lakomsky B.A. THE ROLE OF PROGRAMMING IN SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS IN CONDITIONS OF DECENTRALIZATION	25
Копитець Н. Г., Волошин В. М. КОН'ЮНКТУРА РИНКУ М'ЯСА СВИНЕЙ В УКРАЇНІ	32
Kopytets N.Hr., Voloshyn V. M. CONJUNCTURE OF THE PORK MEAT MARKET IN UKRAINE	32
Sokolova N.A., Tsvetkova G.S. STRATEGIC PARTNERSHIP BETWEEN RUSSIA AND CHINA	36

JURISPRUDENCE

Стаценко В.А. ЗАЩИТА ТРУДОВЫХ ПРАВ РАБОТНИКА	39
Statsenko V.A. PROTECTION OF EMPLOYEE LABOR RIGHTS	39
Нурпеисова В. ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ВЫВОЗА ДАВАЛЬЧЕСКОГО СЫРЬЯ СОДЕРЖАЩЕГО ДРАГОЦЕННЫЕ МЕТАЛЛЫ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	43
Nurpeisova V. FEATURES OF THE LEGAL REGULATION OF THE EXPORT OF TOLLING RAW MATERIALS CONTAINING PRECIOUS METALS ACCORDING TO THE LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN	43
Pikovska T.V. HISTORY OF DEVELOPMENT OF URBAN TERRITORIAL COMMUNITIES: LEGAL ASPECT.	46
Скворцова Т.А., Матювка И.И. ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ТРАНСПОРТНЫХ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ ПО МЕЖДУНАРОДНОЙ ПЕРЕВОЗКЕ ГРУЗОВ	53
Skvortsova T.A., Matovka I.I. LEGAL REGULATION OF TRANSPORTATION OBLIGATIONS FOR INTERNATIONAL CARGO TRANSPORTATION	53
Харитоненко І.О. СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИНАМ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИМИ ЗАСОБАМИ	55
Kharitonenko I.O. SOCIAL CONDITIONALITY AGAINST CYBER CRIMES BY CRIMINAL REMEDIES	55
Чебоньян Т.Г. ЭЛЕКТРОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБЕСПЕЧЕНИИ РАЗВИТИЯ СТРАХОВАНИЯ В РОССИИ	58
Chebonyan T.G. ELECTRONIC TECHNOLOGIES FOR DEVELOPMENT INSURANCE IN RUSSIA	58

ECONOMIC SCIENCES

UDC 330.142: 338.43

Kolomiets T.*Lecturer of the Department of Economics,
Vinnytsia National Agrarian University*[DOI: 10.24412/2520-6990-2021-895-4-8](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2021-895-4-8)

INTELLECTUAL CAPITAL MANAGEMENT AND ECONOMIC DEVELOPMENT

Abstract.

The article reveals the possibility of improving the efficiency of agro-industrial enterprises through the formation and use of intellectual capital. It is established that the functioning of business entities in modern economic systems, characterized by a gradual approach to the depletion of material and natural resources, the difficulty of attracting additional financial resources, increasing competition and the need to create products with high added value, necessitates analysis a new order of functioning of economic systems based on the concept of information and knowledge as the main resources and source of wealth. It was found that the basis of the new economic paradigm is the concept of intellectual capital as a new economic category, which reflects the still little-studied sphere of economic formations - intangible.

The existence of a strong relationship between the processes of intellectual capital formation and innovation has been proven. It is established that the formed and accumulated intellectual capital is the basis for innovation. It is determined that the assessment and management of the level of intellectual capital of the enterprise can increase the efficiency of intangible assets management, identify factors and reserves of development, increase innovation activity. It is established that R&D expenditures and their intensity are two key indicators used to monitor resources in the formation of intellectual capital. The analysis of the dynamics of research and development expenditures and their share in the structure of Ukraine's GDP is carried out. It is established that in comparison with other countries the volume of expenses for research and development in Ukraine is extremely low.

The problems that small and medium-sized agricultural enterprises often face in the formation of their own intellectual capital are identified. The effectiveness of adaptive strategy as a tool for leveling the negative impact of changes in the environment of the enterprise in the management of intellectual capital is proved.

Keywords: *efficiency, innovations, intellectual capital, innovative activity, agro - industrial complex, adaptive strategy, management, competitiveness.*

Problem statement. The process of globalization over the past few decades has led to many technological, economic and social changes that have radically changed the world market for agricultural products. The traditional resources for achieving competitive advantage in the industrial age were capital, natural resources and labor, while in today's knowledge-based economy, information, innovation, intellectual capital and intellectual property are important.

The domestic agricultural sector of the economy, having a significant resource potential, uses mostly material resources for development. In other words, the extensive type of development of agriculture in Ukraine makes its further development impossible on the basis of innovation and sustainability. This, in turn, reduces the competitiveness of enterprises. In addition, in a pandemic, the agricultural sector can become a "lifeline" for Ukraine's economy, given the existing production potential to ensure not only the country's food security, but also having a significant impact on world food security. If at the same time to conduct innovative development of agricultural production, constantly introducing the latest scientific research, the agricultural sector can become an "economic oasis".

Despite some changes in agriculture in Ukraine, there are still many unresolved issues: there are a large number of unprofitable farms, low wages, low agricultural land use, rather weak social protection of agricultural workers compared to other sectors of the economy

[1]. The agricultural sector can have a significant impact on the level of competitiveness of the state, if it is based on intellectual capital, as evidenced by the experience of countries with highly developed agriculture. However, observing global changes, we can conclude that Ukraine has untapped potential for growth and development in this area. At present, it is necessary and expedient to study the factors that will contribute to the development of agriculture not at the expense of quantitative indicators, but qualitative ones. Such research will contribute to the search for and effective use of significant economic potential of the agricultural sector on the basis of innovation and sustainability.

Analysis of recent research and publications. Research on the nature of intellectual capital, its structure and possibilities for effective use dates back to the second half of the twentieth century, but the concept of intellectual capital was most developed in the 90s of last century. Scientists are very interested in the issue of intellectual capital due to the versatility of this concept. The fundamental foundations of the theory of intellectual capital have been formed by such scientists as J. Galbraith, E. Brooking, L. Edvinson, M. Malone, and K.E. Sweiby and T. Stewart. In Ukraine, the study of issues related to intellectual capital, economic efficiency, innovation in the agricultural sector are engaged in such scientists as: O. Butnik-Siversky, I. Goncharuk, T. Yemchyk (Goncharuk), G. Kaletnik, O. Kendyukhov, S. Legenchuk, Y. Mahomet, O. Sobko,

I. Tomashuk, A. Chukhno, O. Shkurupiy, O. Shpykulyak and others.

The purpose of the article is to study the theoretical, methodological and practical aspects of improving the efficiency of agricultural enterprises on the basis of the formation and use of intellectual capital.

Presentation of the main results of the study.

With growing global food demand, rising food prices, abrupt climate change that provokes crop variability and unpredictability of commodity supply in the global agricultural market, more and more attention is paid to the intellectual and innovative component of agri-food development, which are key factors in stabilizing agricultural production. Due to this, the search for new technologies that can increase the efficiency of agricultural management in conditions of depletion of natural resources is extremely relevant.

Innovation and intellectual capital are closely related economic categories. On the one hand, the formed and accumulated intellectual capital is the basis for innovation, and on the other hand, as noted by Shpykulyak: "Institutions of innovation are the basis for the formation of intellectual capital, providing it both functionally and organizationally" [2, 93].

Obviously, the human factor is decisive in the process of creating an innovative product, because human knowledge, creativity, ingenuity are the core of the innovation process. With effective human capital management, along with the optimally formed organizational structure of the enterprise and a well-established mechanism of interaction with customers, there are intellectual resources as a result of their synergistic interaction. Commercialization of intellectual resources leads to the formation and accumulation of intellectual capital in the enterprise. As Lushchak [3] notes, "intellectual capital is the most important element in the system of producing innovations, finding new technological solutions, managing the process of implementing these innovations into products and their dissemination."

We agree with Sirenko's statement that "the development of innovations in the agricultural sector should be a crucial stage of a comprehensively prepared and effective innovation process based on a bimodal strategy, in which innovations aimed at increasing yields through chemicalization, new fertilizer technologies, new varieties crops, animal breeds, etc. Such a strategy of innovative development is implemented in small enterprises and requires a comprehensive coordination of the actions of science, business entities and education, as mass training will require special training [4].

It is obvious that ensuring the recovery of the domestic economy is possible precisely by intensifying the reproduction of its innovative potential [5]. However, in Ukraine, large-scale investments in R&D and technical and technological modernization of fixed capital in agriculture are made only by a limited number of large and highly profitable enterprises. For most domestic agricultural producers, innovative methods and means of management are little known and virtually unavailable. According to the Ukrainian Club of Agrarian Business, agricultural enterprises must spend at least \$ 50. US per 1 hectare for innovation. Such costs are still

unattainable for Ukrainian business, but some agricultural holdings report increasing the efficiency of their enterprises through the introduction of new technologies, investing in innovations at the rate of 5-7 dollars. US per hectare. In addition, 80% of all investments in innovation in the agricultural sector are directed to accounting, document management and anti-theft solutions [6]. Research and development (R&D) is a major driver of innovation, and R&D expenditure and its intensity are two key indicators used to monitor the resources spent on the development of science and technology around the world. In 2019, the Member States of the European Union spent more than 306 billion euros on research and development. The main results of the application of innovations of large domestic enterprises: the group of companies Ukrlandfarming reports an increase in yield by 25% due to the use of precision farming. The Agroprosperis group of companies reports that the efficiency of work has increased several times after they bought tablets for agronomists with special programs and an interactive database that allows you to quickly make logistics decisions. Kernel Holding is implementing a digital platform project for automatic planning of production processes, monitoring of their implementation, as well as the development of mobile applications for work in the field of agronomists and engineers. Astarta agro-industrial holding saved \$ 15 million in 4 years. USA thanks to the system of GPS-surveillance and monitoring of fuel use (more than an annual amount of investment in innovation of the seven largest agricultural holdings in the country). It also plans to launch a mobile platform to monitor the condition of crops, their development and growth phase, the presence of insects and pests, which will select fertilizers, plant protection products, etc. [7].

Small and medium-sized agricultural enterprises often face problems of forming their own intellectual capital for a number of reasons, including:

- lack of professional skills of farm workers in the application of new technologies;
- weak use of scientific achievements and best practices by managers and specialists of all categories;
- attracting valuable agricultural holdings of valuable employees with a guarantee of high wages;
- lack of decent social and living conditions in rural areas, effective motivation for agricultural work.

In addition, in the agricultural sector, innovation processes have a number of features that follow from the specifics of agricultural production:

- species diversity of agricultural products;
- intertwining of technological processes with processes occurring in the natural environment, participation in the production of living organisms (plants, animals, microorganisms);
- significant differences in agricultural production technologies, their dependence on unpredictable weather and climatic conditions;
- seasonality of production processes of certain types of agricultural products;
- territorial fragmentation of agricultural production;

- relative isolation of different types of agricultural producers by forms of ownership, specialization, size, integration and cooperation;
- lack of established links between agricultural producers and organizations producing scientific and technical products;
- insufficient activity of innovations in agriculture, due to the lack of effective demand for scientific and technical and high-tech products;
- potential consumers of innovations in agriculture, as a rule, do not have enough own funds and are characterized by low creditworthiness to attract credit and investment resources, as a result of which innovation processes in agriculture are impossible without state participation and effective state support;
- low standard of living in the village;
- insufficient qualification of agricultural workers in the field of innovation management;
- a variety of scientific and technical developments proposed for use in the agricultural sector, their target areas;
- long process of innovation development, first of all in connection with selection work;
- insufficient development of organizational and economic mechanism for the transfer of scientific and technological progress to farmers;
- innovations are usually about improvements, not radical ones.

The functioning and development of entrepreneurship, including agricultural, in the modern economic space significantly depends on the possibility of rapid and effective adaptation to environmental conditions. The high speed and unpredictability of socio-economic processes significantly complicates the process of adaptation of enterprises to change. One of the effective tools for leveling the negative impact of changes in the operating environment is the formation of an adaptive strategy of the enterprise. The use of this type of strategy is especially relevant in the management of a special element and property of the enterprise - intellectual capital, as its dynamic nature necessitates the development of adaptive management.

Theoretically, there is a possibility of applying different types and types of strategies that exist in the theory of management, for the management of intellectual capital, but both in scientific and practical activities, certain approaches to this process have been formed. Therefore, the main approaches in the formation of intellectual capital management strategy are the following: decomposition, scenario and integrated approaches. It should also be noted that the effectiveness of the strategy will depend not only on the optimal way (approach) of strategy formation and implementation of measures for its implementation (although this is one of the main points of the overall strategy implementation process), but also on intellectual and organizational capabilities of staff. involved in this process. Therefore, an important point is to assess the own capabilities of the management of the enterprise to form a strategy for managing intellectual capital. This is especially true in the agricultural sector, where a significant proportion of managers do not have the necessary knowledge and experience to implement such activities. The way out

of this situation is to improve the skills of employees or involve external specialists (the use of outsourcing services to form a strategy).

Consider in detail the existing approaches to the formation of strategy for managing the intellectual capital of the enterprise. The strategy of intellectual capital management on the basis of a scenario approach is formed with the help of a map of strategies, based on the principle of unity of different options of strategies. The process of strategy development according to this approach involves the formation of a number of types of strategies - strategic alternatives - in accordance with possible scenarios for the development of intellectual capital of the enterprise, its individual components and elements. This approach allows you to create a flexible strategy, providing the opportunity to reduce the time to adapt to new environmental conditions.

The decomposition approach in the formation of intellectual capital management strategy allows to identify strategically important elements in the capital structure and to form goals and objectives of management, focusing directly on the so-called "active" elements. One of the most positive features of this approach is the ability to take into account the specifics of the enterprise, as different business entities will have different "active" elements of intellectual capital.

The formation of a strategy for managing all components of intellectual capital is impossible without an integrated approach, the essence of which is to use information on all strategically important aspects of the enterprise. One of the tools for implementing this approach is a system of balanced scores, and the effectiveness of the strategy is related to the selection and definition of a set of target indicators. For the successful implementation of this approach it is necessary to have highly qualified management staff, flexible organizational management structure and a high level of enterprise development.

To increase the efficiency of the enterprise, the strategy of its innovative activity should include:

- 1) organization of interaction of internal and external elements of the enterprise development system, which allows to analyze the market of innovations, selection of projects from among the alternatives and mutual interest between the recipient of innovations and the organization-developer;
- 2) the most complete and timely satisfaction of market needs;
- 3) increasing the competitiveness of the enterprise in terms of product quality and production efficiency, achieving a balance between stability (use of traditional technologies) and efforts to implement new technology.

In practice, the most used areas of innovation development are [8]:

- introduction of energy-saving technologies and non-traditional types of energy resources;
- introduction of waste-free and low-waste technologies;
- introduction of complex information technologies;
- use of fundamentally new materials and resources;

- development and implementation of science-intensive technologies;
- training of highly qualified personnel;
- carrying out qualitative changes in the capital and financial structure of the enterprise;
- introduction of a new organization of labor and production;
- creation of systems of scientific and technological, information, personnel, marketing support of innovative development;
- introduction of progressive management systems.

Increasing investment in agricultural research could make a significant contribution to increasing agricultural production to the level needed to feed the world's growing population. In addition, additional investment in agricultural research is needed to address emerging issues such as increasing weather variability, adapting to climate change, water scarcity and increased price volatility in world markets.

As E. Toffler rightly noted, none of the problems faced by business is more important and less studied than the problem of innovation [9]. Given the fact that

the agricultural sector currently ensures the stability of the domestic economic system, the study of opportunities and prospects for innovation in the industry is one of the urgent issues that shape the prospects for further research.

Establishing an effective mechanism for intellectual capital management will allow to form a strategy for capital development and further modification of its structure. It is established that the choice of the optimal strategy is one of the key factors for achieving the planned results of intellectual capital management of enterprises. Therefore, the issue of formation and selection of an appropriate strategy for the management of intellectual capital is especially relevant for companies that aim to obtain maximum socio-economic effects from the use of their resources.

Being at a certain stage of development, the company, having carried out a taxonomic analysis of the position of the point within the plane of formation of management strategies (Fig. 1), can choose the most optimal management strategy that will include the development of those components of intellectual capital on the results of the enterprise.

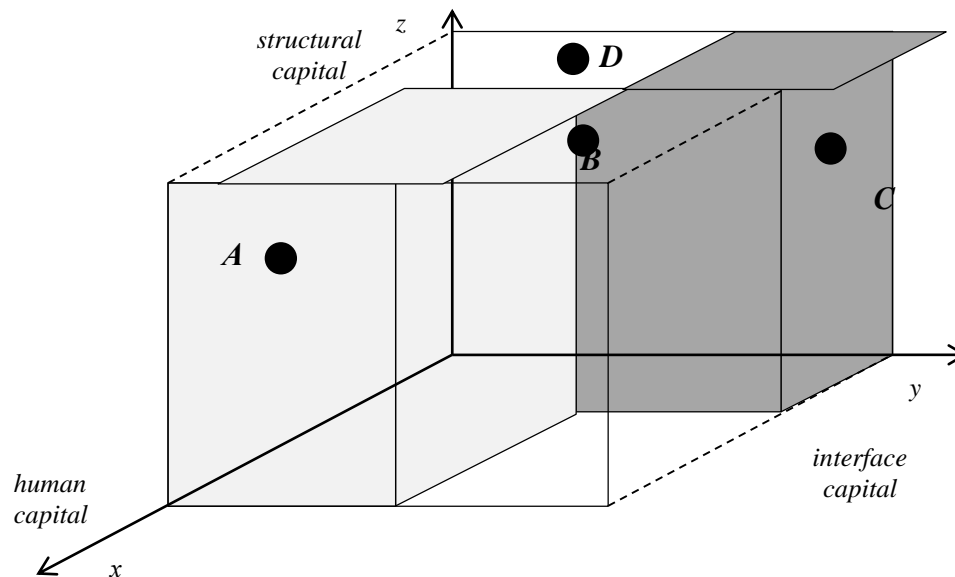

Fig. 1. Taxonomic analysis of the level of intellectual capital within the formation of management strategies
Source: author's development

Since the enterprise is an open system and its internal processes are significantly influenced by the external environment, the processes of formation and accumulation of intellectual capital of the enterprise do not occur by themselves, but only with strong interaction with economic entities such as the state, education and science, labor. Only the simultaneous development of each of these systems will effectively form and accumulate intellectual capital within each of them

Conclusions. In the era of information economy, a significant part of gross national product developed countries receives as a result of the application of an effective system of innovations. However, the realities of the domestic agricultural sector show a sharp decline in innovation activity, increasing the downward trend in creative activity of enterprises in the field of new technologies and new products. Innovative activity at

the enterprise is impossible without the formed and accumulated intellectual capital as a certain basis that allows to carry out constant process of search and introduction of innovations. A small number of agricultural enterprises are engaged in innovative activities, but the vast majority of them do not set such tasks in the short term, citing the insurmountable, in modern conditions, the difficulty of finding financing. One of the effective tools for leveling the negative impact of changes in the operating environment is the formation of an adaptive strategy of the enterprise. The use of this type of strategy, in our opinion, is especially relevant in the management of a special element and property of the enterprise - intellectual capital, as its dynamic nature necessitates the development of adaptive management.

References

1. Honcharuk, I. V., Tomashuk, I.V. (2017). Vplyv ekoloho-ekonomichnoho faktor na osoblyvosti orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu vykorystannia resursnoho potentsialu silskykh terytorii [Influence of ecological and economic factor on features of organization of organizational and economic mechanism of use of resource potential of rural territories]. *Ekonomika, finansy, menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky*. № 4. P. 52-62. [in Ukrainian].
2. Shpikulyak, O. G., Kurilo, L. I., Luzan, O. Y. (2013). Rozvytok instytutiv innovatsiinoi diialnosti u formuvanni intelektualnoho kapitalu: teoretychnyi aspekt. [Development of institutes of innovative activity in the formation of intellectual capital: theoretical aspect]. *Ekonomika APK*. Vol.7. P. 92-98. [in Ukrainian].
3. Lushchak, N. S. (2012). Naroshchuvannia intelektualnoho kapitalu dlia innovatsiinoi modernizatsii ekonomiky Ukrainy [Increase of intellectual capital for innovative modernization of the economy of Ukraine]. *Bulletin of the National University «Lviv Polytechnic»*. Vol. 725: Problems of economics and management. P. 156–163. [in Ukrainian].
4. Sirenko, N.M. (2012). Kontseptualni zasady innovatsiinoho rozvytku aharnoho sektoru ekonomiky Ukrainy vyrobnytstvi [Conceptual principles of innovative development of the agricultural sector of the economy of Ukraine in production]. *Marketing and management of innovations*. Vol. 1. P. 234–240. [in Ukrainian].
5. Kaletnik, H. M., Honcharuk, T. V. (2013). Innovatsiine zabezpechennia rozvytku biopalyvnoi haluzi: svitovyi ta vytychnianyi dosvid [Innovative support of biofuel industry development: world experience]. *Business Inform*. № 9. P. 155-160. [in Ukrainian].
6. Khto z ukrainskykh ahrokhodyniv naibilshe vytrachaie na rozumni tekhnologii. URL: <https://agrorreview.com/news/hto-z-ukrayinskykh-ahrokhodyniv-najbilshe-vytrachaye-na-rozumni-tehnologii?page=1> (дата звернення 16.11.2020).
7. TOP-7 ahrokompanii, yaki naibilshe vytrachaiut na innovatsii [TOP-7 agricultural companies spend the most on innovation]. Retrieved from: <https://landlord.ua/news/top-7-ahrokompanii-iaki-naibilshe-vytrachaiut-na-innovatsii> [in Ukrainian].
8. Mikityuk, P. (2015). Innovative development of the enterprise. Textbook. Ternopil: PE «Printer Inform», 224 p. [in Ukrainian].
9. Toffler, E. (1993). Changing business structure. USA – economics, politics, ideology. Vol. 2 (278). P. 52-57. [in Russian].

Uralov Shoxruxbek,

student, Samarkand institute economics and service

Shodmonov Sarvar,

student, Samarkand institute economics and service

Qahhorov Jasur

assistant, Samarkand institute economics and service

LOCATION AND CHARACTERISTICS OF RURAL TOURISM TERRITORIES OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Abstract.

This article discusses the ecotourism situation, opportunities, conditions and development of 16 rural tourist areas throughout the country, as well as each region.

Аннотация.

В данной статье обсуждается ситуация, возможности, условия и развитие экотуризма в 16 сельских туристических зонах по всей стране, а также в каждом регионе.

Keywords: *table salt, mud salt, soda, tugai, rocks, desert, steppe, foothills, sea and river roads, heat, customs, border control services.*

Ключевые слова: *поваренная соль, грязевая соль, сода, тугай, скалы, пустыня, степь, предгорья, морские и речные дороги, жара, таможня, пограничный контроль.*

During our research, we developed a map of rural tourism areas. According to the map, we have divided the territory of the whole country into 16 rural tourism zones. Each rural tourism area can also be considered as a rural tourism zone. These include Ustyurt, Aral and Aral Sea, Amudarya, Kyzylkum, Nurata, Zarafshan, Aydarkul, Syrdarya, Chirchik, Ahangaron, Fergana, Turkestan, Kashkadarya, Gissar, Surkhandarya ecotourism regions.

Each region differs in terms of its ecotourism status, opportunities, conditions and development prospects. For example, in the Ustyurt rural tourism area,

it is a plateau in northwestern Karakalpakstan, Uzbekistan, with a total area of 200,000 km². These places are famous for the world's largest and only 60-150-meter steep rocky cliffs, a very large-1000 km saline Borsakelmas salt mine with healing properties. The vegetation cover is sparse, with a layer of common salt and muddy salt reaching 16-27.5 m. The newly built Kungrad soda plant works at the expense of these salts.

The "Ustyurt space" from the Neolithic period is also unique. It contains natural objects inhabited by about 60 ancient people. Among them is the Tempa

site, which has both historical and ecotouristic significance, where the Khorezm archeological expedition found ancient labor and hunting weapons.

In the Aral and Aral Sea rural tourism area, tourist routes simultaneously cover both the dry and affected areas of the Aral Sea. Tours can be done not only on trekking (on foot) or on camels and horses, but also by plane and helicopter.

In the territory of Amudarya rural tourism. There are tugai forests on the banks of the Amudarya, which is a very interesting unique landscape for ecotours. On the right bank of the Lower Amudarya, the Badaytuqay Nature Reserve has been established to protect birds and animals in the tugai landscape. The Khorezm order was established for the conservation of ornithofauna. In addition, in the western part of the Kyzylkum, on the right bank of the Amu Darya, in the Cambrian and Pre-Cambrian twisted rock openings, eco-tours can be organized to the 485-meter-high Sultan Uveys Mountains. Khorezm, one of the oldest cities of Uzbekistan, is located in the Amudarya region, and its architectural monuments are one of the centers of historical tourism. The species can be integrated with historical species.

Nurata fascinates people in the rural tourism area with its magnificent natural landscapes, historical architectural monuments. Founded in 1975 and covering an area of 17.8 thousand hectares, there is the Nurata Mountain Walnut Fruit Reserve. Many routes to this reserve have been organized by tour firms. Located on the southern slope of the Aktog, such natural monuments as "Sangijumon" and "Koriz remnants" are huge objects of rural tourism.

Near the centuries-old shrine "Chashma Bulak" there is a mosque "Chilustun", a madrasa, the mausoleum and castle of Abul Hasan Nuri. On the southern slope of the Karatag ridge, on the rocks of the Sarmish Gorge, there are plates and paintings depicting the life and culture of our generations.

In the Southern Nurata Range, 110 m long, 1060 m high, 163 m wide, the area is a karst cave. In the Nurata Range, 130 m long, 1100 m high, 70 m high, Khonaihudo Karst Cave can be developed. In addition, the Raboti Malik Caravanserai, built in the 11th century and standing until the beginning of the 18th century, was also a tourist stop and a place for traders to trade. Next to Raboti Malik is a cultural monument with a thousand-year history. A 12 m deep cistern kept cold and clean water all summer.

In the territory of Zarafshan rural tourism there is a tugai landscape on the banks of the Zarafshan river, "Zarafshan reserve" organized for the protection of flora and fauna. The sandy desert landscape, located in the Shofrikon forestry area of Bukhara region, where plants and animals and historical monuments (ruins of the city of Vardanza) are protected by the state. "Vardanza Nature Reserve", "Tudakol Flora and Fauna Enrichment Order", "Jayron-Eco-Center" located in Karavulbozor farm, "Dengizkol Reserve" for breeding birds adapted to water and swamps, Omonkoton and

Temurlang karst caves in Zarafshan mountain ranges, Zirabu "Guntak Cave" and others are noteworthy.

In the rural tourism area of Turkestan, the species can be organized into specially protected areas. Because in this region on the northern slope of the Turkestan ridge there is a "Zaamin State Reserve", founded in 1959, with an absolute height of 1760-3500 m, a total area of 21735, and a unique and recreational "Park of Zaamin" with an area of 24110. .

Kashkadarya rural tourism area consists of desert, steppe, foothills and mountainous areas. In this region, in summer and spring, it is possible to organize tourist tours to the deserts and steppes, and in all seasons to the foothills and mountainous areas. In the territory of Kashkadarya rural tourism there is a single "Book State Geological Reserve", established in 1992, "Mubarek Reserve", established in 1992, "Sechenkol Reserve", established in 1992, with an area of 3938 hectares.

In the Surkhandarya rural tourism area, in the Kuhitang mountainous area, there is the "Surkhan State Reserve", established in 1987, aimed at protecting 800 species of plants and 290 birds and more than 20 species of animals on an area of 53.7 thousand hectares. Surkhandarya region is one of the peculiarities of the Republic, where the dry subtropical climate zone dominates. That is why there is an opportunity to organize ecotours in many months of the year.¹

From the above, it is clear that Uzbekistan has sufficient conditions and opportunities for the development of rural tourism. Rural tourism can be carried out in all seasons and combined with historical, religious tourism.

The tourist potential of the Khumson-Aktash zone, close to the city of Tashkent, is characterized by low prices for tour products and great potential of the region. The average number of visits to Homson reaches 10,000 people per season, and can reach at least 120,000 people, including one-day visits to the Homson-Aktash zone.

Humson is rarely mentioned in the field of international tourism. Foreign tourists come here only during their visits to Tashkent (their share is only 2%, the stay is up to 2 days). This means that international advertising is not yet fully established. At the same time, there are local tour operators interested in the Khumson-Aktash tourist zone. For example, Asia rast, ecosan tour, elena tour, AST, Ark-Asia companies are among them.

Recommended tourist destinations in the Khumson-Aktash zone:

- Horseback riding routes in the mountains;
- Hiking routes in the mountains;
- folklore and gastronomy;
- recreation in nature, organizing trips to rural areas;
- fishing, collection of medicinal plants.

The most convenient times for the above routes are:

- trekking-late April-June and mid-September-October;

¹ Based on data from the State Committee for Nature Protection of the Republic of Uzbekistan

- mountaineering-May-September;
 - water travel - May-July;
 - Horseback riding - July and September-October;
 - Excursion-May-October;
 - paragliding and hang gliding-May-October;
 - alpine skiing and snowboarding - late January-March.

References

1. Turaev B.X. Theoretical - methodological bases of tourism development. -Т.: изд. «Fan», 2008. - 89 p.

2. Labor and employment in Uzbekistan. Statistical collection of the State Statistics Committee of the Republic of Uzbekistan. Т.: 2015, 19-21b.

3. Chudnovskiy A. D. Upravlenie potrebitelskimi predpochteniyami v sfere otechestvennogo turizma i gostepriimstva i osnovnye napravleniya realizatsii turistskogo produkta: uchebnoe posobie / A.D. Chudnovskiy, M.A. Jukova. - М.: Federal Agency for Tourism, 2014. - 304 p.

UDC 635:631

Амонс С.Е.,

кандидат сільськогосподарських наук,
 доцент кафедри ботаніки, генетики та захисту рослин,
 Вінницький національний аграрний університет

DOI: [10.24412/2520-6990-2021-895-10-16](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2021-895-10-16)

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ ОВОЧІВНИЦТВА В УКРАЇНІ

Amons S.E.

Candidate of Agricultural Sciences, Associate Professor,
 Associate Professor of the Department of Botany, Genetics and Plant Protection,
 Vinnitsia National Agrarian University

ECOLOGICAL AND ECONOMIC ASPECTS OF VEGETABLE PRODUCTION IN UKRAINE

Анотація.

У статті розглянуто еколого-економічні основи виробництва продукції овочівництва в Україні, наголошено, що вирішення проблеми ефективного функціонування підприємств галузі овочівництва має низку економічних, соціальних та екологічних наслідків і для самих підприємств, і країни в цілому. Тому однією з центральних проблем української аграрної економіки є підвищення ефективності виробництва овочів.

Доведено, що надзвичайно важливою умовою підвищення продуктивності, обсягів виробництва, якості і безпеки овочів є перехід галузі на адаптивну основу. В адаптивному овочівництві для підвищення родючості ґрунтів перевага віддається широкому використанню біологічних факторів (біологічний азот, всі ресурси екологічно безпечних органічних добрив та ін.), передовим агротехнічним прийомам вирощування.

Abstract.

The article considers the ecological and economic bases of vegetable production in Ukraine, emphasizes that solving the problem of efficient functioning of enterprises in the vegetable industry has a number of economic, social and environmental consequences for the enterprises and the country as a whole. Therefore, one of the central problems of the Ukrainian agricultural economy is to increase the efficiency of vegetable production.

It is proved that an extremely important condition for increasing productivity, production volumes, quality and safety of vegetables is the transition of the industry to an adaptive basis. In adaptive vegetable growing to increase soil fertility, preference is given to the widespread use of biological factors (biological nitrogen, all resources of environmentally friendly organic fertilizers, etc.), advanced agronomic methods of cultivation.

Ключові слова: овочі, овочівництво, виробництво, продукція, економіка, екологія, ефективність.

Keywords: vegetables, vegetable growing, product, production, economy, ecology, efficiency.

Introduction.

Vegetable plants are the ancestors of agriculture. Most of their species were introduced into the culture in the areas of ancient civilizations and have more than one millennium. They were used in food, used for treatment and as a dietary food, sometimes as ornamental plants.

More than a quarter of a million species of plants are known worldwide, of which 30,000 are edible, and 7,000 of them are used as food. However, on a large scale, humans grow only about 120 types of plant

foods, of which only 9 types of vegetable crops provide more than 75% of plant foods.

Vegetables play a huge role in human nutrition. The nutritional value of vegetables is determined by the content of carbohydrates, organic acids, mineral salts, vitamins. Vegetables contain various aromatic and coloring substances that determine their specific aroma and appearance. The peculiarity of the chemical composition of vegetables is their high water content and small amount of nutrients (proteins, fats and carbohydrates); the caloric value of most vegetables is low.

According to the Worldwide health care organization recommendation, the amount of vegetables and fruits in the diet of each person should be at least 400 grams per day. A person should eat at least 400-500 g of vegetables daily, which can satisfy 20-35% of the need for protein, 70-80% - in carbohydrates, 70-90% in mineral salts, trace elements and vitamins [1].

Vegetable growing is one of the oldest branches of agriculture. Growing cabbage, cucumbers, and onions has more than 4 thousand years. About 2,000 years ago, carrots, beets, radishes, and garlic were introduced into the culture. Vegetables are grown everywhere - from the northern border of agriculture to the tropics. Such a wide distribution is due to high nutritional and taste qualities and their importance as a source of vitamins [2].

Of all the branches of agriculture, the vegetable industry is developing most dynamically, due to the high economic and social importance of vegetable production for the world economy. Gross vegetable production in the world reaches more than a billion tons per year. The annual growth of vegetable products is 70-80 million tons. No other branch of agriculture is developing at this rate.

However, due to their widespread consumption, fresh vegetables can be suppliers of major chemical and biological contaminants dangerous to human health, which include: toxic elements, radionuclides, pesticides, nitrates and a number of microbiological indicators. The sources of pollution can be soil, air, water, fertilizers, pesticides and others. In this regard, in the context of increasing globalization of the market of goods and services, the issue of increasing the requirements for quality and safety of fresh vegetables should be given special attention [3].

The development of a market economy in Ukraine involves the implementation of significant technical and organizational changes in vegetable growing. At the industry level, preference should be given to modern technologies that provide energy and resource saving, reduce living costs and product losses, prevent environmental pollution, and increase soil fertility.

Now there is an urgent need to develop a model of institutional support for the development of the organic vegetable market, which would contribute to effective action, which would support the health of soils, ecosystems and living organisms.

Formulation of the problem.

According to FAO and OECD estimates, as a result of growth in per capita income, by 2050 global agricultural production should increase by 60-70% compared to 2000, which will mean the need to produce an additional 940 million tons of grain and 200 -300 million tons of meat per year.

At the same time, the average annual growth of agricultural productivity is expected to be below 1.7% and according to existing forecasts will decrease if there is no active introduction of radical technological innovations. The growth rate of the world's population is 1.13%, the average food consumption per capita is increasing [4].

Ensuring economic growth is currently associated with a steady increase in pollution and environmental

degradation, a significant reduction in natural resources, imbalances in the biosphere, climate change and other adverse effects of active human intervention in natural processes.

The scale of anthropogenic impact is such that a significant part of land, including agricultural land, is in unsatisfactory condition due to various negative processes and phenomena: reduction of soil humus content, water and wind erosion, compaction, salinization, flooding, desertification, acidification, industrial emissions, petroleum products, radionuclides, due to waste storage etc.

Land degradation causes huge economic losses to world agriculture, disturbing the ecological balance and worsening the economic and social conditions of human life. Estimates of economic damage from land degradation for developing countries range from 1 to 7% of GDP per year.

Large-scale intensification of agricultural production has led to a reduction in the resource potential for further development due to agrochemical pollution and soil erosion. According to the FAO, about 25% of the world's agricultural land as of 2011 was assessed as severely degraded, and another 46% - as moderately or slightly degraded. In addition, the intensification has caused a number of other problems associated with the reduction of natural biodiversity, depletion of groundwater aquifers, the spread of forms of pests and pathogens resistant to modern pesticides [5].

Most major agricultural measures, such as chemicalization of agriculture and land amelioration, which are powerful means of increasing the productivity of fields, which account for more than half of the increase in yield, at the same time contribute to environmental pollution. To preserve and increase soil fertility in Ukraine, it is necessary to increase the application of mineral and organic fertilizers, as well as the introduction of technologies of adaptive landscape agriculture. It is also important to increase the responsibility of owners and tenants for preserving the potential of agricultural land, strengthening environmental control and supervision in agriculture.

According to experts, agriculture is one of the industries that will be most sensitive to climate change. The expected effects of global warming are generally significant and negative for farmland yields and agricultural productivity, but are differentiated by regions of the world. An acute problem is the shortage of water for irrigation, which is characteristic primarily of tropical countries.

Another global problem is the spread of pests and diseases to new areas. Global warming is changing natural conditions in many areas, making them habitable to heat-loving / moisture-loving pests and pathogens. This all leads to new economic risks for agribusiness, leading to the transformation of the cost of adaptation to natural factors from "predictable conditional" to "poorly predictable" variable costs [6].

Increasing demand from agriculture and other sectors of the economy leads to a struggle for water resources, which, in turn, has a negative impact on the environment and causes social and economic tensions.

In areas with unstable rainfall, where further development of water systems is not possible, agricultural production will be constrained more by water scarcity than by land availability.

The issue of utilization of pesticide residues remains an urgent problem to this day and more questions and problems arise in connection with the intensification of agriculture and increasing the use of mineral fertilizers, pesticides, which is manifested in increasing nitrates in groundwater, increasing nutrient removal substances by surface waters, increasing the risk of pesticide residues in food and their impact on public health.

Agricultural production, despite some positive changes in the country's agricultural economy, continues to experience serious economic difficulties. Most agricultural enterprises are characterized by a low level of production efficiency, which is largely due to the lack of parity in the intersectoral price mechanism and lack of funds to improve the condition of agricultural land, their rational and efficient use, preservation of the environment.

Therefore, solving the problem of efficient functioning of vegetable industry enterprises has a number of economic, social and environmental consequences for the enterprises and the country as a whole. One of the central problems of the Ukrainian agricultural economy is to increase the efficiency of vegetable production. To achieve this goal, it is necessary to solve the main task - to choose the most rational way to apply the factors of production to resolve the contradiction between growing needs and lack of resources to meet them.

The purpose of the study is to analyze the state of the vegetable industry in Ukraine, as well as coverage and solution of ecological and economic bases of vegetable production. The object of study is the economic and environmental aspects that affect the production of quality and safe vegetable products.

Analysis of recent research and publications.

Scientific works on the theoretical and methodological foundations of the effective functioning of the vegetable industry were investigated by V.G. Andriychuk, O.S Bondar, B.V. Gubsky, A.V. Gushcha, B.P. Dmitruk, V.A. Halchynska, R.V. Lohosha, T.V. Kucherenko, M.F. Kislyachenko, V.P. Rud, O.V. Ulyanchenko and others.

However, the issues of covering the ecological and economic bases of vegetable production in a market environment, modern forms of agro-industrial integration and increasing the efficiency of the industry were not sufficiently covered. These issues need further studying.

Research methodology.

In studying the issues of coverage of ecological and economic bases of vegetable production, the works of domestic and foreign scientists, primary materials of the author's own research, periodicals were studied. Monographic, statistical and economic, computational-

constructive, abstract-logical and other methods were used as research methods.

Results of the research.

In recent decades, the intensification of agriculture has led to some negative consequences. The most important reason that leads to the deepening of the process of land degradation, the deterioration of the environmental situation lies in the desire of the farmer to get the most out of the land. Agriculture faces two main challenges: on the one hand, the world's growing population must continue to be provided with sufficient food, that is why agriculture must become more productive.

On the other hand, the increase in agricultural production is one of the factors of negative impact on the environment. So, as an alternative, agriculture should produce more environmentally friendly products. This raises the problematic question of how to solve these contradictory goals arising from tasks of agricultural production for the development of sustainable agricultural and food systems, both in Ukraine and around the world [7].

According to the State Statistics Service of Ukraine for the last 7-8 years the level of consumption of vegetables and food melons by the population has been set at 163-167 kg per year per person, which corresponds to the national norms of rational nutrition (161 kg). For comparison, in developed European countries, vegetables and greens are consumed up to 285 kg per person, which is almost 120 kg more than in Ukraine [8].

The formation of the domestic market of vegetable products of the country is due to its own production (Table 1).

A feature of modern vegetable growing was the reduction of production by large farms and the expansion of vegetable crops on homesteads, cottages and in peasant (farmer) farms while simultaneously and significantly reducing it in agricultural enterprises. A feature of modern vegetable growing was the reduction of production by large farms and the expansion of vegetable crops on homesteads, cottages and in peasant (farmer) farms while simultaneously and significantly reducing it in agricultural enterprises.

Vegetable growing areas in 2019 decreased by 12 thousand hectares, but the yield of vegetable crops increased by 36.2% compared to 2005, which in turn increased the gross harvest of vegetables by 2393 thousand tons (32.8%). In households, the gross production of vegetable products in the 2019 marketing year also increased. The level of profitability of vegetable production over the past 5 years has significantly decreased and amounted to only 2.8%.

The largest share in the structure of vegetable crops is traditionally occupied by tomatoes and cabbage, which is about 25% and 18%. Also significant areas in the cultivation of vegetable crops belong to onions, carrots and beets.

Table 1

Dynamics of vegetable production in Ukraine

Indicators	Years							Deviation 2019 to 2005	
	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019	+/-	%
Collected area, thousand hectares	464,0	468,0	447,0	447,0	446,0	440,0	452,0	-12,0	97,4
Yield, c / ha	157,1	207,8	206,1	210,5	207,9	214,3	214,0	56,9	136,2
Gross production, total, thousand tons	7295,0	8122,0	9214,0	9415,0	9286,0	9440,0	9688,0	2393	132,8
incl. - enterprises	787	964	1282	1323	1344	1357	1421	634	180,6
- households	6514	7158	7935	8092	7942	8083	8267	1753	126,9
Share of vegetable production, % of total	89,3	88,1	86,1	85,9	85,5	85,6	85,3	-4,0	95,5
Production of vegetable crops per person, kg	155	177	215	221	219	223	231	76	149,0
The level of profitability of production, %	36,7	31,4	32,0	15,3	9,9	13,3	2,8	-33,9	x

Source: [8]

The stability of domestic production is a guarantee of food security of the state and according to FAO own production for food purposes should be in the range of 80-85%, imports 15-20% and exports 15-20% (Table 2).

Table 2

Dynamics of the actual capacity of the domestic vegetable market and self-sufficiency in food, thousand tons

Indicators	Years							Deviation, (%) 2019 to 2005	
	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2005	2018
Actual capacity domestic market	7556	8849	9675	9910	9406	9694	10273	36	6
Own production	7606	8873	9792	9998	9721	9940	10244	35	3
Imports	100	311	95	136	129	188	313	у 3,1 рази	66
Export	150	335	212	224	444	434	284	89	-35
Consumption fund	5663	6581	6890	6984	6783	6927	6924	22	0
Other internal use	1697	2290	2877	2853	2662	2689	2898	71	8
Self-sufficiency, %	103	100	100	102	103	103	104	x	x

Source: [9]

During the study period, exports increased by 89%, although in total production on exports of vegetable products account for a small share of 3-5%. There is a clear trend to increase imports (3.1 times by 2005, by 66% by 2018) due to the supply of greenhouse vegetables in the off-season, greens, exotic vegetables and vegetables, the demand for which in some periods is not covered by domestic producers.

Thus, about 90% of the gross vegetable harvest is provided by households, so a set of issues needs to improve the system of sales of vegetable products and the development of new forms of management, the formation of specialized cooperative vegetable farms, sales cooperatives, which will ensure a more even supply of vegetables throughout the year in a certain range, will strengthen the influence of the household sector on the stabilization of the vegetable market in Ukraine.

Ukraine is one of the countries with the highest volume of generation and accumulation of industrial waste. According to the State Statistics Service of Ukraine, about 100 million tons of harmful substances enter the soil, water and atmosphere every year, and

Ukraine has the status of an ecological disaster zone, obtained as a result of the Chernobyl accident.

Man-caused impact on the state and development of agricultural ecosystems requires the solution of the problem of developing methods and techniques to prevent or reduce the negative impact of environmental factors to ensure sustainable development of agricultural production.

Currently, the agricultural sector faces one of the most important tasks, which is related to the production of quality and environmentally friendly food for the population. This issue is especially relevant for the production of vegetable products. Improving product quality largely determines the survival of the enterprise in market conditions, ensuring, as a rule, higher incomes from production and marketing activities.

The authors [10] believe that the main stages of the ecological and economic condition of agricultural enterprises should be: first, it is an assessment of the impact of their activities on the environment; secondly, it is the formation, implementation and improvement of environmental policy of the enterprise; thirdly, moni-

toring and evaluation of the effectiveness of environmental management; fourth, it is the integration processes in the management system of the environment and the quality of products produced by the agricultural enterprise.

According to Levkin R.V. efficient production of vegetable products makes it possible to balance a person's diet and provide it with the necessary vitamins, amino acids and volatile acids. The main is the quality of vegetable products, its environmental friendliness and safety for the environment, which is a major factor in the competitiveness of agricultural enterprises [11].

Natural resources are in demand in the agricultural economy. The stability of agricultural production, quality and safety of products, raw materials and food directly depend on their ecological condition. Consider in detail what environmental factors within the country affect to the quality of vegetable production. In modern conditions, there are two blocks of problems in the relationship between agriculture and ecology. The first block relates to the negative impacts on agriculture, industry, transport and other sectors of the economy.

Among all the natural components one of the most contaminated is soil. The main factors of soil contamination are heavy metals and pesticide residues. Mutagenicity caused by environmental pollution impairs human health, its hereditary basis. Pollution of the environment occurs as a result of economic activity of agricultural producers.

Wind and water erosion of soils, which is largely caused by violations of agronomic rules of tillage in the cultivation of agricultural products - have an extremely negative impact on agricultural areas. Due to the lack of effective anti-erosion protection in Ukraine, more than 800 million tons of soil or 26 million tons of humus are lost annually on agricultural lands, which contains 1.2 million tons of nitrogen, 0.9 - phosphorus and 13.9 million tons of potassium [12].

Manifestations of wind and water erosion of soils lead to losses of humus, nutrients on agricultural lands, therefore is a key factor that reduces their production efficiency and negatively affects the overall efficiency of the crop industry (Table 3).

Table 3

Annual economic losses from soil erosion in Ukraine

Losses	Loss of relatively net income	
	million dollars USA	%
Direct - total	565	22,5
including from: water erosion	246	9,8
deflation	319	12,7
Shortage of harvest	1695	67,5
Other types (10%)	251	10,0
Together	2511	100,0

Source: [13]

The high level of air pollution in the country is determined mainly by emissions from enterprises for the production and distribution of electricity, gas and water, processing, transport and communications, and a number of others.

The spatial distribution of emissions reaches tens of kilometers. Despite the favorable natural and climatic conditions for the dispersion of pollution in the atmosphere due to the plain landscape and favorable wind roses, there are frequent calm, anticyclonic type of weather, leading to an increase in environmental pollution.

There is practically no industrial facility in Ukraine, as a result of which the concentration of major pollutants does not exceed the maximum allowable values. Today, there are about 10,000 facilities of potentially increased environmental and man-made danger. Only 15 percent of urban residents live in conditions of low air pollution, 52 percent – in moderate, 24 percent - in heavy and 8 percent – in extremely heavy pollution [11].

The impact of the transport complex on the environment is expressed to a greater extent by the increase in the number of road transport, especially buses and cars. The main sources of toxic substances (carbon monoxide, hydrocarbons, sulfur oxide, nitrogen oxide and particulate matter (dust, soot)) are caused by the operation of road transport. Road construction also disturbs the ecological balance in nature, as it leads to

landscape change, increased water and wind erosion, landslides, pollution of the surrounding area.

It is also necessary to highlight the problem of increasing the volume of solid waste generation, the imperfection of the system of collection, accounting for formation and accumulation. According to various indicators, from 700 to 800 million tons of waste are generated annually on the territory of Ukraine. The total amount of waste accumulated on the territory of Ukraine exceeds 30 billion tons, including harmful (toxic) - 2.9 billion tons [14].

The ecological situation is aggravated by the insufficiency of the existing system of green plantations. Territorial lack of greenery is accompanied by uneven distribution of settlements. To solve this problem, it is necessary to provide a system of greenery that forms the so-called filter. Attention should be paid to creating a sufficient in terms of parameters and quality of the forest park belt, which can serve as a reservoir of clean air.

In order for the environmental costs to be justified and effective, it is necessary to forecast the level of environmental costs in the country as a whole and for individual elements of its economic complex, taking into account the planned growth rate of production. It is worth emphasizing on the development of measures to strengthen territorial organizational structures operating in the field of environmental protection, the development of environmental monitoring, the expansion of

environmental control of industries and activities, including potentially dangerous.

The second block of problems is related with agriculture. The complex impact of agriculture on the environment consists of a large number of factors influencing crop production and animal husbandry in relation to the peculiarities of the location of regions in a particular geographical area.

Different types and forms of mineral fertilizers used in crop production have different effects on soil properties. A significant shortage of such fertilizers includes the presence of heavy metals (cadmium, lead, nickel, etc.). As for organic fertilizers, the fields for vegetable crops have stopped fertilizing, and this despite the fact that organic fertilizers are more environmentally friendly than mineral.

The role of fertilizers is very important for the intensive development of production, but an overdose of these substances can adversely affect the quality and safety of products produced for food supply.

The content of fertilizers, pesticides in the soil and local contamination of soils with salts of heavy metals and other toxic substances often exceeds the maximum allowable concentration, which negatively affects the existence of agricultural plants, including vegetables.

Agricultural production is a source of air pollution. The air near livestock complexes has a specific smell and contains ammonia in high concentrations. Toxic products enter in water bodies from the atmosphere and pollute it within a radius of 20 km from a large livestock complex. A special place in agriculture is occupied by the problem of livestock and poultry waste. Almost all poultry farms take out garbage in the middle of the field, which pollutes arable land, groundwater sources, air, harming the environment and the health of the rural population.

An extremely important condition for increasing productivity, production volumes, quality and safety of vegetables is the transition of the industry to an adaptive basis. In adaptive vegetable growing to increase soil fertility, preference is given to the widespread use of biological factors (biological nitrogen, all resources of environmentally friendly organic fertilizers, etc.), advanced agricultural techniques (proper tillage, scientifically sound vegetable crop rotations, etc.).

In the case when there is a lack of agrochemical conditions necessary for the formation of the planned harvest and the creation of favorable for the beneficial soil microflora, the amount of nutrients should be compensated by the use of mineral fertilizers. Types and forms of mineral fertilizers, chemical ameliorants, doses, terms and methods of application are set taking into account the biological requirements of vegetable crops, their varieties and hybrids, planned harvest, environmental and economic requirements, results of comprehensive soil fertility monitoring and operational monitoring during vegetable growing season.

With regard to reducing the negative impact of livestock complexes on the production of cleaner vegetable products, it should be taken into account placing such facilities in agriculture and passing the assessment of environmental impact.

The future of agriculture and the ability of the global food system to guarantee food security for the world's growing population are closely linked to the improvement of natural resource management. Serious reforms and investments are needed in all regions to address the growing scarcity and degradation of land, water and biodiversity and the additional pressures arising from rising incomes, climate change and energy needs.

It is necessary to create the right incentives for the use of environmental agricultural services to protect catchments and biodiversity and ensure that food production uses sustainable technologies [15].

The development of vegetable growing in Ukraine must be carried out by deep intensification of production with the widespread introduction of innovative approaches, modernization of material and technical base. Lohosha R.V. believes that an important area of innovative development of the vegetable industry is irrigation of vegetable crops, which are quite moisture-loving. In the structure of agricultural production in Ukraine, the leading place in terms of economic efficiency and environmental safety is occupied by drip irrigation.

It is more economical not to apply irrigation, but at the same time to apply a solution of fertilizers with irrigation, thus carrying out accurate dosing and control of all nutrients. Vegetable crops are differently occupied by additional total investments related to irrigation [16].

At present, Ukraine, unfortunately, is mainly only an importer of modern technologies and innovations in vegetable growing, due to the practical absence of its own vegetable seed production and the actual minimization of its role in the modern development of domestic vegetable growing, therefore Ukraine can not compete successfully with producers of vegetable products in such conditions.

However, the introduction of modern hybrids and varieties of vegetable crops of foreign selection, and intensive technologies for their cultivation over the past 20 years has significantly increased yields and quality of vegetable products, which allowed Ukraine to produce quality products that meet both domestic demand and opportunity to be competitive in the world food market.

According to the State target program for the development of vegetable growing for the period up to 2025, it is planned to meet the needs of the state in high quality vegetables and products of their processing; to increase the efficiency and competitiveness of vegetable growing by providing the population with high-quality, affordable products; to increase the share of enterprises engaged in vegetable production, including family farms, agricultural cooperatives in gross production to 30 percent, to create appropriate specialized clusters; rational use of land resources, preserve and reproduce soil fertility [17].

Thus development of vegetable growing in the state needs to be carried out by deep intensification of manufacture with wide introduction of innovative approaches, modernization of material and technical base and preparation of experts of new formation.

The priority should be to solve the following tasks:

- promotion and wide introduction of innovative technologies to increase the production of vegetable products;

- providing processing enterprises of the industry with raw materials for vegetable canning;

- stable year-round supply of ecologically clean vegetable products to the population of the country.

Based on this, the economic development of vegetable growing is possible only through the revival of industrial vegetable growing, the creation of a network of large vegetable enterprises. Small producers have almost exhausted the reserves of their development, both in the direction of increasing the area and the introduction of modern equipment and technologies. They need to look for new approaches and directions in the development of vegetable growing to increase the profitability of production, but this involves additional costs.

The current environmental situation in the country has a significant impact on the quality of vegetable products. Therefore, a more detailed, careful consideration of the issues of rational use of the territory, formation of ecological infrastructure, improvement of the urban environment is necessary.

To provide the population with environmentally friendly products, it is necessary to place agricultural production in such a way that the negative impact of the environment is minimized. Due to the implementation of scientifically sound measures in the agro-industrial sphere, it is possible to achieve economically justified and practically significant reduction of the supply of chemical toxic substances in vegetable products. Ensuring the production of products that meet environmental standards in contaminated areas is extremely important for maintaining the infrastructure of rural areas and creating a prosperous social environment.

Conclusions.

The research identified a number of problems in the development of vegetable growing, due to the impact of the environmental situation in the country: the presence of enterprises with emissions of pollutants exceeding the maximum allowable values; excessive application of mineral fertilizers; air pollution by toxic products of livestock complexes.

Modern methods of agriculture lead to a number of acute environmental problems, their successful solution is possible only on the basis of rational use of nature, the use of organic production methods, the implementation of a comprehensive system of nature protection and productivity of agriculture and livestock.

To reduce the negative impact of agricultural production on the environment, the state must apply a set of measures of both environmental and economic nature, stimulate the spread and introduction of biotechnology, technical modernization of enterprises. The problems connected with livestock waste need strict regulation, especially for industrial farms. It is necessary not only to carry out their safe utilization, but also to use them rationally for the needs of the national economy.

References

1. Fats and fatty acids in human nutrition: report of an expert consultation. FAO Food and Nutrition Paper 91. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations; 2010.

2. Vegetable growing: Textbook / Ed. V.P Kotov, N.A. Adritskaya. 2nd ed., P. SPb: Izdatelstvo «Lan». 2017. 496 P.

3. Chernikov V.A. Environmentally friendly products. M. Koloss. 2009. 438 P.

4. European Union Food Facility. Foundations for future actions. FAO Initial Review of Selected Projects, <http://fao.org>.

5. The State of the World's Land and Water Resources for Food and Agriculture (SOLAW) - Managing Systems at Risk. Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome and Earthscan, London. FAO. 2011. P. 112.

6. Forecast of scientific and technological development of the agro-industrial complex of the Russian Federation for the period up to 2030. M. HSE. 2017. 140 P.

7. Amons S. State and prospects of development of organic production in Ukraine. Colloquium-journal. 2021. Vol. 1. № 5 (92). P. 20-25.

8. State Statistics Service of Ukraine. Statistical Yearbook of Ukraine. 2019. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

9. State Statistics Service of Ukraine. Statistical collection "Ukraine in numbers". URL: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/01/Arch_ukr_zb.htm.

10. Kirsanova T.A., Kirsanova E.V., Lukyanikhin V.A. Environmental controlling is a tool of eco-management. Sumy. 2004. 222 P.

11. Levkina R.V. Problematic aspects of the participation of vegetable producers in the organic market. Bulletin of Kharkiv National Agrarian University. V.V. Dokuchaev. 2013. № 7. P. 119–126.

12. Kireitseva O.V., Sokol L.M. Ecological aspects of agricultural production. Economics of agro-industrial complex. 2017. № 7. P. 29–36.

13. Horlachuk V.V., Harkusha O.M. Land use management. Mykolaiv: Ilion. 2011. 376 p.

14. Kislyachenko M.F. Ecological and economic prospects for the development of indoor vegetable growing in terms of market relations in Ukraine. Productivity of agro-industrial production. economic sciences. 2013. Vol. 23. P. 62-68.

15. Paptsov A.G., Shelamova N.A. The green economy is a new direction of sustainable development. Russian Agricultural Economics. 2014. № 11. P. 67-73.

16. Lohosha R.V. Transformations of the vegetable market in Ukraine. VNAU. Economics, finance, management: current issues of science and practice. 2016. Vol. 3 (8). P. 55–67.

17. "The concept of the State target program for the development of vegetable growing for the period up to 2025." Ministry of Agrarian Policy of Ukraine. 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>.

Бенько Надія Миколаївна

Аспірант, Національна академія управління

DOI: 10.24412/2520-6990-2021-895-17-21

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДТВОРЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

Benko Nadiya Mykolayivna

Postgraduate student, National Academy of Management

STATE REGULATION OF HUMAN CAPITAL REPRODUCTION

Анотація.

У статті досліджено сутність та структуру державного регулювання відтворення людського капіталу. Розкрито мету державного регулювання економічних відносин відтворення людського капіталу, що заключається в забезпеченні розвитку людського капіталу, підвищенні його якості. В статті розроблена загальна модель державного регулювання відтворення людського капіталу, де представлено методи, інструменти і функції державного регулювання на стадіях формування, розподілу, обміну та використання людського капіталу.

Abstract.

The article examines the essence and structure of state regulation of human capital reproduction. The purpose of state regulation of economic relations of reproduction of human capital, which is to ensure the development of human capital, improving its quality, is revealed. The article develops a general model of state regulation of human capital reproduction, which presents the methods, tools and functions of state regulation at the stages of formation, distribution, exchange and use of human capital.

Ключові слова: людський капітал; відтворення людського капіталу; державне регулювання.

Keywords: human capital; reproduction of human capital; government regulation

Для визначення ролі держави в процесі відтворення людського капіталу, в першу чергу, необхідно визначитись, що собою являє державне регулювання. Науковці, що досліджують державне регулювання наводять різні визначення цього

терміну, звичайно всі вони характеризують відносини держави с суспільством. Виходячи з різних трактувань сутності «державного регулювання», що наводять науковці, згрупуємо їх за певними ознаками (табл. 1).

Таблиця 1

Визначення сутності поняття «державне регулювання»

Ознаки державного регулювання	Прихильники підходу	Визначення
Державне регулювання представляється як комплекс основних форм і методів впливу на певний процес чи об'єкт	В. С. Адамовська [1]	Це сукупність форм і методів цілеспрямованого впливу державних установ і організацій на розвиток суспільного способу виробництва (у тому числі продуктивних сил, техніко-економічних, організаційно-економічних та соціально-економічних відносин) для його стабілізації та пристосування до умов, що змінюються
	Л. Дідківська [2]	вплив держави на соціальний розвиток країни
Державне регулювання розглядається як система заходів	І. Р. Михасюк, Л. А. Швайка [5]	це комплекс заходів держави, спрямованих на скерування суб'єктів економічної діяльності в напрямі, необхідному для досягнення поставлених органами державної влади й управління цілей
Державне регулювання трактується як економічна діяльність держави	Енциклопедія державного управління [3]	діяльність держави з підтримання стабільності відтворення та забезпечення умов для розвитку економіки.
	М. Мироненко [4]	становлять сукупність дій держави в розрізі законодавчих, виконавчих і судових органів, спрямованих на забезпечення стабільного та ефективного розвитку економічних процесів із метою реалізації інтересів суспільства і держави загалом
	С.В. Степаненка [6]	цілеспрямована діяльність держави щодо створення правових, економічних і соціальних передумов, необхідних для найбільш ефективного функціонування ринкового механізму і мінімізації його негативних наслідків

Джерело: побудовано автором на основі [1;2;3;4;5;6].

Визначення державного регулювання як комплексу основних форм і методів впливу на певний процес чи об'єкт є дуже загальним і не відображає специфіки власне державної діяльності. Мета державного регулювання при такому підході заключається у впливі на розвиток суспільного способу виробництва і покращення соціального розвитку країни.

Прихильники другого підходу до визначення державного регулювання як системи заходів вважають метою державного регулювання стабілізацію та пристосування соціально-економічної системи до умов, що змінюються. Цей підхід є спрощеним і не враховує всі функції, які повинна виконувати держава з огляду на сучасні потреби суспільства.

На наш погляд, визначення державного регулювання як економічної діяльності держави є актуальним, і ми підтримуємо, що це діяльність держави (органів державної влади), спрямована на створення умов для найефективнішої реалізації функцій держави, основних прав і свобод громадян, узгодження різноманітних груп інтересів у суспільстві та між державою і суспільством, забезпечення суспільного розвитку відповідними ресурсами.

В процесі державного регулювання, як діяльності держави, визначається загальна політика й принципи її реалізації через різні напрямки державного фінансування, пільги тощо, з метою забезпечення стійкого економічного розвитку.

Державне регулювання безпосередньо відтворенням людського капіталу являє собою сукупність економічних, правових, соціальних методів та інструментів, за допомогою яких держава впливає на об'єкт регулювання, і саме на формування, розподіл, обмін, використання людського капіталу в ході відтворювального його руху.

Важливою умовою, що забезпечує постійне відтворення людського капіталу, є економічні відносини, які виникають із приводу збільшення якості і вартості цього капіталу.

Метою державного регулювання економічних відносин відтворення людського капіталу є забезпечення розвитку людського капіталу, підвищення

його якості, що в свою чергу сприяє зростанню продуктивності праці.

Структура державного регулювання відтворення людського капіталу включає наступні елементи: суб'єкти, об'єкти. (рис.1).

Механізм державного регулювання економічних відносин відтворення людського капіталу зумовлений матеріально-речовою, що регулюється за допомогою системи економічних відносин і суспільною природою відтворення. Система економічних відносин проявляється в конкретних формах, якими виступають методи, інструменти регулювання економічних відносин відтворення людського капіталу.

На рис.1 представлено загальну модель державного регулювання відтворення людського капіталу.

Розкриваючи зміст державного регулювання відтворення людського капіталу та кожній його стадії (етапі), розглянемо його методи, інструменти і функції.

Методи державного регулювання економічних відносин формування людського капіталу наступні:

- соціально-економічні, тобто надання фінансової підтримки в процесі становлення людського капіталу, виховання особистості, забезпечення освіти, фінансування соціальної сфери.

З метою формування людського капіталу створюється система прийомів і засобів прямого (обов'язкова середня освіта) і непрямого (опосередкованого) впливу (створення зацікавленості, вплив через інтереси, стимулювання, надання можливості вибору варіанту) для формування людського капіталу.

Основними *інструментами* державного регулювання економічних відносин формування людського капіталу виступають: інвестиції, спрямовані на реалізацію конкретних програм, пов'язаних з накопиченням людського капіталу (медичні, освітні та ін.).

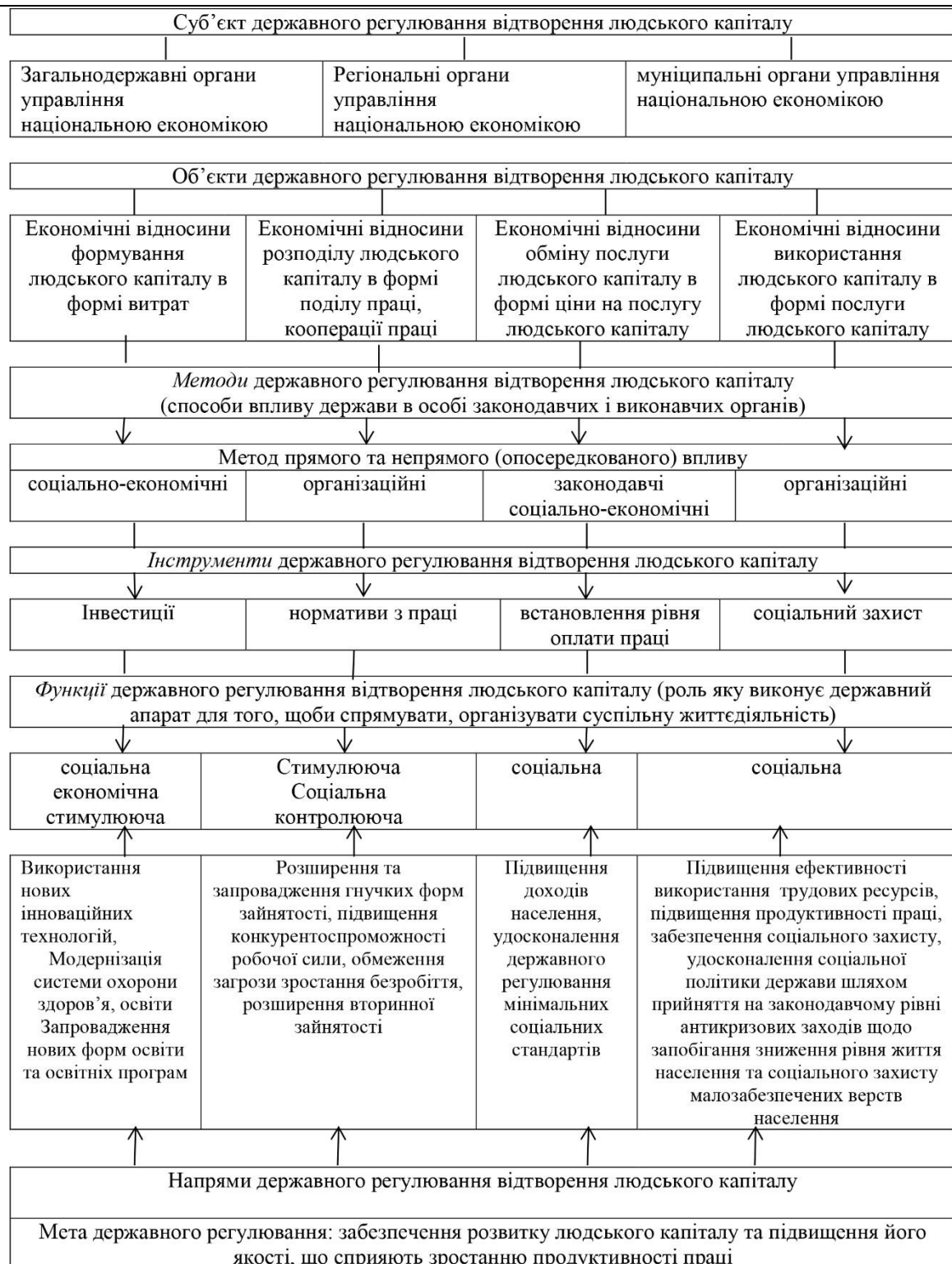

Рис. 1. Загальна модель державного регулювання економічних відносин відтворення людського капіталу
Джерело: побудовано автором

Функції державного механізму регулювання економічних відносин формування людського капіталу наступні:

1. Соціальна функція, яка забезпечує організацію професійної підготовки і перепідготовки, підвищення кваліфікації працівників. Основою соціальної захищеності, стійкості на ринку праці, економічного зростання, соціальної причетності й особистого розвитку є знання та професійно-кваліфікаційні здібності.

2. Економічна функція забезпечує державне фінансування і розвиток сфер охорони здоров'я, освіти, державні витрати на соціально-культурні заходи, фінансування національних проектів в галузі охорони здоров'я та освіти.

3. Стимулююча функція забезпечує різні системи мотивації праці та її оплати з метою підвищення рівня знань, набуття відповідної кваліфікації та отримання найбільш дефіцитних професій, а та-

кож стимулювання занять спортом і фізичною культурою. Держава зацікавлена у розвитку здібностей індивідуума, це стимулює до додаткових інвестицій держави в освіту, здоров'я, тобто до підвищення рівня людського капіталу [7].

Основними *методами* державного регулювання економічних відносин розподілу людського капіталу є організаційні методи регулювання, вони пов'язані з організацією працевлаштування випускників, організацією навчальних програм по перепідготовці працівників.

Основними *інструментами* державного регулювання економічних відносин розподілу людського капіталу виступають нормативи з праці.

Функції державного регулювання економічних відносин розподілу людського капіталу наступні:

1. Стимулююча функція забезпечує мотивацію потенційних роботодавців для створення нових і додаткових робочих місць з метою скорочення безробіття, створення конкурентоспроможних робочих місць, що дозволить здійснювати формування і розвиток людського капіталу.

2. Соціальна забезпечує удосконалення структури служби зайнятості.

3. Контролююча функція забезпечує дотримання правових і законодавчих норм у процесі праці [7].

Методи державного механізму регулювання економічних відносин обміну послуги людського капіталу можна виділити наступні: законодавчі, тобто законодавчо-нормативні акти. Вони стосуються встановлення мінімального рівня оплати праці; соціально-економічні, тобто розробка і реалізація програм соціального забезпечення населення та захист від безробіття.

Основним *інструментом* державного механізму регулювання економічних відносин обміну послуги людського капіталу є встановлення рівня оплати праці

Основною *функцією* державного регулювання економічних відносин обміну послуги людського капіталу є соціальна функція. Ця функція забезпечує дію принципу соціальної справедливості за допомогою згладжування диференціації в рівні оплати праці, розробки ефективної політики регулювання національного та регіональних ринків праці.

Методи державного механізму регулювання економічних відносин використання людського капіталу: організаційні методи регулювання пов'язані із забезпеченням трудової мобільності, зміною структури робочих місць, ефективним використанням людського капіталу, створенням сприятливих і безпечних умов праці.

Як *інструменти* державного регулювання економічних відносин використання людського капіталу можна розглядати соціальний захист.

Функцією державного механізму регулювання економічних відносин використання людського капіталу є соціальна функція, яка забезпечує соціальний захист працівників, вирішення трудових конфліктів на роботі, співпраця роботодавців, найманих працівників, професійних спілок.

Основна мета регулювання економічних відносин відтворення людського капіталу - забезпечення розвитку людського капіталу та підвищення його якості, що сприяють зростанню продуктивності праці.

Формування якісного людського капіталу безпосередньо пов'язано з домогосподарством та підприємствами (фірмами, організаціями). Всі структурні елементи людського капіталу придбаваються і накопичуються за допомогою інвестицій послідовно на рівні індивідуума, мікро- та макрорівні.

Домогосподарство витрачає додаткові кошти (інвестиції) необхідні для формування людського капіталу для того, щоб в майбутньому компенсувати ці витрати постійним зростанням рівня доходу. Для підвищення якості людського капіталу з боку домогосподарства передбачається саморозвиток, навчання у відповідність до вимог ринку праці, вдосконалення умінь і навичок за допомогою стажувань і т.д. Також, крім витрат домогосподарств, ці заходи вимагають інвестицій в людський капітал і участі з боку організацій (фірми) і держави. Наведемо заходи, які спрямовані на розвиток людського капіталу з боку організації (фірми): інвестиції фірми в розвиток внутрішньофірмового навчання, підготовки, перепідготовки працівників, що є основною складовою процесу формування якісного людського капіталу. Сприяють постійному зростанню людського капіталу система професійної підготовки та безперервне підвищення рівня кваліфікації. Якісний людський капітал надає стійку конкурентну перевагу фірми.

Важливу роль у формуванні якісного людського капіталу країни відіграє держава, шляхом фінансування програм підготовки і перепідготовки кадрів, професійного навчання носія людського капіталу. Тому від напрямків державної політики в галузі освіти, зайнятості залежить ефективність функціонування всієї системи освіти. Необхідно модернізувати системи охорони здоров'я, освіти, збільшити приплив інвестицій в наукову сферу, розробити і реалізувати в країні інноваційні моделі розвитку людського капіталу, створити принципово нову систему професійної підготовки і підвищення кваліфікації працівників, яка задовольняла б суспільні потреби в більш кваліфікованих кадрах.

Висновки і пропозиції. Отже, потреба створення механізму державного регулювання відтворення людського капіталу для нашої держави досить гостра.

Досліджуючи сутність державного регулювання відтворення людського капіталу та його структури, були розглянуті методи, інструменти і функції державного регулювання на стадіях формування, розподілу, обміну та використання людського капіталу, що дало можливість побудувати загальну модель державного регулювання економічних відносин відтворення людського капіталу.

Список використаних джерел

1. Адамівська В.С. Механізм державного регулювання економіки та вибір напрямку економічної політики в сучасних умовах господарювання /В.С. Адамівська. // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2017. - №4. [dy.nayka.com.ua](http://www.dy.nayka.com.ua): веб-сайт. URL : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1063> (дата звернення: 02.03.2021)
2. Дідківська Л. І., Головка Л. С. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. / Л. І. Дідківська, Л. С. Головка. – К.: Знання-Прес. - 2008. – 213 с.
3. Енциклопедія державного управління : у 8 томах/ Нац. акад. держ. упр. при Президенті України; наук.-ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011.. – 712 с
4. Мироненко М.Ю. Необхідність держав-

ного регулювання економічного розвитку у сучасних умовах /М.Ю. Мироненко // Ефективність державного управління. – 2012. – Вип. 32. – С. 433-440

5. Михасюк І. Р., Швайка Л. А. Державне регулювання економіки: Підручник / І. Р. Михасюк, Л. А. Швайка. – Львів: «Магнолія плюс»; видавець СПД ФО «В.М. Піча». – 2006. – 220 с.

6. Степаненко С.В. Основні підходи, напрями та інструментарії державного регулювання економіки /С.В.Степаненко. // Державне будівництво. – 2013. - №2. – С.1-14. nbuv.gov.ua: веб-сайт. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2013_2_13 (дата звернення: 02.03.2021)

7. Терещенко Д.А. Основні складники комплексного механізму державного регулювання економічних відносин відтворення людського капіталу. //Механізм публічного управління. - Випуск 17. 2020. – С. 101-106

УДК: 001.895(4/9)

Гарлицька Н.І.

Тернопільський національний медичний університет імені І.Я. Горбачевського

[DOI: 10.24412/2520-6990-2021-895-21-25](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2021-895-21-25)

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ У НАУЦІ В КРАЇНАХ СВІТУ

Garlitska N.I.

I. Horbachevsky Ternopil National Medical University

FEATURES IMPLEMENTATION OF INNOVATIONS IN SCIENCE IN THE COUNTRIES OF WORLD

Анотація.

У статті наведено основні принципи та особливості впровадження інноваційної діяльності в науці, їх новизна та становлення у світових країнах. Описано показники діяльності держав, відповідно до рейтингу Глобального інноваційного індексу, в якому Швейцарія є лідером інноваційного розвитку. Представлено результати реалізації наукових інновацій світових країн з урахуванням реальних потреб суспільства та промисловості.

Abstract.

The article presents the main principles and features of the implementation of innovative activity in science, their novelty and formation in world countries. The indicators of the activity of states are described, according to rating of the Global Innovation Index, in which Switzerland is the leader in innovative development. The results realization of scientific innovations of the world countries are presented, taking into account real needs of society and industry.

Ключові слова: *інновації, наука, країни світу, інноваційна діяльність, Глобальний інноваційний індекс.*
Keywords: *innovations, science, countries of the world, innovative activity, Global Innovation Index.*

Вступ. Одна з найважливіших структурних характеристик сучасної науки – її інноваційність. Інноваційність науки – це не тільки її націленість на отримання нового знання, відкриття нових властивостей і закономірностей досліджуваних об'єктів, але перш за все її внесок у розвиток економічного потенціалу суспільства, створення нових споживчих вартостей.

Основна проблема використання інновацій в науці полягає у переструктуруванні наукової діяльності, щоб остання її ланка виявлялася вже початковою ланкою певного виробничого циклу. Таке переструктурування традиційної науки, яка вважала своїм головним і, по суті, єдиним завданням відкриття нових властивостей і відносин об'єктів, почалося вже з кінця XIX ст.

Згідно літературних джерел, інновація – ідея, новітній продукт в галузі техніки, технології, організації праці, управління, а також у інших сферах наукової та соціальної діяльності, засноване на використанні досягнень науки і передового досвіду, є кінцевим результатом інноваційної діяльності [1, 5]. Досить часто стверджують, що інновації – продукт, чи навіть мета, наукової діяльності.

Вивчення наукової літератури доводить, що інноваційна діяльність як предмет наукових досліджень визначається кількома галузями науки, а саме: педагогікою, суспільствознавством, економікою, державним управлінням тощо. Питаннями розробки інноваційної діяльності в контексті роботи сучасного педагога займалися О. Бартків, К. Бондарева, І. Дичківська, О. Козлова, О. Пехота, І. Підла-

сий, О. Попова та інші. Економічні науки використовують поняття «інноваційна діяльність» як варіант креативної виробничої діяльності та ефективної економіки (М. Кларин, С. Кретов, І. Прокопенко, О. Солодухіна, В. Ященко) [4]. У парадигмі державотворчих процесів інновації досліджували О. Амосов, Л. Белова, К. Козлов, В. Сивокін. Отже, у сучасній науці поняття «інноваційна діяльність» має широкий смисловий діапазон.

Інноваційна проблематика та наукова розробка інноваційних систем має в своєму арсеналі значні напрацювання, що представлені трудами видатних вчених. Значний вклад в досліджувану тематику внесли К. Фріман, Б. Лундвалл, Ф. Кук [9, 11] та ін. Вагомий внесок в дослідження інноваційних систем, їх стратегічного значення і особливостей створення забезпечили роботи Н. Іванової [2] та ін.

Розвиток інноваційних процесів у освіті на сучасному етапі є об'єктивною закономірністю, що зумовлюється: інтенсивним розвитком інформаційних технологій у всіх сферах людського буття; оновленням змісту філософії сучасної освіти, центром якої став загальнолюдський цілісний аспект; гуманістичним зорієнтованим характером взаємодії учасників навчально-виховного процесу; необхідністю підвищення рівня активності та відповідальності педагога за власну професійну діяльність, спрямовану на формування творчої особистості вихованця, готовності до сприйняття та активної діяльності у нових соціально-економічних умовах [7].

Більшість учених, які досліджують проблеми здійснення інноваційної діяльності, вказують на її підвищено ризиковий та підприємницький характер. Підвищена ризиковість діяльності з упровадження нових наукових розробок у виробництво чи інші сфери суспільного життя пов'язана з непередбачуваністю можливих її результатів: часто досить складно напевно визначити необхідний обсяг робіт, час та витрати, необхідні для реалізації інноваційного проекту, складнощі, в тому числі технічного характеру, які можуть виникнути при безпосередньому впровадженні інноваційного продукту та випуску інноваційної продукції, а також припустити час окупності понесених витрат.

Мета статті – висвітлення основних принципів та особливостей впровадження інноваційної діяльності в науці, їх новизною та становленням у світових країнах, та в Україні зокрема.

Основна частина. Інноваційна модель країн Європейського Союзу характеризується ієрархічністю, що визначається координацією науково-технічної та інноваційної політики з боку керівних органів угруповання, розробленням спільних науково-технічних програм за рахунок коштів бюджету Європейського Союзу, а також координацією у реалізації національних політик. Фактором, який суттєво вплинув на форми і механізм інноваційного процесу в європейських країнах, є значний конкурентний тиск американських і японських компаній на ринках товарів і послуг.

Нагальна необхідність протистояти сильним конкурентам пояснює активізацію країн Європей-

ського Союзу щодо формування європейського науково-дослідного і інноваційного простору та розроблення конкретних заходів прискорення цього процесу. У межах Європейського Союзу розраховується таблиця інноваційності, яка передбачає порівняльний аналіз інноваційної діяльності країн Європейського Союзу, інших європейських країн та регіональних сусідів. На основі цього рейтингу оцінюються відносні сильні та слабкі сторони національних інноваційних систем, що допомагає країнам визначити слабкі місця [10]. Під час визначення цього рейтингу розраховується 27 показників, об'єднаних у чотири групи: умови розроблення (підгрупи «людські ресурси», «привабливі дослідницькі системи», «інноваційно привабливе середовище»); інвестиції (підгрупи «фінанси і підтримка», «інвестиції підприємств»); інноваційна діяльність (підгрупи «інноватори», «зв'язки», «інтелектуальні активи»); вплив (підгрупи «вплив зайнятості», «економічні ефекти»).

Швейцарія залишається безсумнівним лідером у рейтингу Глобального інноваційного індексу [12]. Дана країна акцентує свою увагу на інноваційному розвитку в галузі фізики – адронному колайдеру, який є найбільшим у світі прискорювачем елементарних частинок. У цій країні найбільша кількість патентів на душу населення, а також значна кількість діючих інноваційних лабораторій, які допомагають вченим у різних галузях науки. Вагомий рівень приросту коефіцієнту ефективності інновацій припадає на Швецію, де було створено систему організацій, головною метою яких став розвиток бізнесу: інноваційний міст (the innovation bridge); бізнес-партнерство (ALMI business partner); промисловий фонд (the industrial fund); агентство з інвестицій у Швецію (the invest in Sweden agency, ISA). Фундаментальні дослідження фінансуються переважно державою. Швеція стала впевненим лідером у розробці та експорті лікарських препаратів, якими користується увесь світ [15].

Нідерланди відзначаються відносно стабільним рівнем ефективності інновацій протягом кількох років та сягають значення. Міністерством економічних відносин було реалізовано програму «Шлях до інновацій: боротьба з Лісабонськими амбіціями», покликану поліпшити інноваційний клімат, стимулювати компанії до ведення інноваційної діяльності та зосередити більшу кількість ресурсів у стратегічно важливі сфери. Слід додати, що мешканці Нідерландів надають перевагу велосипедам, чим суттєво впливають на покращення екологічної ситуації. Крім того, країна займає чільне друге місце за важливі дослідження та розробки, які впливають на розвиток науки [13].

У Німеччині функції технологічних посередників між лабораторіями та компаніями виконують різні наукові товариства та спільні дослідницькі асоціації в промисловості. Провідна організаційна роль належить Фраунгоферівському товариству, в яке входять 58 дослідних інститутів. Їх діяльність фінансується за допомогою субсидій Федерального уряду Німеччини та доходів від виконання контрактних досліджень [14]. Велику участь в організації

передачі технологій беруть місцеві органи влади: вони вносять вагомий внесок у створення наукових парків та інноваційних центрів.

Зростання витрат країн на дослідження та розвиток пов'язано з прагненням досягти конкурентних переваг на світовому ринку шляхом використання різноманітних інструментів стимулювання інноваційної активності. Тому важливого значення набуває дослідження інноваційної діяльності країн світу, особливо США, оскільки це дає можливість виявити загальні закономірності соціально-економічної трансформації та уточнити місце й етап еволюції кожної країни в траєкторії цивілізаційного розвитку. У 2016 р. загальна сума витрат на інновації в США зросла на 3.4% – до 514 млрд дол. США [6]. На приватний сектор припадає три чверті науково-дослідної діяльності США. Найважливішим складником наукового фонду країни є академічні науково-дослідні програми, на які припадає близько 60% усіх американських фундаментальних досліджень. У 2015 р. зменшилися інвестиції в інновації в США з федерального бюджету, що спостерігається останні п'ять років. Програми для дослідження та розвитку підтримуються промисловим приватним сектором на 66%, Федеральним урядом – на 25%. У США стимулювання державою розвитку інновацій поступово змінювалася – від адміністративно-бюджетного фінансування до програм, що фінансуються заходами непрямого стимулювання (диференційованою системою податкових пільг, наданням пільгових кредитів тощо). На сучасному етапі збільшується тенденція інтеграції держави та приватного корпоративного сектору в реалізації великих науково-технічних програм як національного, так і міжнародного характеру.

У США сформована Національна мережа передачі технологій, що складається з головного національного та шести регіональних центрів, розташованих у різних частинах країни, якими управляє Національне агентство з дослідження космічного простору (NASA). Основним завданням цього агентства є забезпечення підвищення економічної віддачі від реалізованих широкомасштабних космічних проектів. Уряд не надає прямої фінансової підтримки центрам передачі технологій.

У Японії уряд розробив та реалізує політику активного втручання у вирішенні науково-технічних завдань різного роду та масштабу (централізоване регулювання розвитку науково-технічної та інноваційної сфери в Японії використовувалось і раніше). У країні створена розширена мережа державних органів, які формують науково-технічні пріоритети й розробляють оптимальні механізми стимулювання участі приватних компаній у пріоритетних проектах. Держава, виділяючи порівняно невеликі кошти, фінансує початок найризикованіших для приватного бізнесу науково-дослідних досліджень. На стадії розробки інноваційних проектів залучаються приватні компанії. На пізніших стадіях інноваційні проекти реалізуються лише за допомогою приватних компаній. Характеризуючи механізми державного стимулювання інноваційної діяльності США та Японії, єдиною та спільною

рисою є те, що вони орієнтовані на створення сприятливих умов для залучення приватних інвестицій в інноваційну сферу.

Прикладом того, як розвиток інноваційної інфраструктури може слугувати базисом стрімкого науково-технологічного прогресу, який дає змогу країні в порівняно короткий термін опинитися в колі лідерів світової гонки економік, є Ізраїль [16]. Специфічною ознакою інноваційної системи Ізраїлю є широке використання бюджетних коштів, які спрямовуються у подальше становлення розвинутої мережі інноваційних інкубаторів, у створення інвестиційних фондів із змішаною формою власності (60 % контролює приватний капітал, 40 % – уряд, який з часом приватизує свою частку, при цьому опціони на викуп надає вже дійсним членам фонду). Здійснивши подібну інвестицію, ізраїльська держава вже за 5 років не лише повернула вкладені кошти, а й отримала прибуток від продажу своїх пакетів акцій у згаданих фондах. Отже, інноваційна інфраструктура, поряд із однією з найкращих у світі систем освіти, слугує запорукою динамічного інноваційного розвитку Ізраїлю.

Групу країн, що їх економіки найстрімкіше розвиваються, очолює Китайська Народна Республіка, яка за основними показниками економіки вже обігнала Японію та стала другою за масштабами економікою світу. Однією із запорок сучасного стану піднесення господарства Китаю, на якому навіть глобальна фінансова криза 2008–2009 рр. не позначилася значною мірою, є орієнтованість цієї держави на становлення власного технологічного базису із тим, щоб мати можливість на цьому ґрунті конкурувати із найпотужнішими державами планети [14]. Метод реалізації обраної стратегії використано типово азійський – копіювання світових досягнень паралельно із спрямуванням значних зусиль у розвиток власної системи освіти та науки, запрошення для цих цілей визнаних світових фахівців, закупівля передових технологій з-за кордону, у багатьох випадках – імпорт обладнання або інноваційних послуг за умови подальшого розгортання їх виробництва у самому Китаї тощо. Результатом реалізації цієї стратегії повинен стати такий стан речей, за якого Китай буде одним із технологічних лідерів світу, причому ці технології повинні бути піонерними і розробленими власними силами китайської науки та промисловості. Особлива увага приділяється важливості проведення власних фундаментальних досліджень, які поклали б кінець залежності китайської промисловості від західної науки. З цією метою КНР розгорнула бурхливу діяльність у сфері створення власної інноваційної інфраструктури.

У 1985 р., коли було засновано Шеньдженський технопарк, були сформульовані вимоги, яким повинні задовольняти фірми, що претендують на перебування у технопарку:

– проводити дослідження, здійснювати розробки та випуск продукції у деяких визначених напрямках розвитку промисловості;

– бути самостійними організаціями в плані ведення обліку, відповідальності за власні прибутки та збитки;

– керівниками цього підприємства в обов'язковому порядку повинні призначатися науково-технічні працівники, які є фахівцями у наукоємних напрямках розвитку техніки і науки та задіяні на зазначеному підприємстві повний робочий день;

– як мінімум 30 % персоналу повинні мати вищу освіту, а частка працівників, що безпосередньо задіяні у науково-дослідній роботі, повинна становити не менше 20 % від їх загальної кількості.

Підприємства, що задовольняють перерахованим вимогам, отримують у своїй діяльності режим максимального сприяння з боку місцевої та центральної влади. Так, подібні фірми звільняються від отримання ліцензії на проведення імпортованих операцій із ввезення на територію Китаю певних видів продукції, аналогічно і не сплачують за експорт власної високотехнологічної продукції, ставка прибуткового податку варіюється залежно від частки високотехнологічної продукції у загальній масі випущеної.

Багато інших азійських країн також досягнули значних успіхів у розвитку власних інноваційних інфраструктур. Так, Південна Корея та Сінгапур [15], повторюючи досвід Японії і активно застосовуючи її модель становлення, що ґрунтується на розвитку технополісів, впритул наблизились до країн-світових технологічних лідерів, стрімко рухається у цьому ж напрямку Тайвань.

Індія вже має істотні досягнення – індійський Бангалор називають «азійською силіконовою долиною» [16], а індійські фармацевтичні компанії входять до когорти найпотужніших у світі, при цьому розвиток інноваційної інфраструктури у цій країні лише набирає обертів.

Рівень інноваційної активності України нині є незадовільним. Україна значно відстає від передових країн світу. Про це, зокрема, свідчить глобальний інноваційний індекс [12]. Так, на міжнародному рівні в рейтингу Глобального інноваційного індексу-2017 Україна займає 50-е місце серед 127 країн світу проти 56-го місця у 2016 р. (серед 128 країн) та 64-го у 2015 р. (серед 141 країни світу). Однак, у 2018 році Україна піднялася в рейтингу на 7 позицій і посіла 43 місце, випередивши Таїланд та опинившись позаду Хорватії і Греції.

Також серед невтішних тенденцій зафіксовано, що в Україні відбувається поступова деградація інноваційного потенціалу: за даними Держстату, кількість дослідників в Україні стрімко скорочується (із 133 744 осіб у 2010 році до 59 392 у 2017), наукоємність валового внутрішнього продукту (витрати на наукові дослідження та науково-технічні (експериментальні) розробки за всіма джерелами у відсотках до валового внутрішнього продукту) у 2017 році становила лише 0.45 %, динаміка кількості підприємств, що займаються інноваціями, негативна (у 2017 році відбулося скорочення кількості підприємств промисловості, що провадили інноваційну діяльність, на 9 % порівняно з 2016 роком до 16.2 % всіх промислових підприємств) [3].

Варто зазначити, що відбуваються і позитивні зрушення, Україна увійшла до глобальної мережі лабораторій інноваційного розвитку (Accelerator Labs) [8], яка охоплює вже 78 країн. Але, за рівнем технологічності українська промисловість на третину позаду від показників Європейського Союзу.

Отже, формування ефективної державної політики інноваційного розвитку з урахуванням реальних потреб суспільства та промисловості є необхідною умовою розвитку країни. Визначення пріоритетних напрямів розвитку дозволяє підтримувати баланс та своєчасно відновлювати інфраструктуру для подальшої реалізації державної інноваційної політики.

Висновки. Інноваційна діяльність – це процес реалізації інвестицій, який об'єднує науку, техніку, економіку, підприємництво й управління. Саме наукові інновації – первинне джерело інновацій у всіх сферах діяльності, а вчені – автори переважної більшості інноваційних ідей. Інноваційні країни світу (Швейцарія, Швеція, США, Німеччина, Нідерланди, Ізраїль, Японія та ін.) є прикладом обґрунтованих чинників впливу на його розвиток та доцільних методів досягнення глобальної мети країни. У межах Європейського Союзу розраховується таблиця інноваційності, яка передбачає порівняльний аналіз інноваційної діяльності країн Європейського Союзу, інших європейських країн та регіональних сусідів. Встановлено, що Швейцарія залишається безсумнівним лідером у рейтингу Глобального інноваційного індексу, який є об'єктивним та показовим у дослідженні рівня інноваційного розвитку держав. Аналіз масштабів та результативності інноваційної діяльності в науці України свідчить про відносно низьку активність використання на виробництві науково-технічних досягнень.

Список літератури

1. Есилевский С. О науке, инновациях и большой разнице между ними [Електронний ресурс] / С. Есилевский – 2017. – Режим доступу: <https://innovation-house.org.ua/ru/columns/o-nauke-yinnovatsyyah-y-bolshoj-raznytse-mezhdu-nymy-2/>.
2. Иванова Н. И. Национальные инновационные системы / Н. И. Иванова. – М.: Наука, 2002. – 244 с.
3. Кваша Т. К. Трансфер технологій як реалізація науково-технічного та інтелектуального потенціалу України / Т. К. Кваша, О. Ф. Паладченко, І. В. Молчанова // Наука, технології, інновації. – 2018. – № 1 (5). – С. 72–79.
4. Лященко В. М. Інноваційна діяльність як предмет наукових досліджень / В. М. Лященко // Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія». – Харків, 2018. – № 59. – С. 24–31.
5. Назимко К. Між першим і третім світом: як Україні стати країною інновацій [Електронний ресурс] / К. Назимко // Українська правда. – 2019. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/columns/2019/03/6/7208504/>.

6. Постригань Т. В. Розвиток наукових парків на базі університетів США: історико-правовий аспект / Т. В. Постригань // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2017. – № 3. – С. 32–37.
7. Шуст Н. Б. Інновації в освіті як необхідність / Н. Б. Шуст // Юридичний вісник. – 2018. – № 4 (49). – С. 211–214.
8. Україна приєдналась до глобальної мережі Лабораторій інноваційного розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://responsiblefuture.com.ua/ukrayina-priyednalas-do-globalnoyi-merezhi-laboratorij-innovatsijnogo-rozvitku/>.
9. Cooke P. Strategies for regional innovation systems: learning transfer and applications / P. Cooke, O. Memedovic. – UNIDO, 2003. – 56 p.
10. European innovation scoreboard 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards_en.
11. Freeman C. Continental, national and sub-national innovation systems / C. Freeman // Complementarity and economic growth. – 2002. – № 31. P. 191–211.
12. Global R&D funding forecast [Електронний ресурс]. – 2016. – 36 p. – Режим доступу: <http://iri-web.org/sites/default/files/2016GlobalRDFunding-Forecast.pdf>.
13. The global innovation index 2015: effective innovation policies for development [Електронний ресурс] / S. Dutta, B. Lanvin, S. Wunsch [et al.]. – 2015. – P. 3–37. – Режим доступу: https://www.wipo.int/edocs/pub-docs/en/wipo_pub_gii_2015-chapter1.pdf.
14. The global innovation index 2016: winning with global innovation [Електронний ресурс] / S. Dutta, B. Lanvin, S. Wunsch [et al.]. – 2016. – P. 3–37. – Режим доступу: https://www.wipo.int/edocs/pub-docs/en/wipo_pub_gii_2016-chapter1.pdf.
15. The global innovation index 2017: innovation feeding the world. – [Електронний ресурс] / S. Dutta, B. Lanvin, S. Wunsch [et al.]. – 2017. – 463 p. – Режим доступу: https://www.wipo.int/edocs/pub-docs/en/wipo_pub_gii_2017.pdf.
16. The global innovation index 2018: innovation feeding the world [Електронний ресурс] / S. Dutta, B. Lanvin, S. Wunsch [et al.]. – 2018. – 430 p. – Режим доступу: http://digitallibrary.in.one.un.org/Temp-PdfFiles/1586_1.pdf.

Kolesnik T.V.,

*Candidate of economic sciences, associate professor,
Associate Professor of Administrative Management Department
and alternative energy sources,
Vinnytsia National Agrarian University*

Lakomsky B.A.

*graduate student of Administrative Management
and alternative energy sources,
Vinnytsia National Agrarian University
(Vinnytsia)*

[DOI: 10.24412/2520-6990-2021-895-25-33](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2021-895-25-33)

THE ROLE OF PROGRAMMING IN SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS IN CONDITIONS OF DECENTRALIZATION

Abstract.

This article substantiates and identifies the best options for solving modern problems of rural development by studying the processes of their sustainable development in the context of decentralization of power and building a conceptual model, as well as improving the structure of organizational and economic mechanism for rural sustainability, strategic programming priorities for the analysis of rural areas in the context of decentralization of power in Ukraine are proposed and the current tasks of forming a resource base for the development of self-sufficient territorial communities and rational use of their natural resources are described and strategic priorities for the development of the national economy.

Keywords: *rural territories, programming, resource potential, regional development, rural development, sphere of agricultural production, sustainable development.*

Decentralization reform is directly related to the development and optimal use of resource potential of rural areas in modern conditions of rural development. rural communities, building effective forms of agricultural sector management, as well as analysis of the use of rural development potential [11, p. 27].

Rural areas play an important role in the functioning of any state, on average in the world rural areas account for 75% of the total area, home to 51% of the world's population, but today, according to available

data, these areas produce 32% of world GDP decentralization reform involves the process of redistributing or delegating functions, powers, people or things from central government [9, p. 52-56].

As world experience shows, most citizens are willing and willing to contribute to local development projects when they can participate in decision-making and feel that the proposed project improves specific living conditions. By allowing local communities to determine how to plan a development program, local gov-

ernments thereby unite the community and make it accountable for the project. Local governments are able to ensure sustainable development of rural areas through the direct involvement of citizens in the implementation of projects [12, p. 29].

Stakeholders who are the "owners" of the project will take responsibility for the maintenance of the project, the opportunity to participate in the planning of development projects in the early stages, in turn, encourages local people to properly monitor and protect project results [8, p. 245].

The best way to establish specific measures to identify the interaction between the components of sustainable development is the analysis of approved program documents for the development of individual rural areas, which will allow through the prism of local features to fully understand the optimal focus of these measures for sustainable development. Taking into account the completeness, accessibility and relevance of information materials on this topic, posted on the Internet, the study of the interactions of sustainable development in regional programming, which are carried out on the example of program documents of the relevant OTG [17, p. 247].

Programming is a tool for government and population intervention (representatives of the local community) in the economy of the region or rural area in order to solve existing problems and bring its structure to the desired state, programming is an integral part of effective local regional policy through the development and implementation of these -left programs [6, p. 52-56].

According to the Law of Ukraine "On State Target Programs", the state target program is a set of interrelated tasks and activities aimed at solving the most important problems of state development, as well as certain sectors of the economy or administrative - territorial units, which are carried out local budgets and agreed on the timing, composition of performers, resource provision [10, p. 2122- 2123].

The purpose of program development is to promote the implementation of priority areas of state and local regional policy based on the concentration of financial, logistical and other resources, as well as coordination of central and local executive bodies, enterprises, institutions and organizations [3, p. 29-31].

During 2016 - 2020, Ukraine created the main institutional basis for decentralization changes, as well as developed the necessary legislation and regulations on the practical implementation of reforms aimed at budget decentralization, transfer of powers from the executive to local government to increase its financial and functional ability to solve on the ground the task of ensuring the livelihood of rural communities [12, p. 28-30].

Therefore, on this basis, the issues of community ownership of communal property and land will finally be settled, in the future their impact on local and rural development may increase, with the possibility of using local natural resources in the interests of communities, so it is essentially a way to design social - economic development of individual rural areas as a whole [14, p. 27-29].

Modern problems that have arisen in modern agriculture could not but affect the development of rural areas, so the employment of the rural population is declining, as a result of which a significant proportion of the most able-bodied and skilled villagers work only on their plots, produce their own production or go to work. large cities or abroad. Given the extremely low income of the rural population, which leads to increasing poverty in rural areas, as well as tensions and deteriorating demographics, in turn, the lack of quality and skilled labor, and the main thing that is the collapse of social infrastructure and, consequently, to significant declining living standards in rural settlements [3, p. 24-28].

The basic principles of rural programming include: [5, p. 95].

- complexity and synchronicity of goals and objectives of each program at all stages of its implementation;
- target nature and systematization of its measures;
- variant development of the latter taking into account the uncertainty (alternative) of the conditions of program implementation;
- substantiation of its resource provision;
- targeting and checking tasks;
- ensuring the manageability of the program (creation of the necessary legal, organizational, financial mechanisms)

Regional and local programs are classified as follows: [11, p. 27-29]

- by level: national, regional and local significance;
- by duration: long-term, medium-term, short-term;
- on the content of the realized problem: complex and functional;
- by the nature of program activities: development of new territories, further development of their economy or reconstruction.

Among the main methods of programming, the leading positions are occupied by program - target methods, such a program should consist of such structural elements as: clearly presented goal (or system of goals); a clearly defined list of measures, the implementation of which is necessary to achieve the goals; assessment of all types of resources required to support certain program activities; executive section, which contains a list of tasks brought to specific executors of the program with the definition of deadlines [15, p. 167-173].

Great hopes for the implementation of local government on the program-target method were placed in Ukraine in the 1990s, so the Cabinet of Ministers of Ukraine adopted a number of resolutions on the development of draft state programs of socio-economic development: [30, p. 24-31].

Carpathian region (from 24.05.1993), Polissya (from 27.04.1994), Podilya (from 12.04.1995), Ukrainian Black Sea coast (from 05.05.1995) and Dnieper region (from 17.10.1995), but most of planned programs and their subprograms and projects due to lack of funding and proper organization of work on their implementation remained only on paper [8, p. 247-250].

A new impetus to the spread of the practice of regional programming was the adoption of the Law of Ukraine "On State Target Programs" of 18.03.2004, this law defined the principles of development, approval and implementation of state target programs not only certain sectors of the economy but also regions and rural territories of different levels, and with the use of funds from the State Budget of Ukraine and local budgets [2, p. 24-36].

Hundreds of target programs are currently being developed and implemented in Ukraine, a large number of which are due to a large number of state and local target programs (over 80, of which about 30 are being implemented), but approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine authorities to develop appropriate regional target programs, which in turn leads to the dispersion and inefficient use of budgetary resources and, accordingly, the failure to achieve goals and objectives at the local level. Therefore, another serious problem is the lack of practice of proper public reporting and control over the effectiveness of local budget expenditures for the implementation of local and rural target programs at the stages of their preparation and implementation [5, p. 89-95].

Regional programming is an important tool for sustainable development of rural areas, in particular, which occupy more than 80% of the country and where 31% of its population lives, so in Ukraine in 2018 implemented a regional program "Rural Development" (hereinafter - the Program) [19, p. 57-80].

The goal of the Vinnytsia region program "Increasing the competitiveness of the region's economy" is aimed at the development of the region's economy. Ensuring Sustainable Economic Development", which consists of 12 priorities, including tasks that meet such CSR as "Overcoming hunger, agricultural development", "Affordable and clean energy", "Decent work and economic growth", "Responsible consumption and production", "Industry, innovation and infrastructure" and "Partnership for sustainable development". The tasks are achieved through a set of measures provided [27, p. 46-53].

Program to increase energy efficiency and reduce energy consumption in Vinnytsia region for 2017-2022;

- Comprehensive program of construction, reconstruction, repair and maintenance of public roads of Vinnytsia region for 2013-2018;

- Program for the development of vegetable growing and processing industry of Vinnytsia region for the period up to 2020;

- Program for the use of funds for land development for agricultural and forestry needs, improvement of relevant lands and land protection, conducting a regulatory monetary valuation of land, land inventory in Vinnytsia region for 2016-2020;

- Program for the development of international and cross-border cooperation of Vinnytsia region for 2016-2020.

According to the results of the analysis of the socio-economic situation in the region in 2018, taking into account the tasks and provisions of the State Strategy of Regional Local Development for the period up

to 2020 (approved by the new Cabinet of Ministers of Ukraine from 06.08.2014. № 385), Development Policy "Ukraine - 2020" (approved by the Decree of the President of Ukraine dated 12.01.2015. № 5/2015), as well as the Development Strategy of Vinnytsia region for the period up to 2020 (approved by the decision of the 38th session of the 6th convocation of the Vinnytsia Regional Council of 24.06.2015. № 893) The Program identifies key measures that need to be taken to achieve the priority objectives of Vinnytsia region development in 2018 [11, p. 24-31].

Regulatory and legal support of the Program includes the Constitution and laws of Ukraine, decrees of the President of Ukraine, resolutions and orders of the Cabinet of Ministers of Ukraine. Its developers should start from the Constitution of Ukraine, in particular Chapter IX, which recognizes the need for a combination of principles of centralization and decentralization in the system of public administration, which provides for increasing the role of regional authorities and local governments in rural development. Let's look at its individual components (Fig. 1.1).

The legal basis of the methodological nature (for the preparation of the Program) are the Laws of Ukraine "On state forecasting and development of programs of economic and social development of Ukraine" as amended on December 2, 2012 and "On state target programs" as amended on October 12, 2018 [17, p. 346].

Since these legislative documents regulate the development of rural areas as a separate class of territories, they must also comply with the legal principles of state regional policy, in particular the Law of Ukraine "On Principles of State Regional Policy" of February 5, 2015.

The Law lists among the priorities of this policy, in particular, those (in Article 6) that are important for the sustainable development of rural areas, they relate to the definition of rural areas (regions) as problematic, effective use of their internal potential, people and competitiveness, the formation of an effective system of environmental protection [24, p. 247-249].

The theoretical basis of the Law of Ukraine "On Principles of State Regional Policy" is the Concept of State Regional Policy, approved by the Decree of the President of Ukraine of May 25, 2001, its main purpose is to overcome acute disparities in sustainable development between developed and backward regions.

The practical implementation of the Law of Ukraine "On the Principles of State Regional Policy" is the State Strategy for Regional Development until 2020 (hereinafter - the Strategy), which was approved by the Cabinet of Ministers of August 6, 2014, the Strategy identifies three key objectives of regional development, which determine the directions of development of rural areas: [2, p. 14-22].

- 1) increasing the level of competitiveness of regions (including on the basis of diversification of business activities in rural areas);

- 2) territorial socio-economic integration and spatial development (including on the basis of improving the quality of life and creating conditions for social development in rural areas);

3) effective public administration in the field of regional development (including on the basis of decentralization and unification of rural territorial communities, development of rural development programs, etc.).

Therefore, a significant impetus to the sustainable development of rural areas was provided by the adoption of the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of September 12, 2018, which (in paragraph 33) approved the Program [12, p.25-36].

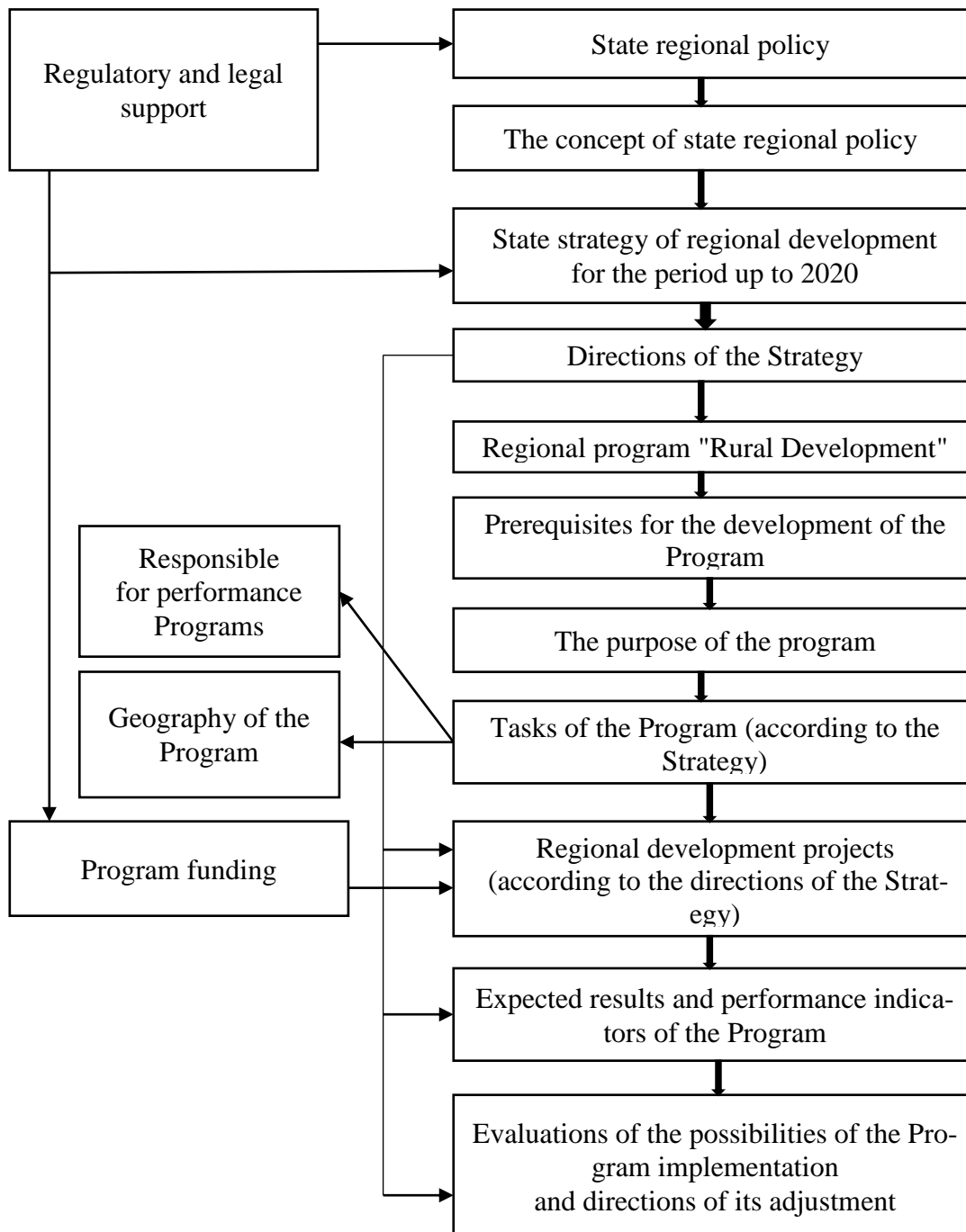

Fig. 1.1. Conceptual scheme of regional development and implementation programs of sustainable development of rural areas [9, p. 46-56].

Prerequisites for the development of the Program are indicated in its preamble, it notes the main "pain points" of sustainable development of rural areas in Ukraine: [11, p. 28].

- the number of employed population in agriculture, forestry and fisheries in 2019 compared to 2016 decreased by 18%;

- the level of registered unemployment in rural areas at the end of April 2019 was 1.8%, which is 1.8 times higher than the same figure in urban settlements;

- the level of wages in agriculture in the first quarter of 2019 was only 73.4% of the average in the economy; 73.9% of rural households in 2018 considered themselves poor;

- the share of equipped apartments is small, in particular, 30.6% with water supply, 18.1% with hot water supply, 29.9% with sewerage;

- the problems of preschool education, obtaining quality education, organization of leisure of rural residents remain unsolved; the social movement to solve rural problems and the system of agricultural advisory are almost underdeveloped;

- the mortality rate in rural areas significantly exceeds this indicator in cities due to poverty, lack of qualified medical care;

- the number of unauthorized and uncontrolled landfills continues to grow.

If we add to this the unsatisfactory condition of roads in rural areas, the lack of high-speed Internet in many villages, it becomes clear why many of them are unsuitable for living [22, p. 551-560].

This is indicated, in particular, by the fact that the number of rural population for the period from 01.01.2012 to 01.01.2019 decreased by almost 16%.

An integrated approach to solving the problems of sustainable development of rural areas has largely been confirmed in the purpose of the Program. It states that this approach ensures the growth, diversification and efficiency of the rural economy, in particular, outside of agricultural production, population stabilization and life expectancy, full and productive employment of the working population, improving the standard and quality of life, rational use and reproduction natural resource potential of rural areas "[6, p. 55-57].

The objectives of the Program are defined according to the State Strategy of Regional Development in three areas [18, p. 204-206]:

- 1) diversification of entrepreneurial activity in rural areas;

- 2) improving the quality of life in rural areas;

- 3) creating conditions for social development.

The Ministry of Agrarian Policy, the Ministry of Regional Development and other central and regional executive bodies, as well as local self-government bodies (by agreement) have been identified as responsible for the implementation of the Program [25, p. 19-21].

Funding for the Program is provided for its areas and individual regional development projects on a grant basis, which are selected on a competitive basis, in accordance with the procedure approved by the order of the Ministry of Regional Development on May 18, 2017.

Grants for projects in the first direction are provided in the amount of UAH 12-48 million, the second - UAH 3.6-12, the third - UAH 1.2-3.6 million, so first of all we mean international grants included in the state budget items on the basis of the Financing Agreement of the program ENPI / 2013 / 024-517 "Sectoral Policy Support Program - Support to Regional Policy of Ukraine" of November 27, 2014 and Supplementary Agreement № 1 of July 19, 2016 year [6, p. 54].

The beneficiaries of the Agreement from Ukraine are the Ministry of Regional Development and the Ministry of Economic Development, from the EU - the European Commission and the maximum contribution from the EU is 55 million euros, but the Program is so

important for the future of Ukraine that its implementation requires pooling of financial resources. laws of Ukraine) sources, so a significant part of the projects can be implemented at the expense of the State Fund for Regional Development (SFRD), local budgets and international institutions.

Of course, the main directions and projects of the Program should be supported by the state, so we will dwell in more detail on some of them [29, p. 40-45]:

1. Diversification of entrepreneurial activity in rural areas. In this area, state support for regional development projects is provided, providing: [30, p. 25-29].

Diversification of agricultural production. The need to support relevant projects is due to the fact that there are the following trends:

- first, there is a further deterioration in the structure of agricultural production (compared to the optimal structure, which provides for parity of crop and livestock products), this is indicated, in particular, by the fact of reducing the share of livestock in gross agricultural output;

- secondly, hypertrophied specialization and narrowing of the range of agricultural activities at the level of individual agricultural enterprises, in particular large (agricultural holdings).

- thirdly, there is little practice in the development of new types of agricultural production, such as ostrich breeding (provided, of course, that it is economically viable).

Therefore, the state should primarily support projects that: [12, p. 27- 30].

- a) contribute to the optimization of the structure of agricultural production (currently preference should be given to projects in the field of animal husbandry);

- b) are new to agricultural activities;

- c) form a powerful and long chain of added value, which increases the income of individual workers, and agricultural enterprises, and rural communities;

- d) are innovative and focused on achieving world quality standards;

- e) are labor-intensive, which will allow agricultural enterprises to create new jobs, workers to have decent wages, and the population to stay in the countryside;

- f) are environmentally friendly.

Therefore, it is even better when the projects take into account all these or most of the moments, such as in the project to create an agricultural cluster in Vinnytsia region worth 12 million UAH. due to various sources of funding [12, p. 28].

Usually, the diversification of agricultural production deepens if agricultural products are sent to processing enterprises and the number of jobs in rural areas increases, effective agro-food value chains are formed - from farms to vertically integrated agro-industrial companies [7, p. 92-93].

In this case, state support for processing capacity projects is of exceptional importance for the sustainable development of rural areas. These are, for example, projects for the production of bioethanol, and therefore in 2017 only in Vinnytsia region such projects were implemented at the SE "Trostyanets distillery" (totaling UAH 50 million with the creation of 100 jobs) and

Gaisinsky distillery, owned by SKIF-96 Corporation LLC (totaling UAH 210 million with the creation of 70 jobs) and although these projects are implemented not in villages but in district centers, their multiplier impact on rural development is significant [18, p. 204-205].

Development of alternative economic activities. It is practically impossible to significantly shift economic activity from large cities to rural areas without the development of alternative (other than agro-industrial) activities there. It is especially necessary to transfer high-tech activities to rural areas. And the movement in this direction in Ukraine, albeit on a small scale, has already begun. A typical example is the implementation of a project to build a car plant (Eurocar) in the village Solomonovo, Uzgorod district, Transcarpathia, for the production of Skoda cars [9, p. 47-50].

Development of organic agricultural production. With the transition to market relations and the almost complete removal of the state from control functions, a lot of low-quality agricultural products have been thrown on the market, which has a very negative impact on the health of people, especially children and youth. Doctors at the recruiting centers note more frequent illnesses in conscripts of the cardiovascular system and gastrointestinal tract. In this situation, one of the important directions of development of the agricultural sector is the creation and implementation of projects for the development of organic (natural) agricultural production [20, p. 88-90].

In Ukraine, its development has long been hampered by the price parity of organic and inorganic agricultural products, while in the United States, for example, the price of domestic chicken is 10-15 times higher than the price of industrial. The adoption of the Law of Ukraine "On Basic Principles and Requirements for Organic Production, Circulation and Labeling of Organic Products" of August 2, 2018, which came into force on August 2, 2019, can contribute to correcting the situation. The implementation of many projects can be facilitated by the fact that the world market of organic products shows positive dynamics, and the promising market for Ukraine in the EU is 41% of the world [27, p. 47-50].

Development of enterprises for harvesting, marketing, processing of agricultural products, supply of material and technical and other resources, primarily on the basis of cooperation. It is worth noting that significant assistance in the implementation of projects for the formation of agricultural cooperatives in Ukraine is provided by EU donor organizations [8, p. 247-250].

With their participation in Vinnytsia, Lviv, Kherson and Cherkasy regions, 6 projects were implemented to support the development of small businesses, family farms and rural cooperation, and thanks to the EU project "Support to Regional Development Policy in Ukraine" over three years created more than 50 cooperatives of various types of activity, for which UAH 14.1 million was spent, of which UAH 10.9 million were funds of European organizations [1, p. 16-20].

Improving the quality of life in rural areas. In this area of the Program, state support for regional development projects is needed in order to: [26, p. 16-18].

Creating (improving) conditions for the return of young people to rural areas. In recent decades, the scale of the outflow of young people from the countryside is such that after some time it may lead to the replacement of the rural settlement network with a hamlet, this is an undesirable trend, but the only chance to stop or mitigate it is to bring quality of life in rural areas [14, p. 26-30].

Therefore, relevant projects should be aimed at creating additional jobs with decent wages, building comfortable housing and improving all types of infrastructure [5, p. 90-95].

Improving the engineering infrastructure of rural areas, it includes road transport, communication networks, energy and housing and communal infrastructure. The improvement, in particular of the latter, will be most facilitated by the implementation of projects to improve the energy efficiency of rural dwellings, equipping apartments with water supply, sewerage and hot water supply. Such is, for example, a project to build water supply networks in the village of Dubovi Maharintsi, Kozyatyn district, worth 1.8 million hryvnias [11, p. 25-28].

- Improving the informational, educational and social infrastructure of rural areas, so it should be noted that in most villages it is underdeveloped or experiencing a period of decline, but the best developed trade facilities, most of which are privately owned, still "floating" educational and medical institutions and only because local governments receive subventions from the state budget.

However, the implementation of decentralization reform involves their gradual transfer to the maintenance of OTG. Since most of them are financially insolvent, the process of closing down the network of educational and medical institutions will increase, and therefore it should be slowed down [21, p. 245-248].

- Improving environmental infrastructure. This problem mainly affects villages and settlements near large cities where there are landfills, such as Pidhirtsi near Kyiv, Hrybovychi near Lviv, Stadnytsia near Vinnytsia, and aeration stations on the outskirts of Kyiv (Bortnychi), Lviv, Vinnytsia (Sabarov). All of them require the reconstruction or introduction of new environmental infrastructure, including recycling plants and the latest aeration stations [2, p. 26-28].

Creating conditions for social development, this area of the Program provides state support for regional development projects aimed [19, p. 159-176]:

- Rural development planning. Such planning has several directions: 1) planning of the network of rural territorial communities; 2) spatial planning of rural areas; 3) strategic planning for the development of rural territorial communities.

- Development of business-government partnership. Representatives of the business community are objectively interested in the implementation of many projects, so it is better to implement them on the basis of forming partnerships and cooperation between government and business.

An illustrative example of such cooperation is the development and implementation from May 10, 2017 of a project for the construction of solar power plants in

Pishchansky and Chechelnytsky districts of Vinnytsia region worth 30 million euros;

For each area, the expected results and performance indicators of the Program have been determined. The key indicators are as follows [26, p. 17-18]:

- in the first direction - the number of new products within the relevant territory that are not related to traditional production in the area;
- second - the number of new or expanding the existing list of services aimed at improving the lives of people in rural areas;
- third - the number of people who have increased their capacity for rural development.

Without this system of indicators to give more or less accurate estimates of the feasibility of the Program in certain areas and projects of regional development is quite difficult [25, p. 19-24].

Based on the available assessments, the Program should be adjusted, so it is also important that the projects implemented under the Rural Development Program are consistent with the projects of other programs, such as the development of rural telemedicine.

Conclusion

Thus, in the current conditions of formation of the process of decentralization of power in Ukraine there are new opportunities for rural development, the main prospects for local development, reproduction of the social sphere, poverty alleviation, improving the living standards of rural population are the main motivating factor of decentralization for territorial communities.

In the context of decentralization, local governments have the potential to function more efficiently than central governments. Territorial communities can regulate the process of accumulation of funds, provision of relevant services, based on short- and long-term planning, so the expansion and empowerment of local governments at different levels should be done so that, on the one hand, as close as possible to the process decision-making to citizens, and on the other hand, that the authorities have the organizational, material and financial resources to ensure a sufficient standard of living in rural areas, the required volume and quality of services provided to the population in accordance with national social standards.

Given the above, there is reason to believe that the interaction between the main components of sustainable development at the regional level is not the result of purposeful management, but arises from the ability of the implemented measures to have a positive impact not only on the immediate subject of efforts.

In conclusion, it should be emphasized that the process of regional programming needs to be improved in terms of ensuring full consideration of the basic methodological principles of sustainable development in the program documents of territorial units and balancing the environmental, economic and social components of such development through the widespread implementation of measures that simultaneously have a positive impact in several areas of social development.

Further research in this area may address issues of studying the regional features of the process of implementing sustainable development goals, establishing a

list of measures dualistically aimed at different components of sustainable development, developing methodological bases for applying mechanisms for sustainable development in implementing socio-economic measures at the local level.

Reference

1. Boyko E.I. Methodological provisions for forecasting the development of industrial production in the region. *Regional economy*. 2009. № 2. Pp. 14-22.
2. Honcharuk I.V. Experience of forming of power autonomy of rural territories : estimation of role of cooperative stores. *Economy, finances, management: pressing questions of science and practice*. 2020. № 1. Pp. 23-40
3. Honcharuk I.V. Organizationally-economic providing of power independence of agroindustrial complex. *Economy, finances, management: pressing questions of science and practice*. 2020. № 2. Pp. 23-38
4. Kaletnik G.M., Mazur A.G., Kubay O.G. Development of organizational and functional management structures in regional economic systems. *Monograph*. 2009. 188 p.
5. Kaletnik G., Lutkovska S., Innovative Environmental Strategy for Sustainable Development *European Journal of Sustainable Development*. 2020.V.9. Pp. 89-98
6. Kaletnik G., Tsurkan O., Rimar T., Stanislavchuk O. Determination of the kinetics of the process of pumpkin seeds vibrational convective drying (2020) *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. Volume 8. Pp 50-57.
7. Kravchenko T.V. Methods of forecasting regional economic development. *Economic analysis*. 2013. Volume 13. Pp. 88-94.
8. Kolesnik T., Samborska O., Talavyria M., Nikolenko L. Problems and Perspectives in Management. Ensuring the sustainable development of the Ukrainian agrarian sector in conditions of globalization. *Problems and Perspectives in Management*. Volume 16. Issue 3. 2018. Pp. 245-256.
9. Kolesnik T.V. Regional programming as an effective tool for sustainable development of rural areas. *All-Ukrainian Scientific and Practical Journal "Economics, Finance, Management" VNAU*. № 3. 2019. 44-61 p.
10. Khodakivska O.O., Mohylnyj T., Kolesnik T., Mykhalchyshyna S., Khomyachenko. Conformity of land relations to productive forces: retrospective analysis. *EurAsian Journal of BioSciences Eurasia Biosci* 13. Pp. 2119-2124.
11. Kolesnik T., Pronko L., Samborska O. Modern methods for determining the efficiency of land use in agriculture. *Colloquium-journal. Economic sciences* №31 (83). 2020. Pp.24-31.
12. Kolesnik T. Marketing communication strategies are in agricultural business management. *Annals of Italy*. № 10. 2020. Volume 4. Pp. 25-36.
13. Lutkovska S.M. Modernization of the system of ecologically safe sustainable development. *Bulletin of agrarian science*. 2020. №8. Pp. 69-76.
14. Lutkovska S.M. Economic mechanisms of modernization of the system of ecological safety of

- sustainable development Galician Economic Bulletin. 2020. №3 (64). Pp. 25-31.
15. Lutsyak V.V., Pronko L.M., Kolesnik T.V. Marketing management. Textbook. Vinnytsia. WORKS. 2019. 231 p.
16. Luchyk V.E. Forecasting the economic development of regions based on regional indices. Innovative economy. 2012. № 4. Pp. 76-82.
17. Modeling and forecasting of economic development of the regions of Ukraine / O.I. Amosha, V.M. Geets, S.O. Dovgy, I.V. Sergienko, V.P. Vyshnevsky. Kyiv. Inform systems. 2013. 439 p.
18. Mordovtsev O.S. The essence and objectives of indicative planning of socio-economic development of the region. Bulletin of Chernihiv State Technological University. Economic Sciences. 2013. № 1. Pp. 201-206.
19. Forecasting of socio-economic development of the region: questions of theory and methodology / science. ed. Ye. I. Boyko. National Academy of Sciences of Ukraine. Institute region. Lviv. 2005. 234p.
20. Pronko L.M. Formation and development of local government in Ukraine. Economy. Finances. Management: current issues of science and practice. 2016 (7). № 3. Pp. 88-97.
21. Pronko L., Kolesnik T., Samborska O. Ukraine Dairy Market: State and Prospects of Development. Considering World Experience. European Journal of Sustainable Development. 2020. Volume 9(1). Pp. 243-252.
22. Pronko L., Kolesnik T., Samborska O. Essence and Concept of Capitalization of Enterprises its Types and Methods of Evaluation. European journal of Sustainable Development. Vol.10(1). 2021. Pp.551-560.
23. Pronko L., Kolesnik T. Decentralization of public and local authorities in Ukraine. Baltic Journal of Economic Studies. (2016). Volume 2 (1). Pp. 96-100.
24. Smentina N.V. Strategic planning of socio-economic development at the mesa level: theory, methodology, practice. Monograph. Odessa. Atlant. 2015. 365 p.
25. Stoyanets N.V. Features of typology of forecasts for the development of the region, taking into account different approaches. Bulletin of Sumy National Agrarian University. Economics and Management. 2015. Volume 5. Pp. 18-25.
26. Samborska O. Strategy of Government of Management State Land: Foreign Experience. Web of Scholar, Multidisciplinary Scientific Journal. 4 (22), Volume 3. April 2018. Pp15-18.
27. Samborska O., Kolesnik T. Dynamics of green economy development in Ukraine. Slovak international scientific journal. №43 (2020). Part .2. Pp. 46-53.
28. Samborska O. Economic analysis for forecasting and prospective planning of economic processes of local self-government. The scientific heritage. Vol.7 № 46. 2020. Pp. 21-28
29. Samborska O. Modern approaches to community involvement in the process of local economic development planning. East European Scientific Journal. №6 (58), 2020. Pp.39-47.
30. Samborska O. Decentralization in Ukraine current state and prospects. Norwegian Journal of Development of the International Science. №45.vol.3.2020. Pp. 24-31.
31. Samborska O., Kolesnik T. Assessment of the current state and directions of development of united territorial communities in the conditions of decentralization. Economics of agro-industrial complex. International research and production journal. Kiev. 2019. №11. Pp.96-104.

УДК 338.1:339.13:637.5:636.4

Копи́тець Н. Г.,

*кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»*

Волошин В. М.

*кандидат сільськогосподарських наук,
Національний науковий центр «Інститут землеробства
Національної академії аграрних наук України»*

[DOI: 10.24412/2520-6990-2021-895-33-37](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2021-895-33-37)

КОН'ЮНКТУРА РИНКУ М'ЯСА СВИНЕЙ В УКРАЇНІ

Копы́тets N. Hr.,

*PhD in Economics, senior research fellow,
National Scientific Center "Institute of Agrarian Economics"*

Voloshyn V.M.

*candidate of agricultural sciences,
National Science Center "Institute of Agriculture
of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine"*

CONJUNCTURE OF THE PORK MEAT MARKET IN UKRAINE

Анотація.

У статті розглянуто кон'юнктуру ринку м'яса свиней в Україні. Здійснено аналіз основних показників, які формують пропозицію та попит на ринку м'яса свиней. Встановлено, що ринок м'яса свиней характеризується кількома негативними тенденціями. Обґрунтовано, що в подальшому на розвиток ринку м'яса свиней в Україні впливатимуть як внутрішні, так і зовнішні фактори. У 2021 р. світова пандемія

та різке зростання цін на зернові, які є необхідними для виробництва комбікормів суттєво стримуватимуть розвиток вітчизняного ринку м'яса свиней.

Abstract.

The article considers the conjuncture of the pork meat market in Ukraine. An analysis of the main indicators that shape the supply and demand in the pork meat market. The pork market has been found to have several negative trends.

It is substantiated that in the future the development of the pork market in Ukraine will be influenced by both internal and external factors. In 2021, the global pandemic and the sharp rise in grain prices, which are necessary for the production of feed, will significantly constrain the development of the domestic pork meat market.

Ключові слова: кон'юнктура, ринок м'яса свиней, пропозиція, попит, споживання, ціна

Keywords: conjuncture, pork meat market, supply, demand, consumption, price

Постановка проблеми. Забезпечення населення якісними вітчизняними м'ясними продуктами безпосередньо залежить від галузі свинарства як найбільш інтенсивної й ефективної галузі тваринництва, яка має виняткові цінні біологічні особливості: плодючість, скоростиглість, всеїдність, широкий діапазон використання продукції забою і тривалість її зберігання.

Разом із тим, слід констатувати, що починаючи з 2014 р. вітчизняному на ринку свинини спостерігається дестабілізація, зокрема, скорочення поголів'я свиней та обсягів виробництва м'яса, зниження попиту та зменшення обсягів експорту. У структурі виробництва м'яса в Україні частка свинини має тенденцію до скорочення, у 2016 р. вона становила 32,2 %, тоді як у 2000 р. сягала 40,7 % [6].

Кон'юнктура являє собою конкретну економічну ситуацію, яка склалася на ринку в даний момент та в процесі її зміни з часом. Ця конкретна економічна ситуація спричинена сукупністю умов, взаємозв'язків та певним збігом обставин, які діють в певний час і впливають чи можуть вплинути на перебіг та реалізацію планів, програм, результатів. Вони обов'язково пов'язані з розвитком товарного виробництва і їх можна охарактеризувати за допомогою низки показників та чинників, які піддаються кількісній чи якісній оцінці для аналізу поточної і прогнозу найближчої ситуації та на перспективу. [7].

Оцінювання та аналіз ринкової кон'юнктури є необхідною умовою для формування державної економічної і соціальної політики регулювання ринку, боротьби з інфляційними процесами, розроблення відповідних законопроектів [8].

Тому, сьогодні в умовах нестабільної економічної ситуації є об'єктивна необхідність дослідження економічної ситуації, що склалася на ринку м'яса свиней для визначення шляхів подолання негативних тенденцій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Особливу увагу дослідженням питань кон'юнктури ринку приділено у наукових працях Батира Ю.Г., Гримблата С.О., Іванової Л.О., Музики О.М., Оболенцевої Л.В., Савенка А.Є., Ковалю С.П. та ін.

Проблемам ведення та розвитку галузі свинарства присвячені наукові дослідження вітчизняних вчених: Ібатуліна М.Ш., Варченко О.М., Свиноуса І.В., Рибалки В.П., Топіхи В.С. та ін.

Враховуючи ґрунтовний внесок науковців у розроблення проблематики галузі свинарства, подальшого системного вивчення потребує дослідження кон'юнктури ринку м'яса свиней.

Метою статті є дослідження кон'юнктури ринку м'яса свиней в Україні у поточному періоді та визначення факторів його подальшого розвитку.

Матеріал і методи дослідження. Наукові здобутки вітчизняних та зарубіжних вчених щодо кон'юнктури ринку та функціонування ринку м'яса свиней, дані Державної служби статистики України слугували теоретичною і методологічною основою та інформаційною базою дослідження. У дослідженні використано такі методи: абстрактно-логічний, порівняльного аналізу, монографічний і статистичний.

Результати дослідження. Німецький економіст А. Вагнер в книзі «Основи політичної економії» (1892) навів перше наукове визначення поняття кон'юнктури. Зокрема, кон'юнктура – це «сукупність умов (природних, технічних, економічних, соціальних і правових), які визначають виробництво, збут і ціни товарів незалежно від бажання господарюючих суб'єктів». До найбільш важливих чинників, що впливають на кон'юнктуру, він відносив зміни в технології виробництва, коливання урожайності сільськогосподарських культур, зміни в економічній політиці і соціальній структурі суспільства, війни, стихійні лиха [2].

Кон'юнктура ринку – сукупність умов, ознак, що характеризують співвідношення попиту та пропозиції [9].

Л.О. Іванова та О.М. Музика зазначають, що кон'юнктура товарного ринку – це економічна ситуація, що склалася на ринку відносно пропозиції, попиту, рівня цін, товарних запасів, становища основних фірм конкурентів, комерційних умов пропозиції товарів тощо. На конкретних товарних ринках ці елементи діють з неоднаковою інтенсивністю і тривалістю, причому один і той же елемент може впливати по-різному в окремі періоди [4].

У структурі світового виробництва м'яса частка свинини найбільша і, в останні роки, досить стабільна. На неї припадає близько 40 відсотків і це незважаючи на те, що свинину з релігійних та інших міркувань не споживає населення не тільки окремих націй, а й деяких регіонів світу [1, С. 188].

В Україні на початку 2020 р. були найнижчі за всю сучасну історію показники поголів'я свиней. З

2015 р. по 2020 р. поголів'я свиней в Україні скоротилося на 22,1 %. На кінець 2019 р. господарствами усіх категорій утримувалося 5727,4 тис. гол. свиней і це на 4,9 % менше відповідного періоду 2018 р. На 1 жовтня 2020 р. поголів'я свиней в усіх категоріях господарств становить 6176,5 тис. голів, що на 1,1 % менше ніж на 1 жовтня 2019 р.

Обсяги вирощування свиней у живій масі у 2019 р. в господарствах усіх категорій збільшилися на 0,1 % порівняно з 2018 р. і становили 966,9 тис. тонн у (живій масі). У 2019 р. сільськогосподарські підприємства забезпечили 56,7 % обсягів вирощування свиней в живій масі.

У сільськогосподарських підприємствах вирощування свиней в живій масі у 2019 р. порівняно з 2015 р. зменшилось на 37,7 тис. тонн або на 6,5 %, і становило 546,1 тис. тонн, проте порівняно з попереднім 2018 р. воно збільшилося на 16,5 тис. тонн. У той же час, у господарствах населення вирощування свиней у живій масі за 2015-2019 рр. зменшилося на 4,4 %, а порівняно з 2018 р. – на 3,5 % і становило 420,8 тис. тонн.

У регіональному розрізі найбільшими виробниками живої маси свиней у 2019 р. були Київська (98,1 тис. тонн), Донецька (91,1 тис. тонн) та Львівська (68,5 тис. тонн) області. Зазначена трійка областей-лідерів високими показниками завдячує насамперед сільськогосподарським підприємствам цих регіонів, на які припадає більше третини загального

обсягу живої маси свиней, що виробляється цією категорією товаровиробників в Україні. Господарства населення цих областей мають значно нижчі результати.

У січні-вересні 2020 р. сільськогосподарськими підприємствами вирощено 402,4 тис. тонн свиней (у живій масі), що становить 99,6 % рівня відповідного періоду 2019 р.

Реалізація свинини сільськогосподарськими підприємствами характеризується нестабільністю та почерговим перепадом від збитковості до низького рівня прибутковості, що обумовлено групою технологічних та економічних чинників.

Господарствами усіх категорій у 2019 р. було реалізовано 976,3 тис. тонн свиней у живій масі, що на 7,9 % менше порівняно з 2015 р. та на 0,3 % – порівняно з 2018 р. Обсяги реалізації свиней у живій масі у 2019 р. перевищували обсяги вирощування на 1,0 %, що вказує на тенденцію вирізання свиней у всіх категоріях господарств.

Протягом 2017-2019 рр. реалізація свиней сільськогосподарськими підприємствами усіх форм власності збільшилася з 416,5 до 428,5 тис. тонн, або на 2,9 %. (табл.1).

У січні-вересні 2020 р. аграрними підприємствами реалізовано 309,6 тис. тонн свиней у живій масі, що на 0,7 % менше, ніж у аналогічному періоді 2019 р.

Таблиця 1

Обсяги реалізації свиней (жива маса) сільськогосподарськими підприємствами України в розрізі областей, тонн

	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р. (січень-вересень)	2020 р. до відповідного періоду 2019 р., %
АР Крим
Вінницька	7710,2	7529,9	9695,6	7221,9	100,7
Волинська	12584,3	15960,8	12235,9	9899,4	109,0
Дніпропетровська	25562,1	27446,2	29087,1	19523,5	91,2
Донецька	18858,5	19205,4	18307,2	13479,7	99,5
Житомирська	5865,2	8171,5	11125,7	8730,9	110,5
Закарпатська	2262,2	1907,7	1729,3	1200,1	103,6
Запорізька	14090,5	12609,6	12615,0	9193,8	96,3
Івано-Франківська	44820,6	42721,5	43823,8	33878,3	107,3
Київська	53699,0	59117,7	69218,0	51292,3	101,7
Кіровоградська	16978,4	16620,0	17037,1	13732,8	108,7
Луганська	1931,3	1194,7	1332,3	925,8	95,8
Львівська	41475,9	43194,7	40819,6	26388,2	96,9
Миколаївська	3750,8	3990,3	4768,2	2582,1	77,6
Одеська	11530,4	10198,5	8949,5	6827,1	106,8
Полтавська	27325,9	22801,7	6817,5	5475,2	106,3
Рівненська	3946,3	4560,5	4328,6	2917,8	82,9
Сумська	5678,9	6179,9	6552,7	5133,6	103,8
Тернопільська	20357,7	26175,5	26826,6	16316,6	82,7
Харківська	13613,6	11711,0	19719,0	14058,9	100,8
Херсонська	9989,1	8972,1	8796,7	6530,2	105,7
Хмельницька	18620,0	20577,1	21166,1	13900,5	87,2
Черкаська	26992,8	23093,5	24868,4	20473,8	115,0
Чернівецька	8905,4	7592,1	8698,4	6066,0	93,6
Чернігівська	10647,1	9891,3	12080,0	9909,3	116,2
Україна	416505,7	420447,6	428520,4	309600,6	99,3

Джерело: розроблено за [3].

Середня ціна реалізації свиней, проданих живою масою за усіма каналами реалізації у 2019 р., становила 37265,8 грн/т, що у 1,1 раза вище, порівняно з показником 2017 р., і на 3,7 % нижче рівня

2018 р. За січень-вересень 2020 р. середня ціна реалізації досягла рівня 37870,9 грн/т, що на 2,8 % вище аналогічного періоду 2019 р. В усіх областях України ціни зросли в середньому на 0,5-13,3 % (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка середніх цін реалізації свиней (жива маса) сільськогосподарськими підприємствами у областях України, грн/т

	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р. (січень-вересень)	2020 р. до відповідного періоду 2019 р., %
АР Крим
Вінницька	30948,3	36272,3	36547,3	35623,1	98,1
Волинська	33188,6	37198,9	36277,4	37170,8	102,6
Дніпропетровська	32794,7	38038,7	35037,3	36439,9	105,6
Донецька	30690,6	34155,0	34393,3	34518,8	101,3
Житомирська	33490,7	37922,9	36759,8	37691,9	103,0
Закарпатська	32138,8	44660,8	45470,9	52185,4	113,3
Запорізька	30481,7	35573,9	33442,7	35193,1	106,6
Івано-Франківська	35444,1	40179,3	38497,1	38988,2	102,0
Київська	35868,6	40719,7	39528,1	39223,5	100,5
Кіровоградська	32885,9	37521,1	35887,2	36493,6	101,9
Луганська	25224,4	33769,0	32049,5	32429,0	103,0
Львівська	30535,9	41123,7	39192,1	40596,8	102,2
Миколаївська	32506,3	36679,1	35335,1	35235,8	101,4
Одеська	31934,5	36310,9	35295,9	35476,2	100,5
Полтавська	33493,3	38721,2	35399,3	35568,6	100,1
Рівненська	29214,4	35902,2	34877,6	36104,2	104,8
Сумська	32724,5	37845,4	36838,5	36316,0	99,3
Тернопільська	31968,2	37073,8	35561,9	36871,3	105,0
Харківська	35808,5	35869,3	36283,3	36601,8	101,4
Херсонська	33100,3	37846,4	36442,8	36813,6	103,4
Хмельницька	36154,4	39399,1	38721,4	40089,3	106,0
Черкаська	33055,2	36810,3	36029,3	36396,8	102,2
Чернівецька	38532,5	42385,9	41461,7	41139,0	101,0
Чернігівська	33856,8	40926,7	40096,3	39485,1	99,8
Україна	33409,7	38712,1	37265,8	37870,9	102,8

Джерело: розроблено за [3].

Зростання цін на свинину спостерігається саме на межі літнього й осіннього сезонів. Високі ціни на свинину у всіх ланках продовольчого ланцюга в Україні, насамперед, залежать від фактичної собівартості живих товарних свиней – 37-41 грн за кг. При цьому у ЄС собівартість живих свиней становить 0,8 євро за кг живої ваги, в Бразилії, США та Канаді – 0,7 євро за кг або 19,0-23,5 грн за кг. Як результат, висока собівартість – високі ціни на м'ясо. Крім того, підвищення всіх видів цін на м'ясо свиней відбувається через додаткові витрати, пов'язані зі спалахом африканської чуми свиней і є загальносвітовою тенденцією [5].

У 2019 р. виробництво свинини збільшилося на 4,8 % порівняно з 2000 р. і на 0,8 % відносно 2018 р. до 708,3 тис. тонн.

За 9 місяців 2020 р. переробними підприємствами вироблено 148,5 тис. т свинини охолодженої (туші, напівтуші), що на 2,7 % менше січня-вересня 2019 р. та свинини замороженої (туші, напівтуші) – 9,2 тис. т, що у 2,3 раза більше минулорічного показника.

У січні-вересні 2020 р. Україна імпортувала 19,2 тис. т свинини (свіжої, охолодженої та мороженої) проти 18,3 тис. тонн у січні-вересні 2019 р. Середня ціна завезеної свинини становила 2020,0 дол. США/т, що на 6,2 % вище рівня аналогічного періоду 2019 р. Постачання свинини в Україну здійснено з Данії – 28,5%, Канади – 21,8 % та Польщі – 17,4% від загального обсягу імпорту свинини.

Український експорт свинини (свіжої, охолодженої та мороженої) у січні-вересні 2020 р. становить 2056 т, що на 28,7 % більше, ніж у аналогічному періоді 2019 р. Свинина експортувалася за середньою ціною 2247,6 дол. США/т, що на 1,1 % вище, ніж у січні – вересні 2019 р. Найбільше експортовано у Об'єднані Арабські Емірати – 48,8% та Гонконг – 35,3% від загального обсягу експорту свинини.

У січні-вересні 2020 р. імпортовано 25,0 тис. т жиру свиней, що на 28,0 % менше, ніж у січні-вересні 2019 р. Жир свиней імпортувався за ціною 736,5 дол. США/т, що на 12,8 % вище січня-вересня 2019 р. Із Польщі імпортовано у січні-вересні 2020 р. 13,9 тис. т свинячого жиру та Німеччини – 6,8 тис. т.

Фонд споживання свинини в Україні у 2019 р. становив 799 тис. тонн, тобто зменшився на 2,7 % порівняно з 2018 р. Українці споживають 19,0 кг свинини з розрахунку на 1 особу, що складає 2/3, ніж це необхідно для задоволення фізіологічної потреби. Натомість, в Євросоюзі споживання свинини становить 45 кг на людину в рік, у Китаї – 40 кг, у Росії – 30 кг. Висока ціна на свинину та низька купівельна спроможність споживачів – це ключові проблеми, що зумовлюють низький рівень її споживання [5].

У перспективі ефективність ринку м'яса свиней буде залежати від технічних, технологічних, організаційних та економічних чинників.

Висновки. Грунтуючись на результати проведеного дослідження необхідно відмітити, що дослідження кон'юнктури ринку м'яса свиней є важливим аспектом виявлення проблем його функціонування та прийняття ефективного рішення щодо подальшого його розвитку.

Визначено, що ринку м'яса свиней в Україні притаманні кілька негативних тенденцій. Зокрема, триває процес скорочення поголів'я свиней, реалізація свинини сільськогосподарськими підприємствами характеризується нестабільністю та почерговим перепадом від збитковості до низького рівня прибутковості, собівартість свинини є найвищою порівняно з країнами ЄС і зумовлює збитковість виробництва.

Вважаємо, що в подальшому на розвиток ринку м'яса свиней в Україні впливатимуть як внутрішні, так і зовнішні фактори. У 2021 р. очікуємо, що світова пандемія та різке зростання цін на зернові, які є необхідними для виробництва комбікормів суттєво стримуватимуть розвиток вітчизняного ринку м'яса свиней.

UDC: 339.92

Список літератури

1. Аналіз поточної кон'юнктури і прогноз ринків тваринницької продукції в Україні та світі : монографія / Шпичак О.М. і ін. Київ : ННЦ «ІАЕ», –2015. –392 с.
2. Батир Ю. Г., Гримблат С. О. Моніторинг ринку сільськогосподарської продукції. // Економічний простір – 2009. – № 22/2. – С. 131-136.
3. Державна служба статистики України. Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>.
4. Іванова Л. О., Музика О. М. Кон'юнктура ринків : навч. посібник. Львів : Видавництво Львівської комерційної академії. –2011. – 447 с.
5. Копитець Н.Г. Розвиток ринку м'яса свиней. // Економіка АПК. – 2020. – №1. –С. 56-65. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202001056>.
6. Копитець Н. Г. Сучасний стан та тенденції розвитку ринку свинини в Україні. // Економіка АПК. –2018. – № 11 (289). – С. 44-55.
7. Оболенцева Л. В. Кон'юнктурні дослідження галузевого ринку: підручник. Х. : Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – 2010. –249 с.
8. Перерва П. Г., Кобелева Т. О, Ткачова Н. П. Формування кон'юнктури ринку електротехнічної продукції. // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : Проблеми економіки та управління. – 2015. – № 815. – С. 118-125.
9. Савенко А. Є., Коваль С. П. Дослідження ринкової кон'юнктури – важливий фактор фінансової стабілізації. // Науковий вісник Академії муніципального управління, серія "Економіка". Збірник наукових праць. – 2009. – Випуск 6. – С. 19-26.

Sokolova Natalia Albertovna,
Student

Tsvetkova Galina Sergeevna

Candidate of economic sciences, associate professor
Mari State University, Yoshkar-Ola

[DOI: 10.24412/2520-6990-2021-895-37-39](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2021-895-37-39)

STRATEGIC PARTNERSHIP BETWEEN RUSSIA AND CHINA

Abstract.

The article is devoted to the study of such a phenomenon as the strategic partnership between Russia and China. The main points of intersection of interests and priority areas for the development of further cooperation were identified. A comparative analysis of the countries' positioning in the global economic development rankings is carried out. Examples of successful Russian-Chinese projects are presented. The conclusion is made about the prospects for the development of Russian-Chinese relations.

Keywords: *strategic partnership, Russian-Chinese relations, trade relations, international projects, foreign economic activity.*

In the modern world, interaction between states is usually long-term and focused on the coming decades. This trend is explained by the fact that the geopolitical picture of the world is taking on new outlines, as a result of which the world order is changing.

Relations between Russia and China are developing at a high level of comprehensive partnership. Close

cooperation between the two countries is aimed at solving trade, financial, scientific, technical and many other issues. And every year the scale of their cooperation increases significantly. Predicting a positive trend in bilateral cooperation and strategic partnership in the future, the priority for the heads of state is to overcome existing differences and difficulties. Therefore, the

Russian Federation and the People's Republic of China are making every effort to develop bilateral relations [1].

It should be noted that in this context, "strategic partnership" does not mean "union", since it does not imply a complete separation of positions and views. On the contrary, they can be completely opposite in solving some issues. "Partnership" implies the search for compromises, the consistency of opinions in the event of disagreements. Therefore, despite the difference in political systems and worldviews, which is mainly the reason for the emergence of opposing views, Russia and China skillfully come to alternative solutions, avoiding possible contradictions with each other [6].

The economy and mutual trade are central to the strategic partnership between the two countries. Every year, the volume of exports and imports of products from China to Russia is constantly increasing. This demonstrates that cooperation in the field of economics will continue and deepen, as their partnership is focused on the next decades ahead, as evidenced by the numerous agreements concluded by the states.

According to Russian statistics, in 2019, the bilateral trade turnover reached the highest level in the last five years - \$ 110.91 billion. In 2020, the trade turnover was \$ 6.95 billion less, which was affected by the pandemic that broke out at the beginning of the year due to Covid-19 (Table 1).

Table 1.

Statistics on trade between Russia and China, billion dollars

Indicators	2015	2017	2019	2020
Export from Russia to China	28,6	38,92	56,79	49,06
Import from China to Russia	34,95	48,04	54,12	54,9
Bilateral trade turnover	63,55	86,96	110,91	103,96

Compiled on the basis of: Внешняя Торговля России URL: <https://russian-trade.com>

A significant area of foreign economic activity and the establishment of effective foreign economic relations at this stage is the cooperation of companies on the basis of a project, for example, to create or modernize an existing industrial or infrastructure facility. Fuel and energy complexes are of particular importance. To date, contracts have been signed between Gazprom and the China National Petroleum Corporation for the supply of Russian gas to China. China is also sponsoring the first Arctic project developed under China's Belt and Road initiative to support China's transition from coal to natural gas. As a positive example of Russian-Chinese cooperation, we can cite the international logistics center in the Moscow region "Bely Rast", in which the PRC owns 49 % of the property [4].

The priority area of Russian-Chinese relations is the sphere of innovative technologies. Until 2018, the development in this direction was slow, since the high-tech sector in Russia was generally not developed. However, in the last few years, Chinese investors have shown an increasing interest in the development of innovative infrastructure in the Russian Federation, paying special attention to large projects. It is significant that the years 2020-2021 are declared "The Years of Russian-Chinese Scientific, Technical and Innovative Cooperation", and it is planned to organize more than a thousand events, such as conferences, exhibitions, forums, and educational seminars, within the framework of this major interstate project [2].

Thus, many projects for the development of Russian-Chinese foreign economic relations in various fields of activity are currently being prepared and implemented. The Russian companies participating in the projects have sufficient potential to bring the Russian economy to the world level and make it more competitive. Priority should be given to the development and implementation of joint innovative projects with Chinese companies in the development of nanotechnology, shipbuilding, in particular river, aircraft, mechanical engineering and other projects in the high-tech sector of the economy [5].

On a regular basis, the heads of both states make reciprocal visits both for personal meetings and to attend events. In April 2019, the President of the Russian Federation took part in the Second High-level Forum on International Cooperation "One Belt, One Road" in Beijing. And in June of the same year, Chinese President Xi Jinping paid a state visit to Russia, during which negotiations were held and joint statements were signed on the development of Russian-Chinese relations of comprehensive partnership and strategic cooperation, entering a new era, and on strengthening the global strategic partnership [3].

The global competitiveness rankings show that the positions of China and Russia are close. Russia surpasses China in GDP per capita, as there is a strong demographic imbalance. In addition, the Russian Federation has the largest amount of natural resources than any other country (Table 2).

Positioning of Russia and China in the global economy

Indicators	Russia		China	
	Indicator	Position in the global ranking	Indicator	Position in the global ranking
GDP per capita for 2019, USD	11 585	61	10 262	65
GDP for 2020, billion USD	1 658	11	13 608	2
Scientific and technical development	-	16	-	11
Digital Development Rating 2020	-	26	-	15
Ease of doing business ranking	-	28	-	31
Natural resources for 2019, billion USD	>73 000	1	> 23 000	6
Population, million people	146,796	9	1 439,324	1
Area of the territory, km ²	17 098 242	1	9 596 961	4

Compiled on the basis of: Countries With The Most Natural Resources : <https://www.worldatlas.com/articles/countries-with-the-most-natural-resources.html> ; Global Innovation Index 2020:

https://www.wipo.int/global_innovation_index/en/2020/; Все страны мира, упорядоченные по площади. :

<http://www.world-globe.ru/countries/area/> ; Рейтинг стран по уровню ВВП на душу населения :

<https://nonews.co/directory/lists/countries/gdp-per-capita> ; Рейтинг экономики стран мира 2020-2021 года :

<https://visasam.ru/emigration/vybor/ekonomika-stran-mira-2.html>; <https://infoselection.ru/infokatalog/obuchenie-i-znaniya/geografiya/item/665-strany-mira-chislennost-naseleniya>; <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-01-18/germany-breaks-korea-s-six-year-streak-as-most-innovative-nation>; <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/32436/9781464814402.pdf>

Thus, both of these countries have enormous potential for the development of mutually beneficial relations, since they are the two largest countries in the world: one - in terms of population, the other - in terms of territory size, respectively (Table 2). The main thing for Russia is to remember its economic and political interests in cooperation with China and become a full partner, and not just a supplier of raw materials for production. It should be remembered that the PRC actively promotes its investments throughout the post-Soviet space, realizing its geopolitical interests. For example, experts say that in the field of infrastructure construction, China is more actively and successfully cooperating with Kazakhstan than with Russian partners [4].

In general, the economic cooperation between the Russian Federation and the People's Republic of China is a solid foundation for strategic partnership. Only strong trade ties and a developed economy create the basis for conducting a foreign policy struggle, which is inevitable in the context of a global economic downturn.

References

1. China and Russia: Economic Unequals Jonathan E. Hillman / Center for Strategic and International Studies [Electronic resource]. - URL: <https://www.csis.org/analysis/china-and-russia-economic-unequals>

2. Диалог России и Китая в сфере инновационных технологий / Аналитическая статья. М.: РСМД. 2020 [Electronic resource]. - URL: https://rus-siancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/dialog-rossii-i-kitaya-v-sfere-innovatsionnykh-tehnologiy/?sphrase_id=36438985

3. О российско-китайских отношениях стратегического партнерства / Министерство иностранных дел Российской Федерации [Electronic resource]. - URL: <https://www.mid.ru/strategiceskoe-partnerstvo-s-kitaem>

4. Пак Е.В. Участие КНР в инфраструктурном строительстве на территории России и Казахстана. Инициатива «один пояс, один путь» // Российский внешнеэкономический вестник. 2021, № 1. С. 93-105.

5. Российско-китайский диалог: модель 2020: доклад № 58/2020 / [С. Г. Лузянин (рук.) и др.; Х. Чжао (рук.) и др.]; Российский совет по международным делам (РСМД). – М.: НП РСМД, 2020. – 254с.

6. Стратегическое взаимодействие России и Китая: значимость и сущность Кортунов А.В., Кузьмина К.А., Теркина Д.А., Лю Фэнхуа, Сунь Чжуанчжи / Аналитическая записка. М.: РСМД, 2020, № 28. – 18 с.

JURISPRUDENCE

Стаценко В.А.

Крымский филиал ФГБОУ ВО «Российский государственный университет правосудия»

Научный руководитель: Кручек И.В.

преподаватель кафедры гражданского права

Крымского филиала ФГБОУ ВО «Российский государственный университет правосудия»

ЗАЩИТА ТРУДОВЫХ ПРАВ РАБОТНИКА

Statsenko V.A.

Crimean branch of the Russian State University of Justice

Scientific adviser: Kruchek I.V.

Lecturer at the Department of Civil Law

Crimean branch of the Federal State Budgetary Educational Institution of Higher Education

"Russian State University of Justice"

PROTECTION OF EMPLOYEE LABOR RIGHTS

Аннотация.

В настоящей статье рассмотрены основные способы защиты трудовых прав работника согласно современному трудовому законодательству Российской Федерации.

Автором проведен анализ норм трудового законодательства и судебной практики по вопросам рассмотрения и разрешения трудовых споров и защиты прав работника. Автор приходит к выводу о том, что современное трудовое законодательство Российской Федерации предусматривает достаточный набор способов защиты трудовых прав работников и вносит практические предложения, которые, по его мнению, будут способствовать более эффективному их применению.

Abstract.

This article discusses the main ways to protect the labor rights of an employee in accordance with the modern labor legislation of the Russian Federation.

The author analyzed the norms of labor legislation and judicial practice on the consideration and resolution of labor disputes and the protection of employee rights. The author comes to the conclusion that the modern labor legislation of the Russian Federation provides for a sufficient set of ways to protect the labor rights of workers and makes practical proposals that, in his opinion, will contribute to their more effective application.

Ключевые слова: *работники, трудовые права, трудовое законодательство, государственный контроль, профессиональные союзы, судебная защита.*

Keywords: *employees, labor rights, labor legislation, state control, trade unions, judicial protection.*

Защита трудовых прав граждан является одним из наиболее важных направлений правовой политики государства.

Статья 2 Конституции РФ провозглашает, что права и свободы человека являются высшей ценностью государства. Государственная защита прав и свобод человека и гражданина гарантирована статьей 45 Конституции Российской Федерации, каждый вправе защищать собственные права и свободы всеми способами, разрешенными законодательством.

Одним из основных отраслевых принципов Трудового права РФ является обеспечение права каждого на защиту государством его трудовых прав и свобод, включая судебную защиту. Наряду с этим принципом ст. 2 Трудового кодекса РФ закрепляет еще и принцип обеспечения права на разрешение индивидуальных и коллективных трудовых споров и права на забастовку. Эти принципы нашли свое развитие и конкретизацию в разделе XIII Трудового Кодекса Российской Федерации посредством закрепления в его статьях положений о способах за-

щиты трудовых прав и свобод наемных работников, об органах, уполномоченных осуществлять государственный и ведомственный контроль за соблюдением трудового законодательства, о порядке рассмотрения и разрешения трудовых разногласий, об ответственности за нарушение трудового законодательства.

Считаем целесообразным напомнить, что защита трудовых прав представляет собой систему мер по обеспечению, соблюдению и защите, а также восстановлению нарушенных трудовых прав сторон трудового договора [1, с. 181]. Если же данное понятие рассматривать в широком смысле, то защиту трудовых прав представляется возможным рассматривать как реализацию гражданами защитной функции трудового права, которая, следовательно, выражает функцию охраны, выполняемую со стороны государства. Данная защита необходима для того, чтобы минимизировать случаи нарушений прав наемных работников в сфере труда, а если же такое нарушение все – таки произошло – для незамедлительного восстановления их нарушенных прав.

Обратившись к содержанию статьи 352 ТК РФ, мы можем перечислить основные способы защиты трудовых прав и свобод. Ими являются самозащита работниками трудовых прав, защита трудовых прав профессиональными союзами, государственный контроль (надзор) за соблюдением трудового законодательства, а также судебная защита. Однако необходимо отметить, что данный перечень не является исчерпывающим, так как данная норма права не закрепляет, например, такие средства защиты, как разрешение конфликтной ситуации с привлечением каких-либо правозащитных организаций, или же обращение в комиссию по трудовым спорам, использование процедуры медиации, а также такой вариант, как обращение в Международный суд по правам человека, и иные способы. Представляется, что защита прав работников осуществляется и посредством разрешения коллективных трудовых споров. В научной литературе высказано мнение о том, что обращение работника в Комиссию по рассмотрению трудовых споров, в суд, выдвижение работниками коллективных требований к работодателю, объявление забастовки следует относить к формам самозащиты. [2, с. 870-871].

Самозащита – сравнительно новый способ защиты трудовых прав. Считаем необходимым обратить внимание, что в перечне основных способов защиты трудовых прав Трудовой кодекс РФ на первом месте называет именно самозащиту, руководствуясь конституционными нормами, в соответствии с которыми гражданин имеет право всеми, не запрещенными законом способами, защищать свои права. Однако, в нормативно-правовых актах, регулирующих социально-трудовые отношения, не сформулировано понятие "самозащита". В этой связи представляется необходимым обратиться к научной литературе, где также нет единого мнения по этому вопросу. Так, например, И.А. Филипова утверждает, что самозащита трудовых прав – это некие самостоятельные активные действия работников, направленные на охрану своих трудовых прав, жизни и здоровья, но без обращения или же наряду с обращением, в органы по рассмотрению трудовых споров или же в органы государственного контроля за соблюдением трудового законодательства [3, с. 310]. Указанное понятие, соответственно, включает в себя комплекс средств, являющихся доступными каждому сотруднику, и, следовательно, которые он способен осуществить собственными силами. Иногда к мерам самозащиты относят только фактические действия, направленные на охрану личных или имущественных прав и интересов управомоченных лиц, в том числе действия в состоянии необходимой обороны и крайней необходимости [4, с. 267]. В свою очередь, следует акцентировать, что способы самозащиты должны быть соразмерными, а также не выходить за пределы действий, которые необходимы.

В соответствии со ст. 379 ТК РФ с целью самозащиты трудовых прав, каждому работнику предоставляется возможность отказаться от выпол-

нения какой-либо работы, которая не предусмотрена трудовым договором, или создает угрозу его жизни и здоровью, известив при этом своего работодателя или руководителя. Следовательно, должностные лица организации не могут осуществлять негативное воздействие на работника, оказывать какое-либо психологическое давление, принуждая при этом к совершению работы, не предусмотренной к выполнению, а также привлекать в связи с этим работника к дисциплинарной ответственности. В силу указанной нормы, считаем важным подчеркнуть, что необходимо отличать отмеченное выше положение от самовольного прекращения работы, что является основанием для привлечения работника к юридической ответственности.

Также, достаточно весомой гарантией права на самозащиту является то, что работодатель, или представители работодателя, не имеют права, а, следовательно, им запрещено препятствовать работникам в осуществлении ими самозащиты трудовых прав (ст. 380 ТК РФ).

Вместе с тем, практика показывает, что данный способ защиты трудовых прав довольно-таки часто является неэффективным, что, как представляется, обусловлено неравенством сторон трудового договора, и в итоге заставляет работника прибегнуть к иным способам защиты, которые являются наиболее действенными.

Способом защиты, который принято считать более результативным, нежели предыдущий, является защита трудовых прав профессиональными союзами. Законодателем отведена значительная роль при реализации определенных действий, функций защиты прав и законных интересов работников профессиональным союзам.

Наиболее важным направлением в общей компетенции профсоюзов, безусловно, является то, что они осуществляют контроль и надзор за соблюдением трудового законодательства, систематически представляют и защищают интересы работников, и, кроме того, проводят широкую разъяснительную работу, повышают правовую грамотность членов профсоюзов и профактива. Преимущество профессиональных союзов, которое, как представляется, целесообразно подчеркнуть в контексте исследуемой проблематики, заключается в том, что они всегда находятся рядом с работником, а значит могут и должны оперативно реагировать на происходящее в организации, тем самым, используя все предоставленные законом средства и методы контроля за соблюдением трудовых прав [5, с. 247].

Обращаясь к федеральному закону от 12 января 1996 г. № 10-ФЗ "О профессиональных союзах, их правах и гарантиях деятельности," считаем необходимым обратить внимание, что статья 19 наделяет профсоюзы правом на осуществление контроля за соблюдением работодателями законодательных норм о труде, а в случае обнаружения нарушений, предоставляет им возможность требовать их устранения. Трудовое законодательство, в свою очередь, определяет конкретные сроки для устранения работодателем вскрытых недостатков:

в недельный срок со дня получения такого требования, работодатель должен оповестить соответствующий профсоюзный орган о результатах рассмотрения требования и о принятых мерах.

С целью осуществления своих полномочий в части контроля за соблюдением законодательства о труде, профсоюзы вправе создавать собственные инспекции труда, которые наделяются полномочиями, закрепленными положениями, утвержденными профессиональными союзами. Трудовым законодательством закреплен широкий перечень прав, которыми наделены профсоюзные инспекторы труда, например, проводить независимую экспертизу условий труда, предъявлять работодателям требования о приостановлении работ, в случае непосредственной угрозы жизни и здоровью работников, осуществлять проверку состояния условий и охраны труда, выполнения обязательств работодателя, закрепленных в коллективном договоре, а также иные полномочия, которые определены в статье 370 ТК РФ.

Представляется целесообразным рассматривать в качестве самостоятельного способа защиты прав работника профессиональными союзами закрепленный в нормах Трудового кодекса РФ перечень случаев, когда работодатель обязан принимать решение с учетом предварительного мнения профсоюзного органа, а также достаточно детальное регламентирование процедуры учета предварительного мнения профсоюзного органа (см. ст. 371 ТК РФ).

Профессиональные союзы и их инспекции труда при осуществлении собственных полномочий тесно взаимодействуют с государственными органами надзора и контроля за соблюдением законодательства о труде, ведь это помогает объединить усилия и всецело направить их на защиту прав работников, а также в необходимых случаях привлечь виновных к ответственности.

Третьим способом защиты является государственный надзор и контроль за соблюдением трудового законодательства, который сегодня является важнейшим правовым институтом трудового права. В установленную статью 353 Трудового кодекса РФ и Положением о федеральном государственном надзоре за соблюдением трудового законодательства и иных нормативных правовых актов, содержащих нормы трудового права, утвержденным постановлением Правительства РФ от 01 сентября 2012 года №875, систему государственных органов, уполномоченных осуществлять функцию государственного надзора и контроля за соблюдением трудового законодательства и иных нормативных актов, содержащих нормы трудового права, в отношении любых работодателей: юридических лиц независимо от организационно - правовой формы и формы собственности, и физических лиц, в трудовых отношениях с которыми состоят работники, входят федеральная инспекция труда, Федеральная служба по труду и занятости, органы прокуратуры РФ, специально уполномоченные органы, осуществляющие государственный надзор за соблюдением правил по безопасному ведению работ

в отдельных отраслях и на некоторых объектах промышленности, федеральные органы исполнительной власти, органы исполнительной власти субъектов РФ, органы местного самоуправления.

Функцию федерального государственного надзора за соблюдением трудового законодательства и иных нормативных актов, содержащих нормы трудового права осуществляет федеральная инспекция труда, которая вместе со своими территориальными органами образует единую централизованную систему государственных органов с достаточно широкими полномочиями в вышеуказанной сфере. Круг вопросов, включенных в предмет федерального государственного надзора, представляется возможным разделить на 4 группы:

- надзор за соблюдением обязательных требований – требований трудового законодательства и иных нормативных правовых актов, содержащих нормы трудового права;

- надзор за соблюдением трудового законодательства в части полноты и своевременности выплаты заработной платы;

- надзор за соблюдением трудового законодательства в части государственных нормативных требований охраны труда;

- надзор за соблюдением трудового законодательства в части обеспечения доступности для работников с инвалидностью специальных рабочих мест и условий труда;

- выполнение предписаний об устранении нарушений и проведение мероприятий по предотвращению нарушений обязательных требований и требований по защите прав работников

Федеральная служба по труду и занятости, являясь федеральным органом исполнительной власти, который осуществляет правоприменительные функции в сфере труда, занятости и альтернативной гражданской службы, непосредственно и/или через свои территориальные органы осуществляет государственный контроль и надзор за соблюдением трудового законодательства и иных нормативных правовых актов, содержащих нормы трудового права, законодательства о занятости и об альтернативной гражданской службе.

Государственный надзор за точным и единообразным исполнением законов и иных нормативных правовых актов осуществляют Генеральный прокурор РФ и подчиненные ему прокуроры в соответствии с Федеральным законом от 17 января 1992 г. №2202-1 «О прокуратуре Российской Федерации».

Ведомственный контроль за соблюдением трудового законодательства и иных нормативных правовых актов, содержащих нормы трудового права, в соответствии со ст.353¹ ТК РФ осуществляют федеральные и региональные органы исполнительной власти, органы местного самоуправления в порядке и на условиях, установленных законодательством как федерального, так и регионального уровней.

Кроме того, статьями 366 - 369 Трудового кодекса РФ в отдельных отраслях промышленности предусмотрено осуществление государственного надзора за соблюдением правил по безопасному ведению работ специально уполномоченными орга-

нами: Госгортехнадзор, Госатомнадзор, Госсанэпид надзор). Эти службы могут занимать самостоятельное место в системе федеральных органов исполнительной власти, а могут являться структурным подразделением соответствующих министерств.

Сравнительно недавно появился еще один новый способ защиты прав работника – медиация. Согласно части 1 статьи 1 Федерального закона от 27 июля 2010 года № 193-ФЗ «Об альтернативной процедуре урегулирования споров с участием посредника (процедуре медиации)» медиация как способ урегулирования споров, возникающих в том числе из трудовых правоотношений, призвана способствовать «гармонизации социальных отношений»

Наиболее действенным способом защиты трудовых прав работников является судебная защита, так как суд выступает справедливым арбитром между сторонами в процессе осуществления правосудия, благодаря которому каждый вправе отстоять нарушенные права и свободы. Как известно, индивидуальные трудовые споры подлежат рассмотрению комиссиями по трудовым спорам, а также судами. На законодательном уровне Гражданский процессуальный кодекс определяет порядок рассмотрения дел, возникших из трудовых споров. Статья 382 Трудового кодекса РФ закрепляет, что существует два юрисдикционных органа, которые правомочны рассматривать споры между работником и работодателем: комиссия по трудовым спорам и суд. При этом статья 391 Трудового кодекса РФ, определяя подведомственность трудовых споров суда, разделяет их на две группы: трудовые споры, прошедшие досудебную стадию их разрешения; и споры, непосредственно подведомственные суду.

Законодатель, в соответствии с принципом быстроты рассмотрения трудовых споров, в ст. 392 ТК РФ закрепляет для работника и для работодателя более короткие сроки исковой давности, чем исковые сроки, предусмотренные для других гражданских дел.

Российская Федерация входит в группу стран, в которых количество трудовых споров достаточно велико. Динамика исков в суд по трудовым спорам, начавшаяся в 2008 году, сохранялась в течение всего истекшего периода. К числу основных причин считаем возможным отнести использование труда работника без надлежащего оформления, заключение гражданско-правового договора вместо трудового договора,

За период 2018 г. - первое полугодие 2020 г., судами рассмотрено более 15 тысяч гражданских дел о восстановлении на работе в связи с увольнением по инициативе работодателя, из которых по 6 с половиной тысячам дел иски о восстановлении работников были удовлетворены. Присужденные к взысканию с работодателей в пользу работников суммы, включая компенсацию морального вреда, составили около 603 тысяч рублей.

Судами рассматривались дела по следующим искам работников, уволенных по инициативе работодателя, в том числе в связи с ликвидацией организации, по сокращению численности или штата, в связи с неоднократным неисполнением работником без уважительных причин трудовых обязанностей, прогулом; о признании незаконным увольнения, об

отмене приказов работодателя о привлечении к дисциплинарной ответственности и об увольнении, о восстановлении на прежней работе, об изменении формулировки основания и даты увольнения, о признании недействительной записи об увольнении в трудовой книжке, о возложении на работодателя обязанности внести изменения в трудовую книжку либо о выдаче дубликата трудовой книжки без записи об увольнении по оспариваемому основанию, о взыскании выходного пособия, среднего заработка за период вынужденного прогула, компенсации морального вреда, и т.д. [6].

Так, например, Фрунзенский районный суд г. Иваново (Ивановская область) 30 июля 2020 года, рассмотрев в открытом судебном заседании гражданское дело по иску заместителя прокурора Фрунзенского района г. Иваново в интересах гражданки А. к обществу с ограниченной ответственностью о взыскании задолженности по заработной плате. Судом установлено, что между обществом с ограниченной ответственностью и гражданкой А-ой. был заключен трудовой договор на неопределенный срок, в соответствии с которым гражданка А-ва. принята на должность администратора, ее заработная плата согласно договору составляла 15 000 рублей в месяц. А-ва пояснила суду, что под давлением работодателя, который угрожал не выдать трудовые книжки при увольнении, она и еще ряд работников общества с ограниченной ответственностью написала заявление о предоставлении ей отпуска без сохранения заработной платы с 01 апреля 2020 года по 30 июня 2020 года. Пояснения истца подтверждены показаниями свидетелей, в числе которых был и работник, который по поручению работодателя занимался оформлением документов А-ой. и других работников, однако был введен в заблуждение ответчиком и полагал, что он восстанавливает утраченные документы этих работников.

Решением суда иски о взыскании заработной платы за апрель и май 2020 года взысканы в пользу истицы с общества с ограниченной ответственностью [7].

Курганский районный суд Курганской области, рассмотрев 30 июля 2020 года гражданское дело по иску О. к обществу с ограниченной ответственностью о возложении обязанности направить трудовую книжку, взыскании компенсации морального вреда. О. пояснила, что работала в обществе с ограниченной ответственностью в должности менеджера по работе с клиентами. 27 марта 2020 года написала заявление об увольнении и передала его региональному менеджеру. По истечении 14 дней - 10 апреля 2020 года она уже не вышла на работу, и ответчик принял этот факт. Истица представила суду скриншоты переписки с работодателем, из которых следует, что работодателю был известен факт подачи истцом заявления об увольнении.

Ответчик в отзыве указал, что заявления об увольнении от истца он не получал, в связи с чем с исковыми требованиями не согласен. После неоднократных обращений к работодателю О. было предложено написать повторное заявление об увольнении, от которого она отказалась.

Решением суда иски о взыскании истца удовлетворены частично. На Аобщество с ограниченной ответственностью возложена обязанность

направить О. трудовую книжку. С ответчика в пользу О. взыскана компенсация морального вреда, судебные расходы по оплате услуг почтовой связи [8].

С учетом вышесказанного, представляется возможным вывод о том, что современное трудовое законодательством Российской Федерации предусматривает достаточный набор способов защиты трудовых прав работников.

Для более эффективного его применения представляется необходимым:

- усилить сотрудничество правоохранительных органов и профсоюзов в сфере контроля и надзора за соблюдением трудового законодательства;

- расширять и активизировать систематическое обучение и повышение квалификации профсоюзного актива, стимулировать получение и расширение знаний по конфликтологии, приобретения навыков участие в переговорном процессе.

Список литературы

1. Демидов Н.В. Трудовое право: учебное пособие для вузов / Н. В. Демидов. Москва: Издательство Юрайт, 2020., 203 с.

2. Комментарий к Трудовому кодексу Российской Федерации / Э.Н. Бондаренко, К.Н. Гусов, М.Л. Захаров и [и др.]; под ред. К.Н. Гусова, Э.Г. Тучковой. – 9-е издание, перераб. и доп. – М.: Проспект, 2014. – 1008с.

3. Филипова И.А. Защита трудовых прав в Российской Федерации // Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. – 2013. – №6 (1). – С. 310–316.

4. Курбанов Р.А. Трудовое право: учебник для вузов / Р. А. Курбанов [и др.]; под общей редакцией Р. А. Курбанова. – 3-е изд., перераб. и доп. – Москва: Издательство Юрайт, 2020. – 332 с.

5. Орловский Ю. П. Трудовое право в 2 т: учебник для бакалавриата и магистратуры / Ю. П. Орловский [и др.]; ответственный редактор Ю. П. Орловский. – Москва: Издательство Юрайт, 2016. – 858 с.

6. Обзор практики рассмотрения судами дел, по спорам, связанным с прекращением трудового договора по инициативе работодателя (утв. Президиумом Верховного суда РФ от 9.12.2020.) URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_370386/

7. Решение № 2-1896/2020 2-1896/2020~М-1382/2020 М-1382/2020 от 30 июля 2020 г. по делу № 2-1896/2020 // Фрунзенский районный суд г. Иваново (Ивановская область) // URL: [/sudact.ru/regular/doc/JnKBUDn5hqmU/](http://sudact.ru/regular/doc/JnKBUDn5hqmU/)

8. Решение № 2-6654/2020 2-6654/2020~М-5596/2020 М-5596/2020 от 30 июля 2020 г. по делу № 2-6654/2020//Курганский городской суд // URL: sudact.ru/regular/doc/9gUO06RdfZHP/

УДК 346.7

Нурпеисова В.

Северо-Казахстанский университет им.М. Козыбаева

[DOI: 10.24412/2520-6990-2021-895-44-46](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2021-895-44-46)

ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ВЫВОЗА ДАВАЛЬЧЕСКОГО СЫРЬЯ СОДЕРЖАЩЕГО ДРАГОЦЕННЫЕ МЕТАЛЛЫ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Nurpeisova V.

North Kazakhstan University named after M.Kozybaev

FEATURES OF THE LEGAL REGULATION OF THE EXPORT OF TOLLING RAW MATERIALS CONTAINING PRECIOUS METALS ACCORDING TO THE LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Аннотация.

В настоящей статье рассматриваются обязательства лица, имеющее намерение произвести вывоз с территории Республики Казахстан сырьевых товаров, содержащих драгоценные металлы с территории Республики Казахстан, в страны, входящие в Евразийский экономический союз.

Abstract.

This article discusses the obligations of a person who intends to export from the territory of the Republic of Kazakhstan of raw materials containing precious metals from the territory of the Republic of Kazakhstan to countries belonging to the Eurasian Economic Union.

Ключевые слова: *Аффинаж, аффинированные предприятия, драгоценные металлы, сырьевые товары, содержащие драгоценные металлы, толлинг.*

Keywords: *Refining, refining enterprises, precious metals, commodities containing precious metals, tolling.*

Вопросы оборота драгоценных металлов в настоящее время достаточно актуализируются в связи с тем, что субъекты экономических отношений уделяют им большое внимание, как безусловному эквиваленту наличных денежных средств в период экономической нестабильности на мировом рынке. Именно драгоценные металлы являются тем ресурсом, который позволяют не только сохранить имеющийся капитал. Ликвидность данного объекта гражданских правоотношений всегда будет актуализировать исследования данного направления в работах ученых разных отраслей науки.

Однако не смотря на рост «внимания» со стороны экономики как объекту научного изучения, юридическая наука стоит особняком в данном процессе. Предварительный анализ научных работ в данном направлении показал, что относительно большинство опубликованных работ имеют уголовно-правовую и криминалистическую направленность, вопросы же гражданско-правового оборота не получили столь широкого освящения в трудах ученых цивилистов [1].

Рассматривая гражданско-правовое направление исследование, наиболее интересными считаются вопросы правового регулирования вывоза и ввоза давальческого сырья, содержащего драгоценные металлы. Так как, именно в этом вопросе, по нашему мнению, отражается основной вектор направления государственной политики той или иной страны в сфере оборота драгоценных металлов, не исключением в этом вопросе является и Республика Казахстан.

В настоящее время прослеживается четкий государственный контроль в сфере оборота драгоценных металлов, который заключается как в исключительном праве государства на осуществление пробирования и клеймения изделий из драгоценных металлов, за некоторым исключением [2], так и преимущественное право приобретения добываемых драгоценных металлов для Государственного фонда с целью формирования золотовалютного запаса. Главенствующую роль в последнем процессе играют аффинажные предприятия [3].

У Республики в период становления независимости отсутствовала четкая тенденция регулирования оборота как драгоценных металлов, так и драгоценных камней, по нашему мнению, это в первую очередь связано с теми требованиями, которые ставила перед собой Республика на том или ином этапе своего развития.

При достижении относительной стабильности в экономике, особое внимание стало уделяться предотвращению использования ценностей в легализации нажитых преступным путем денежных средств, так к примеру, ныне действующее законодательство по вопросам противодействия легализации доходов, полученных преступным путем, и финансированию терроризма и подзаконные акты достаточно четко определили и структурировали процедуру государственного регулирования деятельности субъектов осуществляющих операции с драгоценными металлами [4].

В рамках осуществления предпринимательской деятельности субъекты ювелирного бизнеса сталкиваются так же с вопросами нормативно-правового регулирования вопроса вывоза и ввоза на территорию Республики драгоценных металлов для аффинажа и дальнейшего изготовления ювелирных изделий из вывезенного сырья, либо дальнейшей реализации.

Стоит отметить, что данный вопрос юридической литературе мало исследован, не смотря на свою актуальность. Прямого запрета на вывоз сырьевого товара в настоящее время, в частности лома из драгоценных металлов различной пробы, законодательством РК в части регулирования оборот драгоценных металлов и камней не предусмотрено [5]. В связи с этим возникает вопрос относительно порядка исполнения п.2 ст.8 Закона РК «О драгоценных металлах и драгоценных камнях» (далее по тексту - Закон), который обязывает субъекта имеющего намерения произвести вывоз сырьевых товаров получить отказ от субъектов производства драгоценных металлов, их в настоящее время в Республике три.

Далее п.3 ст.8 Закона требует, как от субъектов производства, так и от лиц, ставших собственниками аффинированного золота и имеющие намерения реализовать данный товар, предоставление графика прогноза производства и продаж, а п.4 ст.8 Закона в свою очередь определяет порядок извещения об объеме приобретаемого аффинированного золота, либо об отказе от такого приобретения государством в лице Национального банка Республики Казахстан.

Рассмотрев нормативные правовые акты регулирующие исследуемый вопрос, мы приходим к выводу, что лицо, имеющее намерение произвести оборот по переработке сырьевого товара, содержащего драгоценные металлы для дальнейшей реализации, обязано произвести следующие действия:

1) обратиться к субъектам производства драгоценных металлов, перечень которых утвержден [6], для получения отказа в переработке сырьевого товара, содержащего драгоценные металлы, а именно товарищество с ограниченной ответственностью «Казцинк», товарищество с ограниченной ответственностью «Kazakhmys Smelting (ҚазақмысСмэлтинг)», товарищество с ограниченной ответственностью «Тау-Кен Алтын», для одного из следующих действий:

а) заключения договора толлинга, то есть между заказчиком (собственником сырья) и исполнителем (стороной, которая будет перерабатывать давальческое сырье) заключается договор переработки давальческого сырья, условия которого соответствуют договору подряда, отношения, возникающие между сторонами сделки [7];

б) получение отказа от всех субъектов производства драгоценных металлов, состоящих в перечне, утверждаемом уполномоченным органом, или подтверждение уполномоченного органа о наличии такого отказа, которым выступает Министерство Индустрии и инфраструктурного развития Республики Казахстан. Положения п.2 ст.8 Закона

содержит исчерпывающий перечень оснований для отказа от переработки и (или) аффинажа сырьевых товаров, содержащих драгоценные металлы.

2) в соответствии с нормами и п.3 ст. 9 Закона представить в Национальный Банк Республики Казахстан графики прогноза производства и продажи аффинированного золота;

3) в случае если ожидаемый объем производства и продажи аффинированного золота превысит объем производства и продажи аффинированного золота, представленный Национальному Банку Республики Казахстан в соответствии с п.3 ст.9 дополнительно представить в Национальный Банк Республики Казахстан измененные графики прогноза производства и продажи аффинированного золота;

4) в случае переработки сырьевого товара, содержащего драгоценные металлы на территории Республики Казахстан у субъектов, утвержденных Приказом Министра по инвестициям и развитию РК [6], получить заключение соответствующего уполномоченного государственного органа об условиях переработки товаров, предусмотренное п. 8 ст. 449 Налогового кодекса РК [8];

5) предоставить форму обязательства, о вывозе продуктов переработки [9];

6) предоставить форму обязательства, о ввозе продуктов переработки [9];

7) исполнить налоговые обязательства [8].

В случае же если лицо, имеющее намерение произвести оборот по переработке сырьевого товара, содержащего драгоценные металлы для дальнейшего производства изделий у субъектов государств участников Евразийского экономического союза ему из выше указанного списка мероприятий необходимо выполнить условия, указанные в 1, 4, 5, 6 и 7.

Вместе с тем отметим, что периодически Республикой вводятся запреты на вывоз с территории Республики Казахстан необработанных драгоценных металлов, лома и отходов драгоценных металлов, полугодовой мораторий вводился Постановлением Правительства Республики Казахстан от 3 июня 2014 года № 606 [10], и с марта до конца календарного года 2015 года приказами и.о. Министра по инвестициям и развитию Республики Казахстан [11, 12].

Не смотря на множество имеющихся бюрократических процедур с которыми сталкиваются хозяйствующие субъекты, осуществляющие предпринимательскую деятельность в сфере торгового оборота изделий из драгоценных металлов, отмечают высокую рентабельность данной процедуры, в связи с тем, что в значительной степени снижают налоговую базу по налогу на добавленную стоимость, тем самым снижая себестоимость товара и делая привлекательным для субъектов рынка осуществляющих торговые операции в области оборота драгоценных металлов.

Список литературы

1. Шнигер Д. О. Драгоценные камни и драгоценные металлы как объекты гражданских прав: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. М., 2013. URL: <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1536833>.

2. Постановлении Правительства Республики Казахстан от 21 октября 2016 года № 601 «Об определении ювелирных и других изделий, произведенных и (или) реализуемых на территории Республики Казахстан, не подлежащих обязательному опробованию и клеймению в уполномоченных организациях». URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1600000601>.

3. «Тай-Кен Алтын» вышел на проектную мощность. URL: <http://tks.kz/tksmedia/zakon-kz-affinazhnyj-zavod-quot-tau-ken-altyn-quot-vyshel-na-proektnuyu-moshhnost/>.

4. Закон Республики Казахстан от 28 августа 2009 года № 191-IV «О противодействии легализации (отмыванию) доходов, полученных преступным путем, и финансированию терроризма». URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30466908.

5. Закон Республики Казахстан от 14 января 2016 года № 444-V «О драгоценных металлах и драгоценных камнях». URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=32462876.

6. Приказ Министра по инвестициям и развитию Республики Казахстан от 30 марта 2016 года № 303 «Об утверждении перечня субъектов производства драгоценных металлов». URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/V1600013635>.

7. Гражданский кодекс Республики Казахстан от 1 июля 1999 года № 409-I URL: http://adilet.zan.kz/rus/docs/K990000409_.

8. Кодекс Республики Казахстан от 25 декабря 2017 года № 120-VI ЗПК «О налогах и других обязательных платежах в бюджет». URL: http://adilet.zan.kz/rus/docs/K080000099_.

9. Приказ Министра финансов Республики Казахстан от 23 февраля 2018 года № 263 «Об утверждении Правил представления обязательств о вывозе (ввозе) продуктов переработки и их исполнения, а также их формы». URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/V1800016589>.

10. Постановление Правительства Республики Казахстан от 3 июня 2014 года № 606 «О введении временного запрета на вывоз с территории Республики Казахстан необработанных драгоценных металлов, лома и отходов драгоценных металлов и сырьевых товаров, содержащих драгоценные металлы». URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1400000606>.

11. Приказ и.о. Министра по инвестициям и развитию Республики Казахстан от 9 января 2015 года № 5. «О введении временного запрета на вывоз с территории Республики Казахстан необработанных драгоценных металлов, лома и отходов драгоценных металлов». URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/V1500010231>.

12. Приказ и.о. Министра по инвестициям и развитию Республики Казахстан от 24 августа 2015 года № 867. «О введении запрета на вывоз с территории Республики Казахстан необработанных драгоценных металлов, лома и отходов драгоценных металлов». URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/V1500011965>.

УДК 94(437+437.6)

Pikovska T.V.

senior lecturer at the Department of Law,
Faculty of Management and Law
(Ukraine, Vinnytsia, Vinnytsia National
Agricultural University, Faculty
Management and Law, st. Solar 3)

HISTORY OF DEVELOPMENT OF URBAN TERRITORIAL COMMUNITIES: LEGAL ASPECT.**Abstract.**

The article is devoted to the study of the origins of the modern united territorial community in Ukraine. With the restoration of Ukraine's independence, local self-government, including in cities, began to form again. However, due to long interruptions in its development, which led to the weakness of the self-governing culture of the people, the formation of local self-government in cities was controversial, as it was under state control and limited to cities and other settlements.

Keywords: self-government reform, united territorial community, local self-government, city, village.

Ukraine is reforming the decentralization of power, the main task of which is to strengthen the capacity of communities to address all issues of local life. To this end, the government has initiated large-scale work to ensure the voluntary amalgamation of territorial communities of cities, towns and villages into affiliated territorial communities (hereinafter - ATC), local governments which are given much more power than the powers of traditional urban, settlement and village councils.

The purpose of the article is to analyze the process of development of territorial communities from its historical origins to the present, to establish causal links between modern types of territorial communities and their historical predecessors.

Research on this issue was carried out by Alekseev S.S. [1], Alferov S.V. [2], Batanov O.V. [3], Grebenyuk M. [4], Zhovnirchuk Y.F. [5], Ivanova E.A [6].

The origins of the modern urban ATC should, in our opinion, be sought in the urban and rural communities of ancient Ukraine-Russia, which throughout the complex and original path of historical development of the Ukrainian people played great role in the formation and preservation of its economic, legal and cultural traditions. Rural communities are likely to have emerged at a time when the Slavic tribes that populated present-day southwestern Russia (i.e., Ukraine) had not yet been united into a state union under the supreme rule of the masters.

According to Ukrainian scientists, this happened in the II-VI centuries. N. BC, when the southern tribes of the Eastern Slavs created a special socio-territorial union - *verv*. It should be noted that the formation of an analogue of the *n* community (community) - *peace* - in the northern tribes occurred much later - during the IV-VI centuries [3, p. 201].

In the national literature, the faith is recognized as the primary carrier of the order of management of public life, which was called public self-government. The *verves* were different in their structure. They could consist of one village and a number of settlements; from large families and from small farms that individually

cultivated the land [2, p. 90]. However, the *verves* were united by the fact that each of them represented its members in relations with other communities (*verves*), feudal lords, state power [5, p. 9].

The first written norms aimed at regulating public relations are found in the main source of law of Kievan Rus - "Ruska Pravda", which reflected certain features of the life of the territorial community. Already the third edition of "Russian Truth" ("Extended Truth") speaks directly about the *verv* or has it in mind in 15 articles. *Verv* in them is clearly defined as a territorial organization of the rural population with specific functions. This is, first of all, indicated by the large territory mentioned in "Ruska Pravda", which was occupied by *verv* [8, p. 171, 436]. In many articles, "Ruska Pravda" assigns material responsibility for crimes committed on the territory of the *verv*, first of all to a specific person - a criminal, and the *verva* was responsible only when it was not found [8, p. 402-404, 406, 436]. And the fact that the liability was expressed in material compensation in the form of a fine, means that a particular person, a member of the *Vervi*, had economic independence.

Territorial communities of cities in the times of Kievan Rus were more complex and diverse. However, according to MS Hrushevsky, "urban life was only a further stage of rural development" [7, p. 360]. In turn, PP Tolochko notes that with the indisputability of the thesis about the city as a center of handicrafts and trade in the XII-XIII centuries, these sectors of the economy were at the initial stage of separation from agriculture and could not create the necessary additional product, primarily produced in agricultural production. Therefore, the city was closely connected with the agricultural district, remaining for it an economic, administrative, political and cultural center, the ancient Russian cities had a pronounced agrarian character [8, p. 175].

The main bodies of self-government in the cities of Kievan Rus were the chamber and the prince. The Chamber in Russia was the supreme body of people's power with broad powers, determined by the rules of customary law and existed from time immemorial. It was an integral part of the socio-political mechanism of

ancient Russian society and the first representative body of local self-government in the Ukrainian lands.

The competence of the veche meeting was quite broad. In the foreground among the various functions of the chamber was the invitation and election of the prince, his acceptance or approval and removal [9, p. 303]. In addition, the community consulted with the prince, that is, presented its demands to him, and depending on their implementation, asked about his stay at the "table". The Chamber also discussed and resolved various current issues, namely, performing a function similar to legislative activity, deciding on foreign policy, war and peace, control over the administration and the judiciary, as well as the issue of the Zemstvo militia.

At the same time, the communities of the cities of Kievan Rus did not have their own special, exclusive functions and powers. According to the literature, they were a controlling institution, because the current administrative and state activities were under the control of the prince, and the community interfered in those cases when the prince's activities differed from its interests, or when the prince in some respects failed.

The chamber served as a correction of the prince's administration, because the community could interfere in any area of the prince's jurisdiction. However, satisfying herself in one way or another, she returned the field to its owner, without making any significant changes. Guarantees of order, the desired relationship, she sought not in legal norms, not in obligations, but in the personality of the prince, that is, pursued the goal of finding a prince who would live soul to soul with the community, would fulfill its desires in everything. Such relations between the community and the prince were considered a guarantee against all misunderstandings and conflicts between the community and the prince [9, p. 96].

As noted by P.F. Gural, ancient Russian cities were the result of the rural elements. Organically connected with the village, they did not oppose it, but, on the contrary, were like a step in the development of rural institutions. Together with the rural communities adjacent to the city, the city community formed new territorial units, which were parishes [8, p. 100].

During the times of Kievan Rus, communities were deprived of political rights and in this aspect of their lives almost completely obeyed the prince. However, they (communities) were independent in establishing the rules of land management, distributing taxes and other burdens among their members, and resolving most other current cases. The property basis of urban and rural self-government was land ownership (urban or agricultural, depending on the type of community), other property and funds that ensured the functioning of the community and the interests of its members [3, p. 18].

After the disintegration of Kievan Rus into separate lands in the west of the former Kyiv state, the Galicia-Volyn principality emerged, whose territory was first divided into thousands and hundreds, then into voivodships and volosts, headed by voivodes and volosts appointed by the prince. Their competence extended to administrative, military, financial and judicial cases [7, p. 57]. The centers of voivodships and parishes were

cities. They were ruled by thousands and mayors, who were also appointed by the prince. In communities (villages), elders were elected who were in charge of administrative and petty court cases within the territories they governed. In the Galicia-Volyn state there was also a chamber convened by the prince.

Thus, during the heyday of Kievan Rus and before its collapse (IX-XII centuries), the first representative body of local self-government in the Ukrainian lands were veche or veche meetings of city dwellers as public entities, which embodied some features of decentralized management of urban community and were a prototype bodies of city self-government on the territory of Ukraine. Unfortunately, the conquest of the lands of Kievan Rus by the Mongol-Tatars and their mass destruction of cities for several centuries interrupted the process of development of veche self-government in our country.

The next period of development of urban self-government in Ukraine began in the fourteenth century and was associated with the granting of cities in Ukraine the rights of self-government within the Magdeburg law. According to historical sources, the first in Ukraine to receive the right of self-government in 1329 were the Transcarpathian cities of Khust, Tyachiv and Vyshkove, which were part of the Kingdom of Hungary. Then many other cities received the Magdeburg right, in particular: Sanok (1339), Lviv (1356), Kamyanets-Podilsky (1374), Lutsk (1432), Zhytomyr (1444) and the latest Kyiv (1494), which were part of the Commonwealth [3, p. 79].

Magdeburg law gave urban communities some independence from feudal rulers in dealing with many issues of local life, including issues of land management and use within cities. In particular, under Magdeburg law, cities received the right to self-government and litigation, land ownership (within the limits specified in the charter granting the city Magdeburg law), benefits to artisans and merchants, the right to hold fairs, and exemption from feudal duties.

At the same time, Magdeburg law cannot be considered as a city code that systematically regulated land and other public relations within and with the participation of urban communities. After all, most cities used only the form of Magdeburg law, not its content, they had little of German law, mainly regulated only the system of self-government [1, p. 363].

In the Ukrainian lands, Magdeburg law, in contrast to Western European countries, did not actually completely liberate cities from feudal dependence, sometimes it was intertwined with the rules of customary law. Moreover, in some cities, in particular in Western Ukraine, the granting of the Magdeburg right was accompanied by the strengthening of German and Polish colonization and the restriction of the rights of the Ukrainian population [8, p. 362-363].

For example, in the cities of Lviv and Kamianets-Podilskyi there were three urban communities (Polish, Ukrainian, Armenian) and each had its own self-government. It is the need for the Ukrainian urban population to defend their socio-economic and national-religious interests that led to the intensification of political struggle and the emergence of fraternities. At the same

time, this does not diminish the progressive role of Magdeburg law in the economic development of Ukraine.

It helped to increase the role of local authorities in addressing local economic issues, in particular the establishment of urban development, local finances, law enforcement, local administration and the judiciary. Researchers compare the socio-economic benefits provided to the state by the Magdeburg law in cities, with the benefits given to the state today by the territory within which business activities are carried out on preferential terms (free economic zone, offshore zone, etc.) [15, p. 32].

According to the scope of local self-government powers, Magdeburg law provided for the creation of two types of local self-government bodies in cities - magistrates, who owned all the power in the city, and town halls, in which the chief official was the headman (viit), appointed directly by the king or hetman. Therefore, in cities with a master's degree, the magistrate managed the affairs of the city administration, court, economy, finance, police, etc., and consisted of a council that dealt with administrative and economic affairs. In the town halls, on the other hand, the central government had a significant influence on local self-government. [107, p. 363].

At the end of the 14th century, after the Ukrainian lands became part of the Grand Duchy of Lithuania and, later, the Kingdom of Poland (Rzeczpospolita), elements of local self-government, especially in cities and towns, were further developed in the form of viitovstvo. City self-government in the form of viitovism acquires legalization in the Lithuanian statutes (1529, 1566, 1588 pp.), Which legitimized the city councils. In privately owned cities, the system of local self-government was determined by their owner [9, p. 18-19].

In addition, in the seventeenth and eighteenth centuries, most Ukrainian cities belonged to the feudal lords or the church. Thus, in the first half of the 17th century, out of 206 royal cities in Kyiv Voivodeship, there were 46, private - 150, church - 10; in Podolsk Voivodeship, out of 37 royal cities, there were 7, lordly - 28, church - 2.

Part of the administrative-territorial structure of the Grand Duchy of Lithuania in the XIV-XVI centuries was also the parish, which consisted of more or less cohesive groups of yards, villages, settlements. The volost was a tax unit, and the volost community was identified with the rural (territorial) community. The volost community had a clearly defined territory, which consisted not only of plots, arable lands and lands isolated by these farms, but also included public lands cultivated by the volost and virgin plots.

The latter could be occupied only by the inhabitants of this parish, subject to the performance of additional duties, which was monitored by the parish elders. The elders and the people of Voloshchyna monitored the preservation of the integrity of the territory of the community and resolutely defended the volost lands from encroachment by outsiders. The supreme right of the parish on the land of its territory (despite the existence within its boundaries of plots of separate property

of farms) was manifested in the transition to joint ownership of abandoned land, which could be transferred to other citizens, cultivated jointly or given to third parties. The proceeds from the use of such land went to the community's joint treasury. The right of a rural community to all the lands of its territory was manifested in the collective protection not only of common lands, but also of individual allods, which were in the possession of individual farms [6, p.130].

Certain changes in peasant land tenure, including public, were made by the "Charter for drags" in 1557. The purpose of the latter was the attempt of the supreme power to maximize its grain economy, and where it was absent, to start it [7, p. 125]. During the reform, the lands of each individual village were practically expropriated and, if possible, divided into three fields. Each of them, in turn, was divided into plots according to the number of two-family farms in the village.

In the Ukrainian lands affected by the drag, the latter did not destroy public land ownership. The village community was provided with "fences" with arable land and pastures and "stumps" for haymaking. The community had the right to use the arable land. "Prisons" of rural communities, as a rule, were owned by the latter and used together. However, sometimes the community allocated land to someone specifically from the villagers. [4, p. 23].

Thus, public land tenure was maintained throughout the XIV-XVI centuries. The land was usually divided into three parts. The first included individual allotments of peasant dicotyledons (allods). To the second - community lands. The structure of the latter included pastures, hayfields, forest and river lands, as well as arable land of common use. And the third part included virgin lands, which served as a reserve for the emergence of new farms. The supremacy of community rights to land within its territory was manifested not only in the establishment of order fund of common lands and virgin lands, but also in the regulation of agricultural work on allods [8, p. 138].

At the beginning of the 16th century, the strengthening of serfdom, the lawlessness of peasants and poor burghers, including small artisans, led to their mass escape from enslavement and their establishment in the free lands of the Zaporozhian Sich. Zaporizhzhya community was a specific social entity that combined the features of the military community, political and social institutions. Initially, it was an outpost of the struggle against Tatar aggression, and later became the center of the liberation movement in Ukraine.

The legal establishment of the Cossack state had a rather thorny path. Its full and final consolidation took place in the Treaty of Zboriv in 1649 and the March Articles of 1654. Zaporizhzhya Sich was a well-organized self-governing system based on republican-democratic principles, the key elements of which were the Cossack council and the chicken-basket system. The principle of joint ownership of land in Cossack law manifested itself in the emergence of communities whose members owned property jointly, but each of them had its share and the right to alienate it. The influ-

ence of the communal way of owning land was manifested in the creation by the Cossacks of a kind of artel, industrial battalions [2, p. 13].

As a result of the national liberation war of the Ukrainian people in 1648–1654, a Ukrainian state was formed, which was named the Hetmanate. A new state apparatus emerged on the liberated territory, the prototype of which were the institutions that existed in the Zaporizhzhya Sich. All power belonged to the Zaporozhian Army. The body of the highest authority was the General Cossack Council, in which all Cossacks had the right to participate. The council elected the hetman and other officers and had the right to remove them from office.

The regimental-hundred organization of power in the Hetmanate had a significant impact on the legal status of urban and rural territorial communities. Cities were legally divided into two groups - magistrates and town halls. The magistrates enjoyed the Magdeburg right, obtained mainly from the Polish government and later confirmed by the hetmans or the tsarist government. In the Hetmanate, rural self-government continued to play a significant role. The village community and its government considered and resolved cases related to land demarcation, sale, purchase or inheritance of property, insults, various conflicts, etc. [3, p.200-201].

At the end of the 18th century, another redistribution of the territory of Ukraine between the Russian and Austrian empires began, which lasted for several decades. It ended with the fact that in the 1830s about 80% of Ukrainians fell under the colonial oppression of Russian tsars and almost 20% - Austrian emperors [8, p. 43].

The analysis of the evolution of the territorial community shows that at this time the political and legal principles of their functioning are radically changing. The tsarist government gradually abolished the Ukrainian traditions of self-government and extended the system of government of the Russian state to the territory of Ukraine. Thus, in the cities local self-government on the basis of Magdeburg law was replaced by the dominant management of the new feudal lords [18, p. 25-27]. The legal status of Ukrainian cities was determined by tsarist acts, including the "Charter of Rights and Benefits to the Cities of the Russian Empire" of April 21, 1785 and the "Charter of Rights and Benefits to the Cities of the Russian Empire." These acts defined the system of municipal self-government bodies, which relied on the city councils, and determined the order of their functioning. At the same time, the city recognized the right of ownership of land, fields, gardens and other lands both inside the city and outside it [19, p. 42].

An important milestone in the reform of land relations in rural areas was the peasant reform of 1861, which abolished serfdom. As a result of its holding, not only landowners and peasants, but also a community (called a peasant society) were recognized as subjects of land ownership.

Later, after the tsar approved the city regulations on June 16, 1870, the city reform was started. Accord-

ing to the Regulations, the bodies of city public administration were created on an electoral basis: city councils as administrative bodies and city councils as executive bodies of city councils. Reforming the self-government of urban communities, the tsarist government assigned to them only the functions of "economic self-government". City self-government became even more dependent on the government administration (the Ministry of the Interior, the governor and the provincial presence for city affairs) than the zemstvos. Although the City Regulation, in comparison with the pre-reform procedures, expanded the independence of the city public administration (government control was limited to overseeing the legality of the city community and its bodies without interfering in its economic activities), in practice there was a gradual process of limiting this independence [8, p. 212–213].

The tsar's decree of June 11, 1892, approved a new City Regulation, which preserved for the city self-government the whole set of issues they had previously dealt with. The organization of public administration also remained intact [9, p. 18-26]. However, as a result of the reform, the nature of the relationship between state power and the Duma changed radically, and the power vertical was strengthened. The state has strengthened custody of the city government, reducing the limits of its independence. The important notion of "urban community" disappeared from the city situation in 1892, instead the vague notion of "urban settlement" was introduced [9, p. 80].

The formation of local self-government in Galicia and Bukovina, which were part of Austria-Hungary, was somewhat different. The processes of strengthening and strengthening the central state power, as well as the collapse of local self-government also began in these lands. Thus, after 1772, the Polish legal system was abolished in Galicia and Bukovina, and the Austrian legal system was introduced. Most small towns were converted to the rank of villages, and their inhabitants became serfs. The decree of the Austrian Emperor Joseph II of July 31, 1786 in Lviv abolished the Magdeburg law. The Austrian government, by a patent of June 13, 1775, abolished the institution of the Polish Sejm and created the Galician Estates Sejm in Lviv as a representative body of various social strata of the Galician region. It had rather limited functions.

The next step in the development of city self-government was connected with the adoption on March 5, 1862, of the national law of the Austro-Hungarian Empire "On Local Self-Government". On its basis, in all the crown lands, including Galicia (1866), "regional public laws" were adopted, which provided for orthodox, cities and towns for self-government. According to this law, county communities (gminas) were created, the territorial boundaries of which coincided with the boundaries of counties. The bodies of the county community were the county council as the governing body and the county committee as the executive body.

The main subjects of local government remained the counties, headed by mayors and heads of counties. The grassroots (basic) local authorities were rural and urban gminas [3, p. 45]. However, county self-government bodies were completely controlled by government

administration bodies [3, p. 46]. And only regional centers, such as Lviv in Galicia and Chernivtsi in Bukovina, were guided by their own statutes [10, p. 230].

Thus, the third stage in the development of the legal regime of lands of urban territorial communities is characterized by the decline of urban self-government, which took place in the eighteenth and nineteenth centuries after the division of Ukraine between the Russian and Austro-Hungarian empires.

The beginning of the XX century became one of the most difficult and controversial of all periods in the formation of local self-government in Ukraine. In 1917, the October coup took place in Russia, as a result of which the Bolsheviks came to power, and a significant change in the systems of public authorities began. During this period, special attention was paid to the issue of legal regulation of local governments.

The leaders of the Central Council formed the concept of local self-government, which noted that on the ground - in the provinces, counties, parishes, cities should operate a strong and well-organized people's government, and the path to democratic state and social order lies through the development of community self-government. According to the Constitution of the Ukrainian People's Republic of April 29

In 1918, the constitutional order of Ukraine was to be based on the principles of decentralization: lands, parishes and communities were granted the rights of broad self-government (Article 5). Article 26 of the Constitution enshrined the principle of organizational independence of local self-government: "All kinds of local affairs are regulated by elected councils and administrations of communities, parishes and lands.

They have the only direct local power: the ministers of the UPR only control and coordinate their activities, directly and through their appointed government officials, without interfering in the affairs of those Councils and Administrations appointed, and any disputes in these cases are resolved by the Court of the Ukrainian People's Republic "[3, p. . 112].

After the Bolshevik coup "Decree on the land" [10, p. 10-11], adopted October 27, 1917, all land in the country was nationalized. It was declared public property, which passes to the use of all workers. The Land Code of the USSR (1922) introduced a single form of land ownership - state - throughout Ukraine, including in cities. Accordingly, local self-government in cities was replaced by the powers of city councils of workers 'and soldiers' deputies.

It should be noted that before 1930 there was still a communal form of land management through land communities, but the Soviet government considered them, like any agricultural society, as a transitional link to the establishment of collective farming. According to Art. 42-43 of the Land Code of the USSR (1922), the land society (land community) was a set of yards (peasant farms), which number at least 15 "adult labor farmers" and have common land. Land associations also included communes and artels, as well as the voluntary amalgamation of individual farms or their aggregates that separated from other land associations. All land societies had their own statutes.

Land communities were not administrative units and were not in charge of all administrative matters. However, they had much in common with the pre-revolutionary peasant community. As before the revolution, so in the 1920s, the land community determined the method of land use and could give land to its members.

Another feature that united the Soviet-era land community with the pre-revolutionary community was that the decisions of both the land community and the community were made at the general meeting (assembly) of their members. The East (general meeting) included all full members of the land community. Thus, the general meeting of members of the land community (community) was the main, decisive body [10, p. 18-19]. Resolutions of the assembly (general meeting of the community) were binding on each of its members. Moreover, the community could bring to justice those who evade the decisions of the general meeting [5, p. 354].

Thus, during the existence of the Ukrainian SSR within the USSR, even the very concept of "local self-government" as a form of self-realization of territorial communities was withdrawn from use. Local councils have acquired exclusive status

"Local authorities". And the "power of the Soviets" itself was considered the most democratic achievement of "socialist society" and was called "Democracy", although formed and governed exclusively by the Communist Party, which did not allow any opposition. The Constitution of the USSR (March 14, 1919), the Constitution of the USSR (May 15, 1929), the Constitution of the USSR (January 30, 1937) and the Constitution of the USSR (April 20, 1978), making minor changes, constantly confirmed the established model of organization local authorities, which precluded the development of local self-government, including urban.

In the Ukrainian lands occupied by Poland, Romania and Czechoslovakia after the First World War, local self-government was preserved. But everywhere it was transferred to the control of the colonial administration. Until 1939, local self-government in Eastern Galicia operated according to the Austrian system, in Volhynia - according to the model of the Russian zemstvo reform of 1864 [1, p. 45]. Until 1940, the Romanian system of local self-government prevailed in Bukovina. In Transcarpathia in 1920-1938, within Czechoslovakia, regional autonomy was proclaimed, which was to guarantee it its own system of local self-government. But this autonomy was not realized. Later, after the conquest of Carpathian Ukraine by Hungarian troops, local self-government in Transcarpathia was effectively liquidated.

The revival of local self-government, including in the cities, began in Ukraine after the restoration of its independence. Its beginning is connected with the adoption of the Declaration of State Sovereignty of Ukraine and the Law of the Ukrainian SSR of December 7, 1990 "On Local Councils of People's Deputies of the Ukrainian SSR and Local Self-Government."

In this regard, to replace the Law of 1990, the Verkhovna Rada of Ukraine adopted on March 26,

1992 the Law of Ukraine "On Local Councils of People's Deputies and Local and Regional Self-Government". This law divided self-government into local self-government, which was to be exercised only by village, settlement, and city councils of people's deputies, and regional self-government, which was entrusted to district and oblast councils of people's deputies.

However, other laws of Ukraine adopted in the next two years - from February 24, 1994 "On elections of deputies and chairmen of village, settlement, district, city, district in cities, regional councils", from February 3, 1994 "On formation of local bodies of Power and Self-Government" and of June 28, 1994 "On Amendments and Addenda to the Law of Ukraine "On Formation of Local Bodies of Power and Self-Government - committees were entrusted with the exercise of delegated powers of state executive power. [10, p.122].

And only the Constitution of Ukraine adopted on June 28, 1996 [10, p.217], in its special section XI "Local self-government" for the first time in the legal history of our state enshrined local self-government as the right of a territorial community - villagers or voluntary association. rural community of residents of several villages, settlements and cities - to resolve issues independently within the Constitution and Laws of Ukraine. Subsequently, these constitutional provisions were developed in the Law of Ukraine of May 21, 1997 "On Local Self-Government in Ukraine". This Law enshrined the basic provisions on the legal status of the territorial community, including the territorial community of the city. It is proclaimed the primary, central subject of local self-government, which has a natural right to independently resolve local life issues through forms of direct expression of will (referendums, general meetings of citizens, local initiatives, public hearings, etc.) within the Constitution and laws of Ukraine.

Territorial communities of cities, settlements and villages created in accordance with the above-mentioned legislation were mostly small both in terms of population and size of land area, which was reduced to the territory of cities and other settlements. Therefore, many of them have faced difficulties in trying to implement infrastructure projects (in particular, roads, etc.), for the construction of which you need to use both the lands of settlements and lands located outside them. In this regard, on July 22, 1998, the President of Ukraine issued a Decree "On Measures to Implement the Concept of Administrative Reform in Ukraine", in paragraph 2 of Section 4 of which he stressed the need to unite small territorial communities and consolidate self-governing administrative-territorial units. [6 p. 131].

In order to form an effective model of local self-government, which should be implemented within the framework of a unified national policy in this area, the President of Ukraine issued decrees "On the Concept of State Regional Policy" from May 25, 2001 and "On state support for the development of local self-government in Ukraine" of August 30, 2001 [10].

On September 8, 2004, the Cabinet of Ministers of Ukraine adopted Resolution № 1189 "On Approval of the Program of Integrated Socio-Economic Development of Sudak and Other Settlements Located in the

Adjacent Territory for 2005-2010", aimed at ensuring a comprehensive socio-economic development of such settlements of the Autonomous Republic of Crimea as Sudak, Novyi Svit, Shchebetivka and Koktebel, Mindalne, Vesele, Hrushivka, Perevalivka, Kholodivka, Dachne, Lisove, Mizhrichchya, Voron, Morske, Gromivka, Sunny Valley and Bagatiyka. Although this resolution expired (according to the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of August 30, 2007 № 1067), its adoption contributed to the formation of an optimal model of a united territorial community with participation and around territorial communities of cities for more efficient use of land of such communities.

The current stage in the development of legislation on lands of urban territorial communities began with the approval by the Cabinet of Ministers of Ukraine on April 1, 2014 "Concept of reforming local self-government and territorial organization of power in Ukraine" and the Action Plan for its implementation. The main tasks of the reform are: ensuring the availability and quality of public services to the population, achieving optimal distribution of powers between local governments and executive authorities, the introduction of three-tier administrative-territorial system: community - district - region, creating viable territorial communities as a basic link of administrative-territorial organization by promoting the development of cooperation and voluntary association of territorial communities, the creation of appropriate material, financial and organizational conditions for the development of local self-government.

In addition, on August 6, 2014, the Cabinet of Ministers of Ukraine approved the State Strategy for Regional Development until 2020, which defined the goal of decentralization, the goals of state regional policy and the main tasks of central and local executive and local governments to ensure effective regional development.

Finally, on February 5, 2015, the Verkhovna Rada of Ukraine adopted the Law of Ukraine "On Voluntary Association of Territorial Communities" [8, p.339], with the introduction of which in our country began the creation of urban territorial communities and the formation of their land. For the first time in the history of local self-government development, the law defines the procedure for voluntary association of territorial communities of villages, settlements, cities, and establishes that the territory of a united territorial community consists not only of lands of relevant settlements, but also covers lands outside settlements.

Ensuring the implementation of the Law of Ukraine "On Voluntary Association of Territorial Communities" is facilitated by the Methodology for the Formation of Able Territorial Communities approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine in April 2015.

However, the formation of able-bodied city and other OTC involves the redistribution of powers with the transfer of their necessary part from the executive (state) authorities to the self-government bodies of such communities. That is why the appearance of the Law of Ukraine "On Voluntary Association of Territorial Communities" led to the adoption on April 9, 2015 of

the Law of Ukraine “On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Decentralization of Powers in the Sphere of Architectural and Construction Control and Improvement of Urban Legislation” implementation of state architectural and construction control transferred from the central body of executive power to local governments of territorial communities of cities, towns and villages [6, p.130].

November 26, 2015 Law of Ukraine “On Amendments to the Law of Ukraine “On State Registration of Legal Entities and Individual Entrepreneurs” and some other legislative acts of Ukraine on decentralization of powers for state registration of legal entities, individual entrepreneurs and public entities” local self-government bodies of cities of regional significance have been transferred the powers of state registration of legal entities, natural persons-entrepreneurs and public formations, and provided the possibility for other executive bodies of councils to acquire such powers.

Law of Ukraine “On Amendments to the Law of Ukraine “On State Registration of Real Rights to Immovable Property and Their Encumbrances” and some other legislative acts of Ukraine on decentralization of powers on state registration of real rights to immovable property and their encumbrances” of November 26, 2015 [6, p.130] the executive bodies of local self-government of cities of regional significance were transferred the powers of state registration of real rights to land and other real estate, as well as the possibility for the executive bodies of other councils to acquire such powers.

On December 10, 2015, the Law of Ukraine “On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Expanding the Powers of Local Self-Government Bodies and Optimizing the Provision of Administrative Services” expanded the powers of local self-government bodies to provide administrative services for registration of residence, with documents confirming citizenship, creation of a register of territorial communities, exchange of information between registers of territorial communities and transfer of information in the Unified State Demographic Register.

In addition, on February 19, 2017, amendments were made to the Law “On Voluntary Association of Territorial Communities” - it was supplemented by Section III. In Art. 81 of this section provides that already created united territorial communities, recognized as capable in accordance with Part 4 of Art. 9 of the Law, has the right to voluntarily join the adjacent rural, settlement territorial community, which in accordance with the long-term plan for the formation of communities of the Autonomous Republic of Crimea, the region belongs to this united territorial community [20].

Finally, on April 3, 2018, the Law of Ukraine “On Amendments to the Law of Ukraine “On Voluntary Association of Territorial Communities” on Voluntary Joining of Territorial Communities of Villages and Settlements to Territorial Communities of Cities of the Republican Autonomous Republic of Crimea of Regional Significance” [28]. This Law establishes the peculiarities of the formation of urban territorial communities,

which should be carried out not by uniting communities, but by joining territorial communities of small settlements to the territorial community of the city of the republican Autonomous Republic of Crimea or regional significance.

In general, assessing the formation of the legal regime of lands of urban territorial communities in Ukraine in the historical perspective, it should be noted the following patterns:

1. The grounds for allocating the legal regime of lands of urban territorial communities in the system of legal regime of lands of the country appear under the condition of local self-government in cities, under which urban communities are endowed with certain powers in regulating land relations.

2. Land powers of urban territorial communities as a key element of their legal regime are beginning to form in the conditions of their own statehood - Kievan Rus (IX-XII centuries) and to some extent in the "liberal occupation" that took place during the entry of Ukrainian lands into the Lithuanian principality (XIII-XV centuries), as well as during the accession of Ukraine to the Commonwealth (XVI-XVIII centuries), as in the cities of Western Ukraine, the share of the Polish population grew.

3. In the conditions of Ukraine's membership in the Russian and Austro-Hungarian empires (18th-19th centuries), local self-government, which enabled the preservation and certain development of the traditions of the Ukrainian people and their self-identification within the empires, did not receive proper development.

4. During the communist (totalitarian) regime, the existence of local self-government, including in the cities, contradicted the logic of centralized management of society, which was shared by the communists, and was banned.

5. With the restoration of Ukraine's independence, local self-government, including in cities, began to form again. However, due to large, "age" breaks in its development, which led to underdevelopment, weakness of self-governing culture of the people, the formation of local self-government in cities was controversial, as it was under state control and limited to cities and other settlements. And only the adoption in 2015 of the Law of Ukraine "On Voluntary Association of Territorial Communities" marked the beginning of the formation of full-fledged urban territorial communities and the legal regime of their lands.

References

1. Alekseev S.S. Yzbranno. Nauka prava. Obshchesotsyalnye problemy. Publytsystyka. Moskva: Statut, 2003. 480 s.
2. Alforov S.V. Terytorialna hromada: poniattia, oznaky, problemy funktsionuvannia v Ukraini. Visnyk Universytetu bankivskoi spravy Natsionalnoho banku Ukrainy. 2013. № 1. S. 47–50.
3. Batanov O.V. Terytorialna hromada – osnova mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini : monohrafiia. Kyiv: In-t derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2001. 260 s
4. Hrebenuk M. Osoblyvosti pravovoho rezhymu zemel silskohospodarskohopryznachennia:

problemy, perspektyvy, zarubizhnyi dosvid. Pravo Ukrainy. 2007. № 9. S. 41–45

5. Zhovnirchuk Ya.F. Terytorialna hromada v systemi mistsevoho samovriaduvannia. Visnyk Khmelnytskoho instytutu rehionalnoho upravlinnia ta prava. 2004. № 4. S. 353–355.

6. Ivanova Ye.O. Pravovyi rezhym zemel zhytlovoi ta hromadskoi zabudovy u mistakh. Visnyk Odeskoho instytutu vnutrishnikh sprav. 2004. № 1. S. 130–133.

7. Hrushevskiy M.S. Istoriia Ukrainy-Rusy: v 11 t.; 12 kn. / red. kol.: P.S. Sokhan (holova) ta in. Kyiv: Naukova dumka, 1991. T. 1. 736 s. (Pamiatky istorychnoi dumky Ukrainy).

8. Hural P.F. Terytorialna hromada v Ukraini. Istoryko-pravove doslidzhennia: dys. doktora yuryd. nauk. Lviv, 2009. 439 s.

9. Bilenchuk P.D., Bilenchuk P.D., Kravchenko V.V. Mistseve samovriaduvannia v Ukraini: munitsypalne pravo: navch. posib. dlia vyshch. navch. zakl. Ievropeiskiy uiversytet upravlinnia, bezpeky ta informatsiino-pravovykh tekhnolohii;. Kyiv: Atika, 2000. 304 s.

10. Bachur B.S. Instytut zemelnykh vidnosyn u tsyvilnomu zvychaievomu pravi Ukrainy v Kh – seredyni KhIKh stolit (istoryko-pravoviy aspekt): monohrafiia. Odesa: Odeskyi nats. un-t im. I.I. Mechnykova, 2008. 204 s.

УДК 341.96

**Скворцова Т.А.,
Матьовка И.И.**

Ростовский государственный университет путей сообщения
[DOI: 10.24412/2520-6990-2021-895-54-56](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2021-895-54-56)

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ТРАНСПОРТНЫХ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ ПО МЕЖДУНАРОДНОЙ ПЕРЕВОЗКЕ ГРУЗОВ

**Skvortsova T.A.,
Matovka I.I.**

Rostov State Transport University

LEGAL REGULATION OF TRANSPORTATION OBLIGATIONS FOR INTERNATIONAL CARGO TRANSPORTATION

Аннотация.

Статья посвящена вопросам правового регулирования транспортных обязательств по международной перевозке грузов. Проанализированы проблемные моменты регулирования транзитных перевозок грузов. Исследованы коллизионные привязки в сфере регулирования грузовых перевозок в международном сообщении. Сформулировано определение понятия транспортного обязательства по международной перевозке грузов.

Abstract.

The article is devoted to the issues of legal regulation of transport obligations for the international carriage of goods. The problematic aspects of regulating the transit transport of goods are analyzed. Conflict-of-laws relations in the sphere of cargo transportation regulation in international traffic are investigated. The definition of the concept of a transport obligation for the international carriage of goods is formulated.

Ключевые слова: международная перевозка грузов, транспортное обязательство, договор международной перевозки грузов, коллизионное регулирование международных перевозок.

Keywords: international carriage of goods, transport obligation, contract for the international carriage of goods, conflict of laws regulation of international transport.

Транспорт является одной из важнейших отраслей экономики, а также составной частью производственной и социальной инфраструктуры не только определенного государства, но и всего международного сообщества в целом. Развитию транспортных коммуникаций в Российской Федерации придаётся немалое значение, потому что они не только связывают все регионы внутри страны, но и позволяют России взаимодействовать с другими государствами. Перемещение грузов составляет основное содержание в сфере деятельности транспорта. Указанные обстоятельства обусловили актуальность рассматриваемой темы.

Правовое регулирование отношений по международным перевозкам грузов регулируются комплексом международных конвенций, действующих

на различных видах транспорта, а также внутренними правовыми актами.

Так, в области автомобильной перевозки грузов действует Конвенция о договоре международной дорожной перевозки грузов 1956 года (далее – КДПГ) [1]. В соответствии со ст. 1 КДПГ международная Конвенция «применяется ко всякому договору дорожной перевозки грузов транспортными средствами за вознаграждение, когда место принятия груза и место, предназначенное для сдачи груза, указанные в договоре, находятся в двух разных странах, из которых, по крайней мере, одна является участницей Конвенции, независимо от местожительства и национальности сторон договора».

Следовательно, для определения возможности

применения КДПГ к конкретным отношениям следует учитывать исключительно место отправления и место назначения груза, место жительства и национальность заключающих договор сторон значения не имеет. Более того, Верховный Суд РФ указал, что Конвенции о договоре международной дорожной перевозки грузов 1956 года возможно в том числе к договору международной перевозки, сторонами которого (грузоотправитель или пассажир и перевозчик) являются российские физические и юридические лица [2]. Данный вывод Верховного Суда РФ выступает в качестве аргументации судов при рассмотрении конкретных дел. Так, например, Арбитражный суд Центрального округа в Постановлении от 20.07.2016 г. № Ф10-2523/2016 по делу № А08-5931/2015 указал на необходимость применения Конвенции, т.к. именно местонахождение пунктов погрузки и доставки в различных государствах является определяющим основанием для применения к договору дорожной перевозки грузов положений Конвенции. Перевозка груза, по поводу которой возник спор между сторонами, осуществлялась из Чешской республики в Российскую Федерацию, то есть местонахождение пунктов погрузки и назначения груза находилось на территории двух различных государств [3].

Более того, КДПГ применяется именно к гражданско-правовым отношениям, возникшим между перевозчиком и грузоотправителем (грузополучателем), и не регулирует административно-властные отношения сторон договора международной перевозки с таможенными органами.

Область применения Конвенции, определенная в её ст. 1, сформулирована узко. В связи с чем одной из основных проблем в сфере правового регулирования международной перевозки груза является то, что КДПГ не относится к транзитным перевозкам.

В соответствии со ст. 1 Федерального закона «О государственном контроле за осуществлением международных автомобильных перевозок и об ответственности за нарушение порядка их выполнения» от 24.07.1998 г. № 127-ФЗ под международной автомобильной перевозкой понимается также проезд не груженого транспортного средства по территориям двух и более государств [4]. Таким образом, перевозки транзитом в соответствии с законодательством Российской Федерации через территорию иностранного государства также относятся к международным автомобильным перевозкам.

Постановлением № 47-13 Межпарламентской Ассамблеи государств - участников СНГ «О Глоссарии терминов и понятий, используемых государствами - участниками СНГ в пограничной сфере» от 13.04.2018 г. дано следующее определение международной перевозки грузов - «перевозка грузов на транспортных средствах, зарегистрированных на территории договорившихся государств, с пересечением границы хотя бы одного из них, в том числе перевозка транзитом по их территории...» [5].

Следовательно, при разрешении споров, связанных с транзитными перевозками на территории России через иностранное государство или на территории стран СНГ, будет возникать коллизия относительно применимого права.

Международные договоры, а также положения национального законодательства содержат коллизионные нормы, направленные на определение применимого права, например, при решении вопросов касающихся ответственности сторон договора международной перевозки или определения пункта назначения груза и т.д. При этом особые коллизионные привязки в области международных грузовых перевозок отсутствуют, поэтому можно обозначить следующие наиболее часто встречающиеся общие типы коллизионные привязок: закон страны заключения договора, закон страны прибытия, закон страны происхождения, закон страны отправления, закон суда, закон местонахождения вещи (груза), закон места нахождения юридического лица, в частности перевозчика.

Следует отметить, что ни международные нормативные правовые акты, ни положения национального законодательства Российской Федерации не содержат определение понятия «договор международной перевозки грузов». Так, определения договора международной перевозки, содержащиеся во многих международных документах, обладают узкопрофильным характером, то есть описывают международную перевозку в контексте с конкретным видом транспорта, применяемого для перевозки грузов.

В юридической литературе встречаются различные подходы к определению международных перевозок грузов. Так, В.Г. Ермолаев и О.В. Сиваков под международными перевозками понимают перевозки, когда груз в процессе перевозки пересекает границу государства и перемещаются через территорию больше, чем одного государства [6]. В свою очередь, В.Т. Батычко считает, что под международной перевозкой понимается перевозка грузов между двумя и более странами, которая исполняется при условиях, установленных заключенными данными государствами международными договорами [7]. Однако не всегда территории государств перевозки могут действовать положения международных договоров.

С учётом представленных определений транспортное обязательство по международной перевозке грузов можно определить как договорное обязательство, в соответствии с которым перевозчик обязуется доставить вверенный ему отправителем груз на территории одного государства в пункт назначения, находящийся на территории другого государства, и выдать его управомоченному на получение груза лицу (получателю), а отправитель обязуется уплатить за перевозку груза установленную плату.

Список литературы

1. Конвенция о договоре международной дорожной перевозки грузов (КДПГ) (Заключена в г. Женеве 19.05.1956, с изм. от 05.07.1978) // Справочная правовая система «КонсультантПлюс».
2. Постановление Пленума Верховного Суда РФ от 09.07.2019 № 24 «О применении норм международного частного права судами Российской Федерации» // Российская газета. 17.07.2019. № 154.
3. Постановление Арбитражного суда Центрального округа от 20.07.2016 № Ф10-2523/2016 по делу N А08-5931/2015 // Справочная правовая система «КонсультантПлюс».
4. Федеральный закон от 24.07.1998 № 127-ФЗ (ред. от 08.12.2020) «О государственном контроле

за осуществлением международных автомобильных перевозок и об ответственности за нарушение порядка их выполнения» // Российская газета. 04.08.1998. № 146.

5. Постановление № 47-13 Межпарламентской Ассамблеи государств - участников СНГ «О Глоссарии терминов и понятий, используемых государствами - участниками СНГ в пограничной сфере» (Принято в г. Санкт-Петербурге 13.04.2018) // Единый реестр правовых актов и других документов СНГ. - <http://cis.minsk.by>.

6. Ермолаев В. Г., Сиваков О. В. Международное частное право. Курс лекций. - М.: Былина, 1999.

7. Батычко В.Т. Международное частное право. Курс лекций. - Таганрог: ТТИ ЮФУ, 2011.

УДК 004.056.5:378.1 (045)

СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИНАМ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИМИ ЗАСОБАМИ

Харитоненко Ігорь Олександрович
аспірант Київського університету права
НАН України

[DOI: 10.24412/2520-6990-2021-895-56-59](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2021-895-56-59)

Харитоненко Ігорь Александрович
аспирант Киевского университета права
НАН Украины

СОЦИАЛЬНАЯ ОБУСЛОВЛЕННОСТЬ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КИБЕРПРЕСТУПЛЕНИЙ УГОЛОВНО-ПРАВОВЫМИ СРЕДСТВАМИ

ORCID: 0000-0002-1772-2312

Kharitonenko Igor Oleksandrovich
postgraduate student of Kyiv
University of Law of NAS of Ukraine

SOCIAL CONDITIONALITY AGAINST CYBER CRIMES BY CRIMINAL REMEDIES

Анотація.

В статті визначено соціальну обумовленість та сучасний стан кіберзлочинності з урахуванням різномісних чинників, які впливають на зміну її кількісних та якісних показників. Підкреслено глобалізм, високий рівень суспільної небезпеки і масовість наслідків кібернетичних загроз. Окреслено основні чинники криміналізації діянь, які мають ознаки кіберзлочинів. Зазначено, що гарантування кіберстійкості та кібербезпеки національної інформаційної інфраструктури є їх охорона кримінально-правовими засобами.

Аннотация.

В статье определено социальную обусловленность и современное состояние киберпреступности с учетом разносторонних факторов, влияющих на изменение ее количественных и качественных показателей. Подчеркнуто глобализм, высокий уровень общественной опасности и массовость последствий кибернетических угроз. Определены основные факторы криминализации деяний, имеющих признаки киберпреступлений. Указано, что обеспечение киберстойкости и кибербезопасности национальной информационной инфраструктуры является их охрана уголовно-правовыми средствами.

Abstract.

The article defines the social conditionality and the current state of cybercrime, taking into account various factors that affect the change of its quantitative and qualitative indicators. Globalism, a high level of public danger and the massive consequences of cyber threats are emphasized. The main factors of criminalization of acts that have signs of cybercrime are outlined. It is noted that guaranteeing cyber resilience and cybersecurity of the national information infrastructure is their protection by criminal law.

Ключові слова: кібербезпека, інформаційний простір, кіберзлочинність, національна безпека, кіберзагроза, держава, інформаційна безпека, кримінологічна характеристика.

Ключевые слова: кибербезопасность, информационное пространство, киберпреступность, национальная безопасность, киберугрозы, государство, информационная безопасность, криминалогическая характеристика.

Keywords: cybersecurity, information space, cybercrime, national security, cyberthreat, state, information security, criminological characteristics.

Відповідно розділу II Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, однією з поточних та прогнозованих загроз національній безпеці та національним інтересам України є міжнародна злочинність у кіберпросторі, обумовлена сучасною моделлю глобалізації. Також обов'язковою частиною розвитку сектору безпеки та оборони, як зазначено у Стратегії національної безпеки України, є завершення створення національної системи кібербезпеки, формування сучасних спроможностей суб'єктів забезпечення кібербезпеки і кібероборони та зміцнити систему їх координації. Основне завдання розвитку системи кібербезпеки становить гарантування кіберстійкості та кібербезпеки національної інформаційної інфраструктури, зокрема в умовах цифрової трансформації [1].

До факторів, які обумовлюють криміналізацію діяння відносяться:

1) необхідність виконання зобов'язань за міжнародними договорами, ратифікованими Верховною Радою України;

2) необхідність створення правових механізмів утвердження і забезпечення прав і свобод людини як головного обов'язку держави;

3) необхідність забезпечення реалізації певних положень Конституції та інших законів України;

4) результати кримінологічних досліджень щодо динаміки та поширеності певного діяння, які обґрунтовують необхідність його кримінально-правової заборони;

5) громадська думка [2].

Кримінальна відповідальність за злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж була закріплена у чинному КК у редакції від 5 квітня 2001 року, як і відповідальність за шахрайство, вчинене шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки (ч. 3 ст. 190 КК). Крім цього, саме цій редакції КК була передбачена відповідальність за діяння, які можуть вчинятися як з використанням інформаційних технологій та кіберпростору, так і без них, що обумовлює відсутність у відповідних статтях кримінального закону такої ознаки як їх вчинення з використанням електронно-обчислювальної техніки. Зокрема, це:

1) ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів (ст. 301 КК);

2) порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії (ст. 161 КК);

3) злочини проти національної безпеки (розділ I Особливої частини КК);

4) доведення до самогубства, погрози, вимагання (статті 120, 157, 160, 174, 189, 266, 280, 345, 346 КК);

5) порушення авторського права та суміжних прав, прав на об'єкти промислової власності (статті 176, 177 КК);

6) порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 КК);

7) незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 307 КК).

Натомість Конвенція про кіберзлочинність була підписана Україною 23 листопада 2001 року, а ратифікована 7 вересня 2005 року. З огляду на це не можна стверджувати, що діяння, передбачені розділом XVI КК, були криміналізовані через необхідність виконання зобов'язань за міжнародними договорами, ратифікованими Верховною Радою України.

Крім цього, враховуючи, що основними критеріями віднесення злочинних діянь до кіберзлочину є спосіб їх вчинення – шляхом використання інформаційних технологій та місце вчинення – кіберпростір, що обумовлює їх екстериторіальність, закріплення у КК окремого розділу «Кіберзлочини» не відбулося, що можна пояснити такими факторами:

1) складність визначення родового об'єкту, який є основним критерієм для впорядкування злочинів у КК;

2) змінність з плином часу конкретних діянь, які можна розглядати як кіберзлочини. Наприклад, доведення до самогубства (ст. 120 КК) є злочином проти життя та здоров'я і лише з поширенням інформаційних технологій та зростанням доступності мережі Інтернет стало можливим вчинення діяння, передбаченого цієї статтею, у кіберпросторі. Іншим прикладом є незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин (ст. 307 КК), вчинення якого з використанням кіберпростору обумовлене поширенням Інтернет-сервісів, кросплатформних сервісів (Телеграм) та меседжерів-додатків (Вайбер). Так, за даними звіту Голови Національної поліції України про результати роботи відомства у 2019 році було задокументовано 421 факт збуту наркотиків з використанням мережі Інтернет. Викрито 13 організованих груп та 34 групи наркоділків, які організували схему збуту заборонених препаратів через всесвітню мережу, використовуючи у тому числі і популярний месенджер «Телеграм» [3]. З огляду на викладене можна стверджувати, що криміналізація значної частки діянь, які на теперішній час охоплюються ознаками кіберзлочину, відбулась з підстав, не пов'язаних із цими ознаками, оскільки вони були набуті пізніше. Проте, на нашу думку, використання інформаційних технологій та

кіберпростору не лише спростило вчинення окремих злочинів, але й спричинило наслідок – збільшення кількості злочинів, вчинене саме з їх використанням.

Кількість кіберзлочинів, не пов'язаних з економікою, також характеризується зростанням. За даними американської компанії McAfee, яка спеціалізується на комп'ютерній безпеці, та Центру стратегічних і міжнародних досліджень (CSIS) хакерські атаки протягом 2020 року коштували світовій економіці понад трильйон доларів або 820 мільярдів євро. Завданий цього року хакерами збиток є на 50 % вищим, ніж був ще два роки тому, у 2018 році, встановили дослідники. Таким чином збитки, завдані хакерами у 2020 році, становлять понад один відсоток світового ВВП. За даними дослідження, яке базується на оцінці даних близько 1500 IT-фахівців з компаній, державних установ та різних організацій зі Сполучених Штатів Америки, Канади, Великобританії, Франції, Німеччини, Японії та Австралії, відбулося зростання кількості випадків як використання так званих програм, за допомогою яких злочинці закодовують дані й вимагають відкуп за їх розкодування, так і кількості фішинг-атак, крадіжок E-mail-акаунтів, використання шпигунського програмного забезпечення та крадіжок криптовалют. Одним з факторів, який посприяв збільшенню кількості кіберзлочинів у 2020 році, як стверджується у дослідженні, є те, що значна частка працівників перейшла на віддалену роботу через пандемію коронавірусу, й мають віддалений доступ до робочих комп'ютерних систем [4].

Як зазначено, у звіті Голови національної поліції України про результати роботи відомства у 2019 році «Наразі в Україні у повному обсязі присутні всі ключові «класичні» кіберзлочини, які вчиняються за допомогою комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, кількість яких щороку зростає. Це – розповсюдження комп'ютерних вірусів, шахрайства з платіжними картками, крадіжки грошей з банківських рахунків, викрадення інформації, онлайн-торгівля наркотиками та зброєю, формування у дітей суїцидальної поведінки». Причому, як зазначено в звіті протягом 2019 року було відкрито 4263 кіберзлочини, якими завдано 28 млн. грн збитків, з яких було відшкодовано 17 млн. грн., тобто 60 %. Із них – 1641 злочинів були пов'язані з використанням платіжних систем; 332 – з розміщенням протиправного контенту, 744 – з електронною комерцією, 1494 – з посяганнями на кібербезпеку [3].

За даними згаданого ресурсу, який зосередився на статистичних показниках злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, у 2015 році за ст. 361 КК до ЄРДР було внесено відомості про 432 кримінальні провадження, у 2016 – про 294, а в 2017 – про 1795. Щодо злочинів, передбачених ст. 361-1 КК, то у 2015 році до ЄРДР внесено відомості про 21 кримінальне провадження, у 2016 році – про 15, у 2017 році – про 35, у 2018 – про 134. Також зросла кількість злочинів, передбачених ст. 362 КК. У 2015 році за нею до ЄРДР було внесено відомості про 75

кримінальні провадження, у 2016 – про 311, у 2017 – про 670, у 2018 – про 1070 кримінальні провадження [5].

Керуючись викладеним, можна дійти висновку про те, що до основних чинників криміналізації діянь, які мають ознаки кіберзлочинів, слід віднести:

1) необхідність створення правових механізмів утвердження і забезпечення прав і свобод людини: право на повагу до її гідності (ст. 28 Конституції України), таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31 Конституції України), заборону втручання в особисте і сімейне життя (ст. 32 Конституції України), права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34 Конституції України), право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ст. 41 Конституції України);

2) динаміка та поширеність вчинення діяння, які обґрунтовують необхідність його кримінально-правової заборони. Кожне із діянь, які мають ознаки кіберзлочинів, незалежно від способу його вчинення, характеризувалось певним кількісним показником, рівень якого дозволив розглядати питання про запобігання його зростанню саме шляхом встановлення кримінальної відповідальності як найсуворішого виду юридичної відповідальності.

В цьому контексті треба виходити з того, що криміналізація злочинних діянь, які посягали на об'єкти, пов'язані із захистом зазначених вище прав людини та громадянина, відбулась до набуття ними ознак кіберзлочинів. Розвиток інформаційних технологій та кіберпростору при їх вчиненні зумовили як збільшення кількості злочинів, так і безпосередньо збільшення тієї частки злочинів, які були вчинені саме з їх використанням. З огляду на це виникає питання щодо доцільності посилення кримінальної відповідальності за вчинення діяння у кіберпросторі з використанням інформаційних технологій шляхом закріплення ознак кіберзлочину як ознаки кваліфікованого складу певного злочину. На нашу думку, необхідно врахувати, що набуття злочинною ознакою кіберзлочину свідчить про більший ступінь його суспільної небезпечності. Суспільна небезпечність злочину становить його соціальну характеристику, яка за своєю природою, передусім, є об'єктивною властивістю злочину, яка не залежною від правової її оцінки законом [6]. Зокрема, вчинення злочину у кіберпросторі характеризується можливістю перебування особи, яка вчиняє злочин у будь-якій точці світу, наявності можливості нанести шкоду за відсутності особистого контакту між потерпілим та особою, яка вчиняє злочин, наявністю у такої особи спеціальних знань та технічних навичок, про існування яких потерпілий може і не знати, заподіянням значних матеріальних збитків, можливістю протиправного розповсюдження інформації серед невизначеної кількості осіб, висока латентність злочинів, вчинених у кіберпросторі тощо. Зазначені обставини у своїй сукупності, з одного боку, негативно впливають на ставлення

суспільства до поширення застосування інформаційних технологій у публічному адмініструванні, а з іншого, створюють у потерпілого відчуття беззахисності перед кіберпростором. Також, як обґрунтовано вказують М. Малій та П. Д. Біленчук, кіберзлочини (комп'ютерні злочини) «наносять великі політичні, економічні, екологічні збитки, оскільки суспільство стає все більш і більш залежним від роботи комп'ютеризованих систем і мереж у різноманітних сферах суспільного життя — від керування рухом літаків та поїздів до медичного обслуговування й національної кібербезпеки» [7].

На підставі викладеного, доцільно посилити кримінальну відповідальність за вчинення діяння у кіберпросторі з використанням інформаційних технологій шляхом закріплення ознак кіберзлочину як ознаки кваліфікованого складу певного злочину. Прикладом такого викладу є стаття 190 КК, частина третя якої передбачає відповідальність за шахрайство, вчинене шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки.

На підставі викладеного можна дійти таких висновків:

Основні чинники криміналізації діянь, які мають ознаки кіберзлочинів, становлять:

1) необхідність створення правових механізмів утвердження і забезпечення прав і свобод людини, а саме: право на повагу до його гідності (ст. 28 Конституції України), таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31 Конституції України), заборону втручання в його особисте і сімейне життя (ст. 32 Конституції України), права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34 Конституції України), право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ст. 41 Конституції України);

2) динаміка та поширеність вчинення діянь, які обґрунтовують необхідність його кримінально-правової заборони. Кожне із діянь, які мають ознаки кіберзлочинів, незалежно від способу його вчинення, характеризувалось певним кількісним показником, рівень якого дозволив розглядати питання про запобігання його зростанню саме шляхом встановлення кримінальної відповідальності як найсуворішого виду юридичної відповідальності.

Список використаних джерел

1. Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, <https://www.president.gov.ua>

2. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / [Ю.В. Олександров, М.В. Володько та ін.; за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименко]. – Вид. 3-тє, переробл. і допов. – К.: Юридична думка, 2004. – 352 с.

3. Звіт Голови Національної поліції України про результати роботи відомства у 2019 році. <https://www.kmu.gov.ua/storage>

4. Сидоржевський М. Кіберзлочинці у 2020 році завдали у світі збитків на трильйон доларів – дослідження. <https://p.dw.com/p/3mN9i>

5. Український сервіс OpenDataBot опублікував статистику кіберзлочинів в Україні <https://pingvin.pro/gadgets/news-gadgets/opendatabot-opublikuvav-statystyku-kiberzlochyniv-v-ukrayini.html>

6. Шаблістий В. В. Суспільна небезпека (небезпечність) у кримінальному праві в епоху постмодерну. Вісник Кримінологічної асоціації України. - 2015. - № 3. - С. 112-124. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkawk_2015_3_12.

7. Біленчук П., Малій М. Космічна й електронна кіберзлочинність: загрози і виклики нового тисячоліття <https://lexinform.com.ua>

УДК: 368.013

Чебоњян Т.Г.

кандидат юридических наук, доцент

Ростовский филиал Федерального государственного бюджетного образовательного учреждения высшего образования «Российский государственный университет правосудия» (г. Ростов-на -Дону)

ЭЛЕКТРОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБЕСПЕЧЕНИИ РАЗВИТИЯ СТРАХОВАНИЯ В РОССИИ

Chebonyan T.G.

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor

Rostov branch of the Federal State Budgetary Educational Institution of Higher Education "Russian State University of Justice" (Rostov-on-Don)

ELECTRONIC TECHNOLOGIES FOR DEVELOPMENT INSURANCE IN RUSSIA

Аннотация.

В статье показана эффективность применения технология Blockchain в сфере электронных технологий в обеспечении развития страхования. Приводятся обзор некоторых технологий для установления общего понимания их природы и влияния на развитие страхования.

Abstract.

The article shows the effectiveness of using Blockchain technology in the field of electronic technologies in ensuring the development of insurance. Some technologies are reviewed to establish a common understanding of their nature and impact on the development of insurance.

Ключевые слова: гражданское право, страхование, технология Blockchain, искусственный интеллект, мобильные технологии

Keywords: civil law, insurance, Blockchain technology, artificial intelligence, mobile technologies

Бизнес-среда в настоящее время характеризуется высокой динамичностью развития и испытывает быстрые изменения вследствие внедрения электронных технологий. Все деловые единицы, особенно субъекты страхового рынка, работают в сложных и конкурентных условиях. Внедрение современных информационных технологий способствует лучшему и более качественному обслуживанию клиентов, уменьшению затрат, созданию и разработке новых продуктов, что позволяет завоевать страховой компании устойчивые позиции на рынке страховых услуг.

Влияние электронных технологий на мировой страховой бизнес чувствуется ускоренными темпами. Наличие развитого ИТ-рынка - одного из главных направлений по экспорту услуг в Россию создает предпосылки для использования имеющегося потенциала в процессах цифровой трансформации отечественного рынка страхования. По результатам исследования консалтинговой компании «PricewaterhouseCoopers», глобальные инвестиции в страховые технологии в 2018 году составили около 4-х миллиардов долларов США [8]. Ряд широких технологических решений и инноваций лежат в основе InsurTech – сферы инновационных технологий и новейших цифровых инструментов, разработанных для оптимизации работы страховых компаний, исследование опыта отношений с клиентами и использования потенциала прогнозной аналитики в страховании.

Проведем краткий обзор некоторых технологий для установления общего понимания их природы и влияния на развитие страхования.

1. Интернет-сайты, мобильные технологии и приложения

К наиболее перспективным технологиям относятся Интернет-офисы страховых компаний, преимуществами которых являются:

- 1) возможность уменьшения транзакционных расходов (на 10-30%) и охвата значительной части аудитории Интернет-пользователей;
- 2) исследование целевых аудиторий, установление контактов и повышение качества взаимодействия с клиентами с помощью обратной связи, открытых конференции, консультаций, интерактивных форумов и др.

Для страхователя информационный канал реализации страховых продуктов позволяет: самостоятельно выбирать страховой продукт и рассчитать стоимость услуги; сравнивать его характеристики с аналогичными предложениями от других страховых компаний; производить оплату любым удобным способом и получать страховой полис, не выходя из дома [3].

Эффект использования мобильных телефонов и разработки программ (Приложений) для этих устройств, позволили многим компаниям охватить большую аудиторию, чем это было возможно ранее. Согласно результатам исследования компании

«WebCanape» количество регулярных интернет-пользователей в России до конца третьего квартала 2019 года выросла на 7% - до 22960000. Причиной этому является рост численности населения, которое пользуется смартфонами. Как отмечают исследователи, 22% пользователей выходят в Интернет исключительно за помощью смартфонов, а доля россиян, которые имеют Интернет дома составляет 65% [1].

Доступ в Интернет со смартфона в процессе взаимодействия страхователя со страховой компанией, независимо от места нахождения, дает возможность:

- отправить сообщение о страховом случае;
- вызвать помощь в случае наступления страхового случая;
- определить расположение места аварии с помощью *GPS*;
- заказа обратного звонка с *call* -центром страховщика;
- проведения экспертизы путем трансляции видео с помощью мобильного приложения на смартфоне клиента сотруднику компании в офис, что имеет возможность удаленной оценки ущерба;
- создания заявлений и прикрепления к ним фотографий, всех необходимых документов
- отслеживания статуса экспертных решений о страховом возмещении и плановые даты выплат.

2. Искусственный интеллект и алгоритмы

Используя возможности искусственного интеллекта и алгоритмизации процессов, страховщики могут устанавливать цену на свою продукцию в зависимости от индивидуальных потребностей и образа жизни страхователя.

Это увеличивает привлекательность страхования для широкого круга клиентов, а также для той категории, которая приобретает страховой полис впервые.

Благодаря возможностям интеллектуальных систем страховой сектор начинает исследовать перспективы автоматизации гораздо более сложных процессов, таких как: оценка имущества, получения информации от клиентов, персонализированная взаимодействие с клиентами, выявление мошенничества, проверка и обработка претензий. Некоторые страховщики даже начали использовать беспилотники для автоматизированной оценки имущества и претензий.

С точки зрения риск-менеджмента, нейронные сети могут использоваться для распознавания мошеннических моделей, а также совершенствования актуарных расчетов, что потенциально может привести к получению более выгодных страховых продуктов.

3. Технология Blockchain

Blockchain - это одна из самых мощных технологических тенденций, которая произведет револю-

цию в страховой отрасли в ближайшие годы. Несмотря на то, что существуют сомнения относительно того, что станет криптовалюта – валютой будущего, основное внимание страховые компании должны уделить именно особенностям новаторской технологии. Технологии blockchain присущи такие свойства [4]:

- 1) применение криптовалюты;
- 2) наличие вычислительной инфраструктуры;
- 3) платформа разработки приложений;

Перспектива использования технологии blockchain страхования возможна в таких направлениях [5]:

- удостоверение сделок без посредников и осуществление электронного бухгалтерского учета;
- осуществления платежей и денежных переводов быстрее и с более низкой комиссией;
- повышение уровня кибербезопасности страховщика путем проверки данных, которые поступают (передаются), что является гарантией надежности (Достоверности) источников их происхождения и недопущения перехвата информации на промежуточном этапе;
- участие в торгах на фондовых биржах, то есть осуществление инвестиций в различные виды ценных бумаг, определенные как активы, которыми могут быть представлены страховые резервы;
- реализация механизма индивидуального микрострахования, в котором blockchain выступает в качестве третьей стороны (гарант)
- получения справок и других документов, подтверждающих факт наступления страхового случая, от компетентных органов (органов полиции, медицинских учреждений и т.д.) и компаний, предоставляющих различные услуги по ассистента (медицинского, технического, юридического)
- децентрализованное использование облачных хранилищ для хранения данных.

Учитывая тенденции и закономерности модернизации электронных технологий на рынке страховых услуг, можем определить такие перспективные пути интеграции отечественного страхового рынка в мировой инновационное пространство:

- 1) страховым компаниям, которые работают на страховом рынке России необходимо запускать мобильные приложения с одновременным использованием новейших инструментов Интернет-маркетинга с целью совершенствования системы дистанционного обслуживания клиентов для более эффективного удовлетворения их потребностей;

- 2) осуществление автоматизации «рутинных» процессов на основе систем искусственного интеллекта и алгоритмизации, что позволит сократить расходы деятельности, а также сосредоточить работу сотрудников на реализации задач и решений, требующих креативного мышления и нестандартных подходов;

- 3) внедрение технологий Blockchain, которая будет способствовать избеганию мошенничества на страховом рынке, совершенствованию расчетов и созданию новых экономически выгодных продуктов на страховом рынке.

Список литературы

1. Вся статистика интернета на 2019 год – в мире и в России [Электронный ресурс] - Режим доступа: <https://www.web-canape.ru/business/vsya-statistika-interneta-na-2019-god-v-mire-i-v-rossii/>
2. Клапкв Ю.М. Мобильные приложения в онлайн дистрибуции страховых услуг / Клапкв Ю.М.// Научные труды: наук. журн. / Новоросийск, 2018. - Т. 302. Вып. 290. - С. 42-47.
3. Кулина Г. Инновационные технологии дистрибуции страховых продуктов // В мире финансов. - 2016. - № 1. - С. 215-226.
4. Савельев И.Е. Технология Blockchain и ее применение // Прикладная информатика. 2016. - С. 19-23
5. Нагайчук Н.Г. Возможности использования технологии blockchain в страховании / Н.Г. Нагайчук, Н.М. Третьяк // Научный вестник Нижегородского Государственного Технического Университета. Серия: Международные экономические отношения и мировое хозяйство. - 2018. - Вып. 19 (2). - С. 104-108
6. Insurance Industry Technology Trends in 2020 [Электронный ресурс] - Режим доступа: <https://www.scalefocus.com/insights/business/insurance-industry-trends-2018-2020>
7. Technology and innovation in the insurance sector: OECD, 2017, 48 p. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.oecd.org/pensions/Technology-and-innovation-in-theinsurance-sector.pdf>
8. This is InsurTech's moment. Will insurers seize the opportunity? [Электронный ресурс] - Режим доступа: <https://www.pwc.com/us/en/industries/financial-services/library/insurtech-innovation.html>

Colloquium-journal №8(95), 2021

Część 3

(Warszawa, Polska)

ISSN 2520-6990

ISSN 2520-2480

Czasopismo jest zarejestrowany i wydany w Polsce. Czasopismo publikuje artykuły ze wszystkich dziedzin naukowych. Magazyn jest wydawany w języku angielskim, polskim i rosyjskim.
Częstotliwość: co tydzień

Wszystkie artykuły są recenzowane.
Bezpłatny dostęp do elektronicznej wersji magazynu.

Przesyłając artykuł do redakcji, autor potwierdza jego wyjątkowość i jest w pełni odpowiedzialny za wszelkie konsekwencje naruszenia praw autorskich.

Opinia redakcyjna może nie pokrywać się z opinią autorów materiałów.
Przed ponownym wydrukowaniem wymagany jest link do czasopisma.
Materiały są publikowane w oryginalnym wydaniu.

Czasopismo jest publikowane i indeksowane na portalu eLIBRARY.RU,
Umowa z RSCI nr 118-03 / 2017 z dnia 14.03.2017.

Redaktor naczelny - **Paweł Nowak, Ewa Kowalczyk**

«Colloquium-journal»
Wydrukowano w Annopol 4, 03-236 Warszawa Poland, «Interdruk»
Format 60 × 90/8. Nakład 500 egzemplarzy.

E-mail: info@colloquium-journal.org

<http://www.colloquium-journal.org/>